

Modul 6, Kandidatuddannelsen i Socialt arbejde, Aalborg Universitet

20. januar 2015

Hvad er menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, kan en etikerkklæring bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis, og sker det i Danmark?

Af: Kristine Bjørnbak Jørgensen (studienummer 20111231)

Vejleder: Pia Ringø

Anslag: 239.227

Indhold

Forkortelser	5
Abstract	6
I. Indledningsafsnit.....	7
1. Indledning.....	7
2. Problemformulering	9
3. Projektets opbygning	10
4. Problemfelt	10
4.1 Diskurs	11
4.2. Socialt arbejde	12
4.3. Menneskerettighederne.....	18
4.4. Etik og værdier i socialt arbejde	24
II. Teori- og metodeafsnit	27
5. Videnskabsteori og metode	27
5.1. Videnskabsteori: Kritisk socialkonstruktivisme	27
5.2. Kritisk diskursanalyse som teori og metode.....	28
5.3. Forforståelse og projektets formål	32
Del III: Undersøgelsesafsnit.....	35
IIIa. International indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder.....	Fejl!
Bogmærke er ikke defineret.	
6. Internationale professionelle organisationer: IFSW og IASSW ..	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
	35

7. International forskning.....	45
IIIb. Dansk indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder?	Fejl!
Bogmærke er ikke defineret.	
8. Dansk forskning	60
8.1 Lynne Healy	46
8.2 Joseph Wronka	48
8.3 Elisabeth Reichert	51
8.4 Jim Ife	54
9. Dansk professionel organisation: Dansk Socialrådgiverforening (DS).....	70
9.1 Etik og værdier i socialt arbejde (Husted 2009)	72
9.2 Analyse af Professionsetik	86
Del IV. Diskussionsafsnit	98
Del V: Konklusionsafsnit.....	989
Del VI. Perspektiveringsafsnit	102
Kilder	104

Forkortelser

DS: Dansk Socialrådgiverforening

IASSW: International Association of Schools of Social Work

IFSW: International Federation of Social Workers

IFSWE: International Federation of Social Workers, Europe

UDHR: FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder/Universal Declaration of Human Rights

Abstract

In 1988, the International Federation of Social Workers (IFSW) declared that social work was – and always had been – a human rights profession (IFSW 1988). Since then, IFSW and, to some degree, the International Association of Schools of Social Work (IASSW) have launched a series of initiatives aimed at strengthening the connection between human rights and social work. In recent years, academics have also joined the cause, resulting in the publication of a number of books on the subject of human rights-based social work (Reichert 2003, Wronka 2008, Ife 2012). In this paper, I explore the international efforts to connect human rights and social work, attempting to determine what human rights-based social work entails.

One of the ways in which IFSW tries to connect human rights and social work is through the publication of an international statement of ethics for the social work profession, which identifies human dignity/human rights and social justice as the fundamental values of social work (IFSW 2004). The statement provides general guidelines for professional conduct on which IFSW's national member organizations are responsible for elaborating in national statements of ethics. In Denmark, it is the Danish Association of Social Workers (DASW) who is responsible for publishing a national statement of ethics – and for asserting the connection between human rights and social work in general. Several authors emphasize the role of statements of ethics in connecting social work and human rights values (Reichert 2003, Wronka 2008). Based on the literature on human rights-based social work, I explore how statements of ethics might assist in facilitating human rights-based practice. In the first part of the paper, I thus explore the international efforts to connect human rights and social work, looking for answers to the questions: What is human rights-based social work? And how can a statement of ethics help facilitate human rights-based practice?

In the second part of the paper, I ask if there is a movement in Denmark at the national level to connect human rights and social work, parallel to the one on the international level. In answering that question, I first explore Danish academic publications on the topic of human rights and social work, looking for contributions to the discussion of human rights-based social work and the role of statements of ethics in facilitating human rights-based practice. I then turn to the Danish Association of Social Workers (DASW) and its national statement of ethics for social work. Drawing on my previous findings throughout the paper, in the final section, I apply Norman Fairclough's critical discourse analysis-framework to DASW's statement of ethics, asking if the statement applies a human rights-based understanding of social work and if the statement could potentially assist in facilitating human rights-based practice in Denmark.

I. Indledningsafsnit

1. Indledning

”Social work has, from its conception, been a human rights profession, having as its basic tenet the intrinsic value of every human being and as one of its main aims the promotion of equitable social structures, which can offer people security and development while upholding their dignity”
(IFSW 1988).

Citatet fra den internationale sammenslutning af socialarbejdere (IFSW) afspejler den internationale konsensus om, at socialt arbejde og menneskerettigheder hænger uløseligt sammen. Det policy paper fra 1988, som citatet stammer fra, blev startskuddet til en række initiativer fra IFSW og den internationale sammenslutning af socialarbejderuddannelser (IASSW), der har til formål at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettigheder (Healy 2008: 736). Især i de senere år er IFSW og IASSW's bestræbelser desuden blevet suppleret med et professionelt engagement i menneskerettighedsarbejde og forskning, som har resulteret i en række bøger om emnet (Healy 2008: 743). Man kan altså sige, at der siden 1988 har været en målrettet indsats på internationalt niveau – indenfor socialt arbejdes professionelle organisationer og indenfor forskning - på at (re)definere socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession. Men hvori består den internationale indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder? Findes der en tilsvarende bestræbelse på det nationale niveau i Danmark på at styrke den sammenhæng? Og hvad er sammenhængen mellem menneskerettighederne og socialt arbejde – eller med andre ord, hvad er menneskerettighedsbaseret socialt arbejde? Det er nogle af de spørgsmål, jeg vil forsøge at besvare i dette projekt.

En af de måder, hvorpå IFSW og IASSW prøver at integrere menneskerettigheder i socialt arbejde, er gennem udgivelsen af en international etikerklæring for socialt arbejde, der eksplicit bygger på principper om menneskerettigheder og social retfærdighed (IFSW 2004). IFSW's internationale etikerklæring skal fungere som en slags ramme for nationale erklæringer, der skal uddybe disse overordnede retningslinjer for praksis i en national kontekst (IFSW 2004: 2). Dansk

socialarbejde er repræsenteret i IFSW af Dansk Socialrådgiverforening (DS), og det er derfor DS, der er ansvarlig for at uddybe IFSW's etiske retningslinjer i Danmark, og for – som IFSW's danske repræsentant – at udbrede budskabet om sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne i Danmark. Det er derfor DS, jeg primært vil fokusere på i projektet.

Flere menneskerettigheds- og socialarbejdsforskere fremhæver etikvejledninger som et oplagt værktøj til at tilføje socialt arbejde et menneskerettighedsperspektiv. Joseph Wronka siger eksempelvis, at

”One social action strategy to prevent abuse of power is to have professional ethics codes that are reasonably consistent with human rights principles. This is not a panacea for potential exploitation, but such principles could educate people about the collective wisdom of the international community expressed in human rights documents (...)” (Wronka 2008: Loc 3610-3620).

Elisabeth Reichert tager desuden udgangspunkt i NASW's (den amerikanske medlemsorganisation af IFSW) etikerkklæring i sit forsøg på at ”oversætte” menneskerettighederne til socialarbejdspraksis (Reichert 2003: 232). Samtidig fremhæver hun dog den manglende *eksplicite* henvisning til menneskerettighederne i NASW's etikerkklæring som et tegn på, at den internationale anerkendelse af sammenhængen mellem menneskerettighederne og socialt arbejde ikke er slået igennem på det nationale plan i USA:

”On an international level, social workers have embraced the concept of human rights as a key component in their profession (...). However, social workers in the United States have lagged behind their counterparts from other countries in connecting human rights to social work policies and practices (Reichert 2001). The U.S.-based National Association of Social Workers does not even mention the term human rights in its Code of Ethics (NASW 1996)” (Reichert 2003: 6-7).

På denne baggrund er DS' aktuelle etikerkklæring, ”Professionsetik” (2011), et oplagt udgangspunkt for min undersøgelse af, hvorvidt bestræbelsen på at sammenkæde socialt arbejde og

menneskerettighederne er slået igennem på det nationale plan i Danmark. Men hvordan kan en etikerklæring afspejle et menneskerettighedsperspektiv? Og hvordan kan den facilitere menneskerettighedsbaseret socialarbejdspraksis? Også disse spørgsmål vil jeg søge at besvare i løbet af projektet, på baggrund af international (og eventuel dansk) forskning samt IFSW's udgivelser om emnet. På den baggrund vil jeg til sidst undersøge om DS' etikerklæring afspejler et menneskerettighedsperspektiv og kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde i Danmark.

Lynne Healy har tidligere undersøgt socialt arbejdes historiske bidrag til udviklingen og styrkelsen af menneskerettigheder på internationalt niveau (Healy 2008). I den forbindelse nævner hun, at nationale socialarbejdsorganisationer også har deres egne **records** af menneskerettighedsinitiativer, ligesom nogle har udgivet menneskerettigheds-policy statements. Dette er imidlertid, ifølge Healy, et område, hvor der mangler forskning: *"Although beyond the scope of this article, research is needed to explore the human rights efforts of national social work organisations"* (Healy 2008: 744). Dette projekt kan ses som en beskedent start på at udfylde det videnshul i en dansk kontekst.

2. Problemformulering

Hvad er menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, kan en etikerklæring bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis, og sker det i Danmark?

Uddybende spørgsmål:

- Hvori består den internationale indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder?
- Findes der en tilsvarende bestræbelse på det nationale niveau i Danmark på at styrke den sammenhæng?
- Hvad er sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne? Med andre ord, hvad er menneskerettighedsbaseret socialt arbejde?

- Hvordan kan etikerkklæringer afspejle et menneskerettighedsperspektiv og bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialarbejdspraksis?
- Gør DS' aktuelle etikerkklæring det?

3. Projektets opbygning

Projektet består for det første af en indledningsdel, som blandt andet indeholder et problemfelt, der præsenterer begreberne diskurs, socialt arbejde, menneskerettigheder samt emnet etik og værdier i socialt arbejde. Her vil blive introduceret en række begreber, som vil indgå i den begrebsramme, jeg vil benytte i projektets analysedel. Projektets anden del indeholder en beskrivelse af dets videnskabsteoretiske grundlag (kritisk socialkonstruktivisme) og metode (dele af Faircloughs kritiske diskursanalyse). Tredje del er et undersøgelsesafsnit, som for det første kortlægger den internationale indsats for at sammenkæde menneskerettighederne og socialt arbejde. Dette indebærer en gennemgang af en række af IFSW's publikationer samt international forskning på området med et fokus på, hvordan forskellige aktører forstår begrebet menneskerettighedsbaseret socialt arbejde og en diskussion af, hvordan etikerkklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. I undersøgelsesafsnittets anden del undersøger jeg, om der findes en national bestræbelse, parallelt med den internationale indsats, for at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde. Dette indebærer for det første en undersøgelse af dansk forskning om socialt arbejde og menneskerettigheder, igen med fokus på forskellige bud på, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, og hvordan etikerkklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. I afsnittets sidste sektion vil jeg, med udgangspunkt i mine tidligere fund, lave en kritisk diskursanalyse af DS' etikerkklæring, ”Professionsetik” (DS 2011), for at undersøge, om den afspejler en menneskerettighedsbaseret opfattelse af socialt arbejde og om den potentielt kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis i Danmark.

4. Problemfelt

I dette afsnit vil jeg præsentere en række af de begreber, jeg vil benytte undervejs i projektet. Mit videnskabsteoretiske udgangspunkt er kritisk socialkonstruktivistisk, og jeg opfatter derfor en række ting som diskursivt konstruerede. Jeg vil derfor lægge stor vægt på diskurser i min præsentation af begreber som socialt arbejde og menneskerettigheder. Som det første vil jeg derfor redegøre for min forståelse af begrebet diskurs og dets betydning.

4.1 Diskurs

Som jeg vil uddybe i projektets del II, bygger dette projekt på et kritisk socialkonstruktivistisk udgangspunkt og på Faircloughs kritiske diskursanalyse som teori. En diskurs kan overordnet defineres som ”*en bestemt måde at tale om og forstå verden*” (Jørgensen & Phillips 1999: 9), og diskursanalyse bygger i store træk på en præmis om, at ”*vores måder at tale på ikke afspejler vores omverden, vores identiteter og sociale relationer neutralt, men spiller en aktiv rolle i at skabe og forandre dem*” (Jørgensen & Phillips 1999: 9).

Fairclough kalder samlingen af alle de diskurstyper (diskurser og genrer), der bruges indenfor en social institution eller et socialt felt for en *diskursorden* (Fairclough 1995: 66). Man kan sige, at Dansk Socialrådgiverforenings (DS) etikerkærling, ”Professionsetik” (DS 2011), er opstået i overlappet mellem to diskursordener: henholdsvis en diskursorden om menneskerettigheder og en diskursorden om socialt arbejde. Man kan forestille sig de to diskursordener som to delvist overlappende cirkler, hvor overlappet danner en ny diskursorden: Menneskerettigheder og socialt arbejde. Indenfor denne nye diskursorden opstår nu nye diskurser, samtidig med, at diskurser fra de to oprindelige diskursordener består. Således vil diskursen om tre generationer af menneskerettigheder eksempelvis (se afsnit 4.3) fortsat indgå i den nye diskursorden, side om side med diskursen om socialt arbejdes dobbelte fokus på både individuel og social forbedring (se afsnit 4.2). Disse ”oprindelige” diskurser vil imidlertid få selskab af blandt andet en ny diskurs om socialt arbejde som en ”menneskerettighedsprofession” (IFSW 1988).

Dette er en groft forenklet og delvist misvisende fremstilling, idet den kan give det indtryk, at diskurser indenfor menneskerettigheder og socialt arbejde historisk set har været totalt separate. Imidlertid har der også historisk været store overlap. Som menneskerettigheds- og socialarbejdsforskeren Lynne Healy påpeger, har visse amerikanske socialarbejdere eksempelvis benyttet menneskerettighedsprog allerede inden menneskerettighederne officielt blev til med FN's vedtagelse af Verdenserklæringen om menneskerettigheder (UDHR) i 1948 (Healy 2008: 739). Så længe man holder sig dette forbehold for øje kan billedet med de overlappende cirkler imidlertid bidrage til eksempelvis at illustrere, hvordan nogle diskurser, der er opstået indenfor den ene separate diskursorden kan blive brugt på nye måder indenfor den fælles diskursorden. På baggrund af disse overvejelser kan min præsentation af henholdsvis socialt arbejde og menneskerettigheder i det følgende ses som en præsentation af de to separate diskursordener. Endvidere kan de forsøg (af IFSW og internationale forskere) på at sammenkæde menneskerettighederne og socialt arbejde, som jeg vil undersøge i analysedelen af projektet, ses som dele af den nye diskursorden ”menneskerettigheder og socialt arbejde”. I de følgende separate afsnit om henholdsvis socialt

arbejde og menneskerettigheder, vil jeg finde diskurser eller begreber, der kommer til at udgøre dele af det begrebsapparat, jeg i sidste del af projektet vil benytte til at analysere DS' etikerkklæring.

4.2. Socialt arbejde

Socialt arbejdes dobbelte fokus og dobbeltrolle

Socialt arbejde er en kompleks størrelse. For det første er det en bred kategori, der dækker over en række vidt forskellige aktiviteter. For det andet varierer socialt arbejdes indhold enormt på tværs af forskellige kulturelle, nationale og andre kontekster (Ife 2012: 11-12). For det tredje er socialt arbejde, som socialarbejdsforskeren Malcolm Payne fremhæver, i konstant forandring: *”social work constantly redefines itself as it is influenced by others, by social need and social change, and by its own internal discourse about its nature”* (Payne 2006: 2). Ligesom Payne ser jeg socialt arbejde som socialt konstrueret og derfor ikke som en veldefineret, fasttømret størrelse (Payne 2006: 2). Imidlertid er der visse grundlæggende træk, der kan siges at karakterisere en del socialt arbejde.

I det følgende vil jeg fremhæve to træk ved socialt arbejde, som der både er bred konsensus om, og som har relevans for menneskerettighederne. For det første er socialt arbejde kendetegnet ved at arbejde for både *individuel* og bredere *social* forbedring. Menneskerettigheds- og socialarbejdsforskeren Elisabeth Reichert omtaler eksempelvis dette som socialt arbejdes ”dobbelte fokus”:

”The profession focuses on both the individual (or group) and her or his environment with the acknowledgment that environment plays a key role in the fulfillment of an individual's needs (...). Not only do social workers attempt to assist individuals, but they also attempt to bring about change on a broader, more global level (Goldstein 1992). This dual focus distinguishes the social work profession from other helping professions, like psychology and nursing, which generally address individual issues but without a mandate to challenge environmental impediments in resolving those issues” (Reichert 2003: 227-228).

Malcolm Payne fremhæver ligeledes det dobbelte fokus som en central del af socialt arbejdes ”claim”:

”Social work makes a claim. It is this: that social improvement can be achieved by interpersonal influence and action, that social change can be harnessed to individual personal development and that carrying out these two activities together should be a profession. No other professional group makes this claim: doctors, teachers, nurses, psychologists and counsellors focus on their patient, student, or client's concerns and interests. To them, social order and social change is the context, and they help people within that context. Politicians, economists, journalists, planners and campaigners seek beneficial social change, but do not seek to work with individuals, families, and groups to connect change and the person” (Payne 2006: 1).

Socialt arbejdes dobbelte fokus afspejler et overlap mellem socialt arbejdes mission og menneskerettighedernes mission, idet menneskerettighederne indebærer en ambition om store, strukturelle forandringer, hvis begrundelse i sidste ende er det enkelte menneskes trivsel og mulighed for selvudfoldelse.

For det andet udfylder socialt arbejde en dobbeltrolle som både hjælper og kontrollant. IFSW identificerer denne dobbeltrolle som en af de væsentlige kilder til dilemmaer i socialt arbejde (IFSW 2004). Jørgen Husted siger om socialarbejdernes kontrolfunktion:

”Deri indgår naturligvis, at socialarbejdere ofte skal kontrollere, at aftaler, handleplaner og regler overholdes, at personer, der modtager sociale ydelser, ikke gør sig skyldige i socialt bedrag (...). Samtidig hører det med til billedet, at socialarbejdere ofte fungerer som agenter for såkaldt social kontrol: De repræsenterer samfundets, normale folks, de andres, flertallet eller den offentlige menings normer over for personer med anderledes, afvigende eller problemvoldende adfærd. Og ikke alene konfronterer socialarbejdere personer med disse normer, i mange tilfælde håndhæver de dem også ved brug af diverse magtmidler: tildeling af sociale ydelser, sanktioner, tvang (f.eks. tvangsfjernelse af børn), frihedsberøvelse og andet” (Husted 2009: 29).

Groft forenklet kan man sammenkæde de to roller med henholdsvis positive og negative rettigheder. Således kan negative rettigheder sætte grænser for den kontrol, socialt arbejde kan udøve, mens positive rettigheder kan bidrage med en retning for hjælpen.

Hvordan man vægter disse træk ved socialt arbejde i forhold til hinanden – altså hvorvidt man lægger vægt på social eller individuel forbedring og om man vægter socialt arbejdes hjælpefunktion eller kontrolfunktion hører sammen med, hvilken forståelse man har af socialt arbejde. Payne hævder, at socialt arbejde findes i krydsfeltet mellem tre forskellige diskurser eller synsvinkler, der vægter socialt arbejdes to fokuser – individuel og social forbedring – forskelligt: ”*therapeutic*”, ”*social order*” og ”*transformational views*” (Payne 2006: 12). Selvom ingen af synsvinklerne eksplicit vægter socialt arbejdes kontrolfunktion over hjælpefunktionen (og Payne i øvrigt ikke nævner disse to funktioner), er der ikke desto mindre forskel på, hvor kritisk indstillede de hver især er overfor den kontrol.

Tre diskurser: social order, therapeutic, transformativ

I diskussionen af socialt arbejdes vægtning af individuel overfor social forbedring (som i sidste ende handler om socialt arbejdes identitet) identificerer Payne altså tre konkurrerende overordnede diskurser (eller synspunkter: ”views”): den terapeutiske (*therapeutic*), den transformativ (*transformational*) og social orden-diskursen (*social order*) (Payne 2006: 12-14).

Den *terapeutiske* diskurs ser det som socialt arbejdes formål at sikre den størst mulige trivsel for individer, grupper og fællesskaber i samfundet. Dette sker gennem en proces, hvor socialarbejdere og brugere gensidigt påvirker hinanden, idet socialarbejderne modificerer brugernes problem- og selvopfattelser, samtidig med at socialarbejdernes egne verdensopfattelser ændres, idet de konfronteres med brugernes oplevelser. Igennem denne refleksive proces (*reflexiveness*) reagerer socialt arbejde løbende på sociale problemstillinger i samfundet, i takt med at socialarbejdere bliver opmærksomme på dem. Samtidig opnår brugerne, gennem interaktionen med socialarbejderne, magt over deres følelser og livsførelse, som gør dem i stand til at overkomme modgang. De opfatter derfor det sociale arbejde som terapeutisk. Den terapeutiske diskurs udtrykker indenfor socialt arbejde den socialdemokratiske politiske filosofi, at økonomisk og social udvikling bør gå hånd i

hånd for at sikre individuel og social forbedring (Payne 2006: 12-13).

Social orden-diskursen ser socialt arbejde som ét aspekt af samfundets velfærdsydelser til enkeltindivider. Socialt arbejde opfylder enkeltpersoners behov og forbedrer de tjenester, det er en del af, således at det sociale arbejde bliver mere effektivt. Socialt arbejde bidrager til at bevare den sociale orden og sikre samfundets sammenhængskraft. Samtidig hjælper det enkeltpersoner igennem svære perioder, således at de kan genoprette stabiliteten i deres tilværelse. Social orden-diskursen bygger på den liberale eller rationelt økonomiske politiske filosofi, der hævder, at personlig frihed i økonomiske markeder, understøttet af en retsstat, er den bedste måde at indrette samfund på (Payne 2006: 14). Selvom Payne ikke bruger begreberne hjælpefunktion og kontrolfunktion, må social orden-diskursen siges at være den tilgang til socialt arbejde, der vægter kontrolfunktionen højest. Fokus er nemlig på *individuel* forbedring, idet individet skal tilpasse sig samfundet, som ikke omvendt skal ændres på noget grundlæggende niveau.

Den *transformative* diskurs hævder, at man bør ændre samfundet til fordel for de fattigste og mest undertrykte. Socialt arbejde sigter mod at udvikle samarbejde og gensidig støtte i samfundet, således at de mest undertrykte og dårligst stillede mennesker kan opnå magt over deres egne liv. Socialt arbejde faciliterer dette ved at "empower" folk til at deltage i en lærings- og

samarbejdsproces, som skaber institutioner, som alle kan eje og tage del i. Eliter samler og fastholder magt og ressourcer i samfundet til deres egen fordel. Herved skaber de den undertrykkelse og de dårlige vilkår i samfundet, som socialt arbejde søger at erstatte med mere egalitære forhold. Den transformative diskurs indebærer, at dårligt stillede og undertrykte mennesker aldrig vil opnå personlig eller social "empowerment", medmindre samfundet gennemgår disse ændringer. Værdierklæringer om socialt arbejde, så som etiske kodekser, repræsenterer dette mål ved at foreslå social retfærdighed som en vigtig værdi for alt socialt arbejde. Den transformative diskurs udtrykker den socialistiske politiske filosofi om, at planøkonomi og sociale ydelser fremmer lighed og social retfærdighed (Payne 2006: 13-14). Den transformative tilgang vægter åbenlyst social forandring over individuel forandring. Samfundet skal ændres, så det tilpasser sig individernes behov. Den transformative tilgang er derfor også kritisk overfor socialt arbejdes kontrolfunktion, der kan bruges til at presse individer til at tilpasse sig en uretfærdigt indrettet social orden.

Payne opsummerer forholdet mellem de tre diskurser, idet han påpeger, at ”*they are each different implementations of social work's claim*” (Payne 2006: 14):

”*Therapeutic social work says: 'Help everyone to self-fulfilment and society will be a better place'. Social order social work says: 'Solve people's problems in society, by providing help or services, and they will fit in with general social expectations better (...)'.* Transformational social work says: *'Identify and work out how social relations cause people's problems, and make social changes so that the problems do not arise'*” (Payne 2006: 14).

De forskellige tilgange indebærer altså kort sagt forskellige problemopfattelser: Mens social orden-tilgangen indebærer en *individorienteret* problemopfattelse (og dertilhørende individuel løsningsopfattelse), indebærer den transformative tilgang et opgør med denne traditionelle opfattelse. Den transformative tilgang ser i stedet samfundet og dets undertrykkende indretning som årsagen til individers sociale problemer – og derfor løsningen som *samfundsændring*, fremfor en ændring af individerne.

Menneskerettighederne og de tre diskurser

Jeg vil mene, at der findes elementer i alle tre diskurser/synsvinkler, der er forenelige med et menneskerettighedsperspektiv på socialt arbejde. Social orden-diskursen lægger eksempelvis vægt på at bevare et stabilt samfund, hvor borgerne kan føle sig trygge (forudsætningen er her, at samfundet allerede *er* stabilt). Dette stemmer overens med tredje generations-menneskerettighedernes fokus på eksempelvis en befolknings kollektive ret til at leve i et sammenhængende og harmonisk samfund (Ife 2012: 47). Den terapeutiske diskurs lægger vægt på enkeltindviders personlige trivsel og selvudfoldelse. Man kan argumentere for, at dette i sidste ende er selve formålet med menneskerettighederne. Således siger menneskerettigheds- og socialarbejdsforskeren Ife eksempelvis, at ”*we can see the goal of self-actualisation as a right of all human beings*” (Ife 2012: 134) og argumenterer for, at de øvrige, specifikke rettigheder kan retfærdiggøres på baggrund af deres rolle i realiseringen af dette overordnede mål. Selvom et menneskeretsperspektiv på socialt arbejde altså er foreneligt med elementer fra alle tre diskurser, vil jeg imidlertid mene, at det er mest oplagt at sammenkæde det med den transformative diskurs. Således karakteriserer Ife menneskerettighederne som ”radikale”, idet deres realisering implicerer radikale samfundsændringer: ”*Human rights practice, therefore, requires that existing structures of*

inequality be addressed, and hence it implies some form of radical practice” (Ife 2012: 77). Dette fokus på grundlæggende og omfattende samfundsforandring ligger hverken i den terapeutiske eller social orden-diskursen. Ydermere udgør menneskerettighederne et ideal, der aldrig kan opnås helt, og menneskerettighedsarbejde er derfor en aldrig afsluttet bestræbelse på at forandre samfundet og dets institutioner, så de stemmer bedre overens med menneskerettighederne.

IFSW's definition af socialt arbejde

I dette projekt tager jeg udgangspunkt i IFSW og IASSW's internationale definition af socialt arbejde fra 2000:

”The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights are fundamental to social work” (IFSW 2000).

Denne definition afspejler socialt arbejdes dobbelte fokus på både *individuel* forbedring (”empowerment and liberation of people to enhance well-being”) og *social* forbedring (”social change”).

I 2014 vedtog IFSW og IASSW en ny definition af socialt arbejde:

“Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing” (IFSW/IASW: 2014).

Jeg vil imidlertid alligevel benytte definitionen fra 2000, idet det er den definition, de teoretikere og den empiri, jeg bruger i opgaven tager udgangspunkt i. Jeg mener ikke, at det er problematisk, fordi intet i den nye definition strider imod den gamle. 2014-definitionen kan derfor ses som en udvidelse af den tidligere definition, snarere end en korrigerende heraf.

4.3. Menneskerettighederne

I publikationen *Human Rights: Questions and Answers* (UN 1987) beskriver FN menneskerettighederne således:

”Human rights could be generally defined as those rights which are inherent in our nature and without which we cannot live as human beings. Human rights and fundamental freedoms allow us to fully develop and use our human qualities, our intelligence, our talents and our conscience and to satisfy our spiritual and other needs” (UN 1987: 4).

Tre forskellige tilgange til menneskerettigheder

Jim Ife identificerer tre forskellige slags forståelser af menneskerettighederne: natural rights, legal rights og constructed rights. Det moderne menneskerettighedsbegreb er vokset ud af en historisk ”natural rights”-forestilling om, at mennesker fødes med iboende rettigheder (fra Gud), som *”are assumed to attach to people simply as part of their innate humanity”* (Ife 2012: 14). Den måde, FN benytter diskursen på er dog nok snarere udtryk for det, menneskerettighedsforskeren Jack Donnelly betegner som en social beslutning om at *lade som om* naturlige menneskerettigheder findes: *”Human rights ultimately rest on a social decision to act as though such ”things” existed – and then, through social action directed by these rights to make real the world that they envision”* (Donnelly 2003: 21). Donnelly opfatter altså menneskerettigheder som sociale konstruktioner. Denne forståelse stemmer umiddelbart overens med ”constructed rights”-tilgangen til menneskerettigheder. Ife siger, at denne tilgang:

”seeks to avoid the idea of rights existing in some objective sense, but instead looks at the way people, either individually or collectively, define their rights and the rights of others, and the corresponding duties that are linked to those rights. From this perspective, we are constantly negotiating and renegotiating rights in our daily lives and our interactions with others. It also

emphasises rights as defined by the people themselves, rather than being defined for them by philosophers or theologians (natural rights) or lawyers and politicians (legal rights)” (Ife 2012: 15).

Endelig er der ”legal rights”-tilgangen, som hævder, at rettigheder kun eksisterer i det omfang, de er beskyttede, garanterede eller opfyldt som et resultat af statslig handlen (Ife 2012: 15). Ud fra dette perspektiv bliver vores rettigheder defineret ved lovgivning og opfyldt gennem retssystemet og velfærdsstaten. Som Ife pointerer, er dette den mest udbredte opfattelse af menneskerettigheder, og den, der reflekteres i megen mainstream menneskeretsdiskurs (Ife 2012: 15). Ife benytter imidlertid selv en diskursiv definition af menneskerettigheder. Grundet projektets kritisk socialkonstruktivistiske udgangspunkt og diskursive fokus, vil jeg også benytte denne definition i resten af projektet.

FN og menneskerettigheder

Når man i daglig tale taler om menneskerettigheder, refererer man typisk til de rettigheder, der er nedfældet i FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder (UDHR) fra 1948. FN, som i dag omfatter 193 medlemsstater, blev grundlagt i 1945 i forbindelse med 2. Verdenskrigs slutning, i håbet om at skabe et fredeligt verdenssamfund med respekt for det enkelte menneskes rettigheder. Det grundlæggende dokument i FN-systemet er FN's Charter fra 1945, hvis præambel understreger vigtigheden af at fremme og beskytte fundamentale rettigheder. UDHR blev udviklet over de næste år med afsæt i Charteret, og udgør fundamentet for den nuværende nær-universelle konsensus omkring internationalt anerkendte menneskerettigheder – i en sådan grad, at Donnelly kalder den gældende menneskerettighedsmodel for the ”Universal Declaration Model” (Donnelly 2003). UDHR afspejler en konsensus omkring nogle generelle, overordnede menneskeretlige principper, der bør gælde for alle mennesker, overalt i verden. Erklæringen har status af ”soft law”, hvilket betyder, at den - i modsætning til ”hard law” - ikke er bindende, men udgør en henstilling eller anbefaling (Koch 2013: 21). Imidlertid er den (næsten) universelle konsensus omkring UDHR så stærk, at ingen ønsker at blive beskyldt for eller indrømme at have overtrådt den. Donnelly siger, at

”human rights have become a hegemonic political discourse, or what Mervyn Frost (...) calls ”settled norms” of contemporary international society, principles that are widely accepted as authoritative within the society of states. Both nationally and internationally, political legitimacy is increasingly judged by and expressed in terms of human rights” (Donnelly 2003: 38).

UDHR indeholder en liste af basale rettigheder, som senere er blevet uddybet blandt andet i to covenants fra 1966: International Covenant on Civil and Political Rights (CCPR) og International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), som er bindende for de stater, der har underskrevet og ratificeret dem. Danmark har underskrevet UDHR og ratificeret begge 1966-covenants. Selvom rettighederne fra 1966 (af kold krigs-politiske årsager) er delt op i to covenants udgør alle menneskerettighederne ikke desto mindre et ”udeleligt hele”, således at man ikke kan tilskrive sig nogle rettigheder og vælge andre fra. Det fremgik af den såkaldte separationsresolution, der i 1952 bekendtgjorde opsplitningen af UDHR's garantier i to og blev senere eksplicit bekræftet i FN's Wien Erklæring fra 1993, hvori det hedder, at ”*All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated*” (Donnelly 2003: 27). Siden UDHR's vedtagelse i 1948 er rettighederne heri blevet uddybet betydeligt i en række konventioner. Nogle af disse omhandler generelle rettigheder, mens andre omhandler specielle rettigheder for specifikke grupper, såsom kvinder (CEDAW) eller børn (CRC). Samtidig er FN-apparatet blevet udbygget og en række ”enforcement”-mekanismer er blevet oprettet til at håndhæve menneskerettighederne. Overordnet set er disse mekanismer imidlertid meget svage, og menneskerettighedernes håndhævelse afhænger primært af offentlig fordømmelse – såkaldt ”*naming and shaming*” - af krænkere af menneskerettigheder, snarere end direkte sanktioner (Donnelly 2003). På grund af projektets diskursive fokus og min diskursive definition af menneskerettigheder vil jeg ikke gå i dybden med menneskerettighedslovgivning eller retsinstanser. I stedet vil jeg præsentere og diskutere de mest udbredte diskurser indenfor menneskerettighedsfeltet.

To sæt af rettigheder: Politiske vs. økonomiske rettigheder

På trods af, at menneskerettighedernes udelelighed som sagt er slået fast blandt andet i Wien Erklæringen, hænger forestillingen om to separate sæt af rettigheder ved. Det er naturligvis korrekt, at der findes forskellige typer af rettigheder indenfor menneskerettighedsfeltet – herunder politiske og økonomiske rettigheder. Politiske og civile rettigheder inkluderer således stemmeret, ytringsfrihed, forsamlingsfrihed, religionsfrihed, retten til en retfærdig retssag og lighed for loven, retten til statsborgerskab, retten til privatliv mv. Ife siger om disse rettigheder, at de er ”*individually based and concern the fundamental freedoms seen as essential to the effective and fair organization of democracy and civil society*” (Ife 2012: 44). De økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder inkluderer retten til arbejde, retten til husly, retten til sundhedspleje, retten til at modtage en tilstrækkelig løn, retten til uddannelse mv. Ife siger om disse rettigheder: ”*These are the rights of the individual or group to receive various forms of social provision or services in order to realise their full potential as human beings*” (Ife 2012: 45).

Donnelly problematiserer imidlertid den udbredte fremstilling om to separate sæt af menneskerettigheder, det han siger:

”In international discussions it has become almost a reflex to talk of ”civil and political rights” and ”economic, social, and cultural rights.” Although I too occasionally use the categories, they are seriously misleading. A dichotomous division of any complex reality is likely to be crude and easily (mis)read to suggest that the two categories are antithetical” (Donnelly 2003: 27-28).

Negative vs. positive rettigheder

En anden (og relateret) diskurs er den udbredte skelnen mellem negative og positive rettigheder. Det er udbredt at tale om de politiske og civile rettigheder som negative rettigheder, der overvejende kræver tilbageholdenhed fra statens side, snarere end aktiv (og dyr) handlen. Ife siger herom:

”These rights are based on the liberal notions of the value of the individual and constitute a strong assertion that these rights must be protected. Because of this emphasis on protection, first-generation rights are sometimes also referred to as negative rights. They are rights that need to be protected rather than realised, rights that people are seen as somehow 'possessing', and the state is required to ensure that they are not threatened or violated” (Ife 2012: 44).

I denne konstruktion fremstilles økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder som positive rettigheder, der kræver en mere aktiv indsats fra statens side. Med Ifes ord:

”Rather than simply protecting rights, the state is required to take a stronger role in actually ensuring that these rights are realised through various forms of social provision. Because they require a stronger and more resource-intensive role for the state, these rights are often more contentious than the first generation of civil and political rights, and the legal and constitutional guarantees around them are often weaker” (Ife 2012: 46).

Også denne diskurs er, ifølge Donnelly, problematisk. For det første spiller den en rolle i at styrke den udbredte skepsis (især i USA og andre dele af den vestlige verden) overfor økonomiske rettigheder:

”Underlying many of criticisms of economic and social rights is the distinction between ”negative” rights, which require only forbearance on the part of others, and ”positive” rights, which require others to provide goods, services, or opportunities” (Donnelly 2003: 30).

For det andet er den vildledende, idet den slører det faktum, at alle menneskerettigheder kræver både aktiv handlen og tilbageholdenhed fra statens side – og i denne forstand er både positive og negative rettigheder:

”All human rights require both positive action and restraint on the part of the state. Furthermore, whether a right is relatively positive or negative usually depends on historically contingent circumstances. For example, the right to food is more of a negative right in the wheat fields of Kansas than in Watts or East Los Angeles. (...) In Argentina, protection against torture was a very positive right indeed in the late 1970s. Today it is a much more negative right” (Donnelly 2003: 30).

Tre generationer af rettigheder

Et tredje eksempel på en udbredt, omend vildledende, menneskerettighedsdiskurs er tre generationsdiskursen. Indenfor denne diskurs taler man om civile og politiske rettigheder som første generation af menneskerettighederne, blandt andet fordi deres intellektuelle rødder daterer tilbage til det 18. århundredes oplysningstid og liberale politiske filosofi, mens de øvrige rettigheder stammer fra senere historiske perioder. I denne konstruktion udgør de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder den anden generation af menneskerettighederne. Disse rettigheds idehistoriske rødder skal findes i det 19. og 20. århundredes socialdemokratisme og socialisme, og traditionen for at kollektivet, i form af staten skulle sørge for den enkeltes mest basale behov (Ife 2012: 45). Ife påpeger, at

”Because such collectivist ideologies are less accepted than liberalism in contemporary mainstream Western political discourse, there is correspondingly less consensus around second-generation rights, and about the extent of implied state obligation, within the parties and interest groups of mainstream politics (...)” (Ife 2012: 45).

Den tredje generation af rettigheder er de mindst veletablerede i menneskeretsregimet. De kom først til i de sidste tre årtier af det 20. århundrede, og der findes ikke en FN-covenant for dem (Ife 2012: 47). Disse er kollektive rettigheder, der knytter sig til befolkninger, lokalsamfund, nationer og lignende, frem for individer, idet de kun giver mening på det kollektive niveau. Disse rettigheder

inkluderer retten til økonomisk udvikling, retten til at drage fordel af verdenshandel og økonomisk vækst, retten til at leve i et sammenhængende og harmonisk samfund, samt miljørettigheder så som retten til rent vand og uforurennet luft. Tredje generations-rettighederne blev udviklet som et forsøg på at imødekomme kritik om, at menneskerettighederne var overdrevet individualistiske og baseret på vestlig liberalisme, og derfor ikke var relevante for ikke-vestlige kulturer med mere kollektive normer – eksempelvis asiatiske kulturer med konfucianske traditioner (Ife 2012: 47). Problemet med tre generationsdiskursen er ligesom de andre eksempler, at den slører det faktum, at menneskerettighederne udgør et udeleligt hele.

Respect, protect, fulfill

Som det fremgår findes der en række mere eller mindre vildledende diskurser indenfor menneskerettighedsfeltet, der afspejler en udbredt vægtning af civile og politiske rettigheder over sociale, økonomiske og kulturelle rettigheder. Den norske jurist og menneskerettighedsekspert Asbjørn Eide foreslår imidlertid en alternativ fremstilling af den menneskeretlige forpligtelse, der gør op med både positiv-negativ dikotomien og forestillingen om to sæt af rettigheder. Eide foreslår, at man ser den menneskeretlige forpligtelse som en treleddet forpligtelse. Uanset om der er tale om en økonomisk eller politisk (eller anden) rettighed er forpligtelsen så at respektere, beskytte og opfylde (Eide 1987). Ida Elisabeth Koch siger herom, at

”Forpligtelsen til at respektere indebærer, at staterne må afholde sig fra at gøre arbitrære indgreb i en beskyttet ret – hvad enten denne er civil-politisk eller socio-økonomisk. Forpligtelsen til at beskytte vedrører indgreb fra tredjepersoner (andre borgere), som staten har en pligt til at søge at forhindre, mens forpligtelsen til at opfylde kræver, at staterne træffer foranstaltninger med henblik på at sikre den pågældende ret, hvad enten den er civil-politisk eller socio-økonomisk. Foranstaltningerne kan være lovgivningsmæssige, administrative, planlægningsmæssige eller budgetmæssige” (Rasmussen 2013: 29).

Jeg vil benytte Eides framework i resten af projektet, idet jeg mener, at det kan overføres på socialt arbejde. Jeg vil nemlig mene, at man kan erstatte ordet ”staten” med ”socialt arbejde” eller ”socialarbejdere” i ovenstående citat, og dermed holde udførerne af socialt arbejde ansvarlige på samme måde som staten til at respektere, beskytte og opfylde borgernes rettigheder. Relevansen af Eides treleddede forpligtelses-framework for socialt arbejde hænger sammen med, at socialt arbejde, ligesom staten, har potentialet til både at fremme borgernes menneskerettigheder og at

krænke deres menneskerettigheder (eksempelvis gennem interventioner, der krænker borgernes privatliv). Med Eides termer indebærer den første pointe, at socialarbejdere har pligt til at arbejde for at opfylde borgernes ret til forskellige services og ydelser. Samtidig har socialarbejderne pligt til at beskytte borgerne fra krænkelser af deres rettigheder – fra staten eller andre (eller eksempelvis i forbindelse med krisecentre: fra en voldelig ægtefælle). Men Eides framework implicerer også, at socialarbejdere selv kan risikere at krænke borgernes rettigheder, og derfor må være opmærksomme på ikke at gøre det – med Eides ord at de må respektere borgernes rettigheder.

4.4. Etik og værdier i socialt arbejde

Som jeg nævnte i indledningen fremhæver flere socialarbejds- og menneskerettighedsforskere etikvejledninger som et oplagt værktøj til at integrere menneskerettighedshensyn i socialt arbejde. Men etikvejledninger er ikke den eneste måde at integrere værdier i socialt arbejde. Payne nævner, at IFSW's definition af socialt arbejde fra 2000 identificerer menneskerettigheder og social retfærdighed som de grundlæggende værdier for socialt arbejde (IFSW 2000). I den forbindelse siger han, at

”This represents the tension in social work's claim to achieve social improvement between individuals who have rights because of their humanity, and society, whereas the social work profession defines itself as valuing social justice. If these are important, we might ask how social work has tried to implement them” (Payne 2006: 83-83).

Ifølge Payne har man i den forbindelse typisk benyttet en af to tilgange: *”lists of rules represented in codes of ethics”* eller *”rights-based approaches”* (Payne 2006: 84).

Regelbaseret tilgang: Etikerklæringer

Etikerklæringer er altså udtryk for det, Payne kalder et *”rules-based approach”* eller en regelbaseret tilgang. Men hvad er en etikerklæring og hvordan kan den bidrage til at styrke sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde? Ifølge Jørgen Husted skal et professionsetisk kodeks *”redegøre for de værdier og principper, professionen bygger på, samt de*

normer, professionsudøvelsen skal måles ud fra” (Husted 2009: 20). Således har en etikerkklæring både et internt og et eksternt formål. Husted identificerer tre *interne* funktioner:

”Internt står den for det fælles grundlag, udøverne forpligter sig selv og hinanden på at efterleve, udvikle og realisere. I den brug skal etikkoden bruges til at skabe professionens identitet (...). Internt skal koden vejlede praktikerne i etiske overvejelser og beslutningstagen. Endelig skal den opstille de kvalitetskrav og drage de grænser, som skønnes nødvendige for at forhindre, at brugerne af sociale ydelser udsættes for magtmisbrug (...)” (Husted 2009: 20).

Herudover har en etikerkklæring, ifølge Husted, en *ekstern* funktion, som er at skabe tillid til professionen blandt brugere og det bredere samfund ved at give dem en standard, de kan holde de enkelte udøvere og den samlede profession op på: *”Ved at vedtage og offentliggøre etikkoden påtager socialarbejderne sig individuelt og kollektivt at stå til regnskab i forhold til den over for såvel brugerne som samfundet*” (Husted 2009: 20). Den funktion er faktisk eksplicit nævnt i DS' tidligere etikerkklæring, *”Etikvejledning – Etiske principper i socialt arbejde*” (DS 1995):

”Vejledningens bestemmelser og intentioner skal desuden gøres kendt for offentligheden, herunder klienter, så de på baggrund af vejledningen kan forvente, at det sociale arbejde udføres i overensstemmelse med det etiske grundlag” (DS 1995).

Payne omtaler også denne funktion i sin omtale af etikerkklæringer eller *”value statements*”:

”As Watson (1985) argues, they offer an opportunity to the public to test out social work actions. They also alert workers and clients to areas where they might make complaints, or where adjudication about issues is needed. These last two reasons refer to the effect of value documents being in the public domain” (Payne 2006: 100-101).

På denne måde kan etikerkklæringer fremme menneskerettighederne indenfor socialt arbejde ved for det første at vejlede socialarbejdere om, hvordan de kan arbejde aktivt for at bidrage til at

opfylde brugernes rettigheder og dermed øge deres trivsel, og om hvad de bør undgå at gøre for ikke at krænke brugernes rettigheder. Med en omformulering af Hustedes begreber, kan man kalde dette for etikerklæringers interne funktion i forhold til menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. For det andet kan etikerklæring bruges til informere brugere og den bredere offentlighed om, hvad de kan forvente af socialt arbejde og dermed give dem et værktøj til at evaluere det sociale arbejde og om nødvendigt kritisere det, hvis det ikke lever op til sine egne idealer. Man kan kalde dette etikerklæringers eksterne funktion i forhold til menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Ife siger, at

”Accountability has been an important issue for social work, but the way in which accountability has commonly been understood has been in terms of accountability to managers, accountability for 'spending public money' and so on: typically, accountability upwards. (...) It is also, it can be argued, a form of human rights violation, in that it suggests that social workers should be primarily accountable to managers rather than the families and communities with whom they work” (Ife 2012: 313).

Ved at være offentligt tilgængelige kan etikerklæring på denne måde fungere som et værktøj, som brugere, pårørende eller andre interessenter kan bruge til at holde socialarbejdere til ansvar med – med andre ord som et værktøj til at sikre *”accountability downwards”*.

Rights-based approach

Som alternativ til etikvejledninger og den regelbaserede tilgang, de repræsenterer, nævner Payne det *rights-based approach* eller den rettighedsbaserede tilgang, som bygger på menneskerettighederne. Han fremhæver Ife som repræsentant for den tilgang. I sin diskussion af menneskerettighederne som moralsk fundament for socialt arbejde, tager Ife udgangspunkt i de tre generationer af menneskerettigheder. Ifølge Ife bør menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indebære elementer fra alle tre generationer af menneskerettighederne. Jeg vil vende tilbage til, hvad der ligger heri i projektets analysedel.

Man kan sige, at jeg i dette projekt arbejder med udviklingen af en kombination af den regelbaserede og den rettighedsbaserede tilgang, idet jeg undersøger hvori

menneskerettighedsbaseret socialt arbejde består, og hvordan en etikerklæring for socialt arbejde kan afspejle et menneskerettighedsperspektiv og facilitere rettighedsbaseret praksis.

II. Teori- og metodeafsnit

5. Videnskabsteori og metode

I det følgende vil jeg præsentere det videnskabsteoretiske udgangspunkt, der ligger til grund for hele dette projekt: kritisk socialkonstruktivisme. Jeg vil desuden præsentere den metode, jeg vil benytte i analysen af ”Professionsetik” (DS 2011) og som jeg ligeledes trækker delvist på undervejs i projektet: nemlig dele af Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse. Jeg vil i den forbindelse trække en del på Marianne W. Jørgensen og Louise Phillips' fremstilling af både Faircloughs kritiske diskursanalyse og kritisk socialkonstruktivistisk forskning. Jeg vil benytte både Jørgensen og Phillips' *Diskursanalyse som teori og metode* (1999) og en senere engelsk udgave af samme bog, *Discourse Analysis as Theory and Method* (2002). Jeg har valgt delvist at benytte den danske udgave, fordi det sparer mig for at skulle oversætte citater og lignende. Imidlertid supplerer jeg med den engelske udgave, fordi den indeholder mere materiale end den danske – herunder et helt ekstra kapitel om kritisk socialkonstruktivistisk forskning.

5.1. Videnskabsteori: Kritisk socialkonstruktivisme

Det videnskabsteoretiske udgangspunkt for dette projekt er som nævnt kritisk socialkonstruktivisme. Før vi når til den kritiske del af det udsagn, vil jeg først beskrive, hvad socialkonstruktivisme overordnet indebærer. Socialkonstruktivisme er en bred kategori, der indeholder en række forskellige (i nogle tilfælde modstridende) positioner. Alligevel er disse forskellige teorier og metoder fælles om en række grundlæggende præmisser. Jørgensen og Phillips identificerer, baseret på Vivien Burr, fire sådanne fælles præmisser: en kritisk indstilling overfor selvfølgelig viden, historisk og kulturel specificitet, sammenhæng mellem viden og sociale processer, samt sammenhæng mellem viden og social handling (Jørgensen & Phillips 1999: 13-14). For det første er socialkonstruktivisme altså *kritisk indstillet overfor selvfølgelig viden*. Fordi virkeligheden kun er tilgængelig for os gennem vores egne kategorier, er vores viden nemlig et produkt af vores måde at kategorisere verden på, snarere end et ”spejlbillede” af virkeligheden (Jørgensen & Phillips 1999: 13). For det andet fremhæver socialkonstruktivisme *historisk og*

kulturel specificitet. Som mennesker er vi grundlæggende historiske og kulturelle væsener, og vores ”viden” om verden er derfor altid historisk og kulturelt indlejret. At vores viden og vores kategorier er afhængige af vores historiske og kulturelle kontekst betyder også, at de er *kontingente* – altså, at de kunne have været anderledes, og at de kan ændres over tid. Denne opfattelse er udtryk for *anti-essentialisme*: Idet den sociale verden er (og løbende bliver) diskursivt og socialt konstrueret, er den ikke givet på forhånd, ligesom mennesker ikke har medfødte, stabile essenser (Jørgensen & Phillips 1999: 14). For det tredje fremhæver socialkonstruktivismen *sammenhængen mellem viden og sociale processer*. Heri ligger den opfattelse, at vores måder at forstå verden på skabes og opretholdes i sociale processer. Det betyder, at viden skabes gennem social interaktion, hvor der både kæmpes om, hvad der er sandt og falsk, og opbygges fælles sandheder (Jørgensen & Phillips 1999: 14). Endelig fremhæver socialkonstruktivisme for det fjerde *sammenhængen mellem viden og social handling*. Heri ligger, at bestemte verdensbilleder gør visse typer handlinger naturlige og andre utænkelige. På denne måde fører forskellige sociale verdensbilleder til forskellige sociale handlemuligheder (og dermed forskellige sociale *handlinger*) (Jørgensen & Phillips 1999: 14).

5.2. Kritisk diskursanalyse som teori og metode

Kritisk diskursanalyse som teori

Så vidt socialkonstruktivisme i helt overordnede træk. Kritisk diskursanalyse er en metode og tilhørende teori, der hører ind under socialkonstruktivisme, men som supplerer den med elementer fra kritisk teori. Indenfor kritisk diskursanalyse er Norman Faircloughs tilgang, ifølge Jørgensen og Phillips, den bedst udviklede teori og metode til analyse af kommunikation, kultur og samfund (Jørgensen & Phillips 2002: 60). Det er derfor også den tilgang, jeg har valgt at benytte. Før jeg når til Faircloughs specifikke tilgang, vil jeg imidlertid først præsentere kritisk diskursanalyse mere generelt. Jeg vil starte med at præsentere teorien bag, for i næste afsnit at gå videre til metoden.

Jørgensen og Phillips fremhæver fem træk eller opfattelser, som er fælles for alle metoder og teorier indenfor kategorien kritisk diskursanalyse. For det første hævder kritisk diskursanalyse, at sociale og kulturelle processer har en *delvist* lingvistisk-diskursiv karakter. Heri ligger, at diskursive praksisser – gennem hvilke tekster produceres og konsumeres (modtages og fortolkes) – ses som en vigtig social praksis, der bidrager til at konstituere (skabe) den sociale verden, inklusive sociale identiteter og sociale relationer. På denne måde skyldes både social og kulturel reproduktion og ditto forandring *delvist* diskursive processer. Ordet *delvist* er imidlertid meget vigtigt, idet det

afspejler kritisk diskursanalyse opfattelse af, at *ikke alle* sociale fænomener har en lingvistisk-diskursiv karakter. Her adskiller kritisk diskursanalyse sig fra andre, mere poststrukturalistiske tilgange til diskursanalyse – eksempelvis Laclau og Mouffes diskursteori. Målet med kritisk diskursanalyse er at synliggøre den lingvistisk-diskursive dimension af sociale og kulturelle fænomener og processer (Jørgensen & Phillips 2002: 61). For det andet mener kritisk diskursanalyse, at diskurs er både konstituerende og konstitueret. Heri ligger, at diskurs som social praksis står i et dialektisk forhold til andre sociale dimensioner. Det vil sige, at diskurs både *konstituerer* (skaber) og *konstitueres* (skabes) af andre sociale praksisser – med andre ord er diskurs med til at forme og omforme sociale strukturer, *samtidig med*, at den afspejler dem (Jørgensen & Phillips 2002: 61-62). For det tredje fremhæver kritisk diskursanalyse, at sprogbrug bør analyseres empirisk i sin sociale kontekst. Det betyder, at kritisk diskursanalyse udfører konkret lingvistisk tekstanalyse af sprogbrug i social interaktion (Jørgensen & Phillips 2002: 62-63). For det fjerde hævder kritisk diskursanalyse, at diskurs fungerer ideologisk. Heri ligger at diskursive praksisser bidrager til skabelsen og vedligeholdelsen (reproduktion) af ulige magtrelationer mellem sociale grupper – eksempelvis mellem mænd og kvinder. Disse effekter kaldes ideologiske. Det, der gør kritisk diskursanalyse *kritisk* er netop, at den forsøger at afsløre diskursiv praksis' rolle i opretholdelsen af den gældende sociale orden – inklusive de sociale relationer, der indebærer ulige magtrelationer. Dens mål er hermed at bidrage til social forandring i retning af en mere ligelig magtfordeling i kommunikationsprocesser og i samfundet som helhed (Jørgensen & Phillips 2002: 63-64). For det femte – og i forlængelse af punkt 4 – indebærer kritisk diskursanalyse kritisk forskning. Kritisk diskursanalyse forstår sig således ikke som politisk neutral, men som en åbent kritisk tilgang, som er politisk engageret i en kamp for social forandring. Kritisk diskursanalyse stiller sig på undertrykte gruppers side, idet den søger at bruge resultaterne af kritisk diskursanalyse i kampen for radikal social forandring (Jørgensen & Phillips 2002: 64).

Faircloughs kritiske diskursanalyse

Faircloughs tilgang til kritisk diskursanalyse balancerer mellem poststrukturalistisk socialkonstruktivisme og strukturalisme. Eksempelvis adskiller Faircloughs diskursteori sig således fra Laclau og Mouffes poststrukturalistiske diskursteori ved at se diskurs som ikke alene *konstituerende*, men også som *konstitueret*. Dette skyldes Faircloughs tro på, at diskurs står i et dialektisk forhold til andre sociale dimensioner og hans opfattelse af, at den sociale struktur (bestående af sociale relationer på både samfunds- og institutions-niveau) består af både diskursive og ikke-diskursive elementer (Jørgensen & Phillips 2002: 65). På den anden side adskiller Fairclough sig også fra strukturalisme (og nærmer sig poststrukturalisme en smule), idet han hævder, at diskursiv praksis ikke udelukkende reproducerer en allerede eksisterende diskursiv

struktur, men også udfordrer den eksisterende struktur ved at benytte ord til at udtrykke hvad der kunne ligge udenfor strukturen (Jørgensen & Phillips 2002: 65).

Faircloughs modificerede ideologikritik illustrerer denne balancegang meget godt. Mens andre socialkonstruktivistiske teoretikere helt afviser ideologikritikken, der var udbredt i 1970'erne, udvikler Fairclough i stedet en modificeret udgave heraf. Den klassiske ideologikritik indebærer en præmis om, at magtrelationer i samfundet er ledsaget af et hegemonisk sprog, som systematisk slører virkeligheden. Ideologi understøtter ulige magtrelationer, men folk kan ikke se det, fordi de lider af falsk bevidsthed: de ser ideologi, snarere end virkelighed. Målet med kritik er da at undergrave magten ved at afsløre virkeligheden bag ideologien. Forskerens rolle er altså, gennem kritik af ideologien, at afsløre ideologien som en forvrængning, så folk får mulighed for se bagom ideologien og ændre samfundet (Jørgensen & Phillips 2002: 179). Den klassiske ideologikritik kritiseres blandt andet af socialkonstruktivister for sin præmis om, at der findes en sandhed bag diskurser, som forskeren har privilegeret adgang til. Modificeret ideologikritik tager højde for dele af denne kritik, idet den bevarer forestillingen om, at folks verdensbilleder ikke altid stemmer overens med virkeligheden og at forskning skal gøre bedre verdensbilleder tilgængelige, men gør op med forestillingen om forskerens privilegerede adgang til sandheden. Chouliaraki & Fairclough (1999) argumenterer for, at

”what is true should not be determined by a scientific elite but by a public, democratic debate in which different representations are compared with one another in relation to both their content and their social consequences. It is the task of science to contribute to public debate kinds of knowledge which people normally do not produce or have at their disposal in everyday practices (1999: 33). Thus scientific knowledge here is treated as a contribution to the public debate rather than the final arbiter of truth” (Jørgensen & Phillips 2002: 181).

Dette syn på videnskabens rolle harmonerer godt med Jørgensen og Phillips' forståelse, som jeg vil nævne sidst i dette afsnit. Så vidt den teoretiske baggrund for kritisk diskursanalyse. I det følgende vil jeg gennemgå Faircloughs kritiske diskursteori som metode.

Kritisk diskursteori som metode

Faktisk vil jeg ikke gennemgå hele Faircloughs begrebsapparat for kritisk diskursanalyse som metode. Jeg vil kun benytte dele af metoden og vil derfor kun gennemgå disse relevante dele. Dette

er i fuld overensstemmelse med Jørgensen & Phillips' instruktioner om brug af Faircloughs kritiske diskursanalyse:

”It is not necessary to use all the methods or to use them in exactly the same way in specific research projects. The selection and application of the tools depend on the research questions and the scope of the project” (Jørgensen & Phillips 2002: 76).

Indledningsvist er det vigtigt at afklare, hvordan Fairclough bruger ordet 'diskurs'. Han bruger det nemlig på tre forskellige måder. For det første som ”sprogbrug som social praksis”, som jeg også har brugt det adskillige gange i præsentationen af kritisk diskursanalyse. For det andet som ”den slags sprog, der bruges indenfor et bestemt felt” - eksempelvis videnskabelig eller politisk diskurs. Og for det tredje som et tælleligt navneord, der refererer til ”en måde at tale på, der giver betydning til oplevelser fra et bestemt perspektiv” - eksempelvis en feministisk diskurs (Jørgensen & Phillips 2002: 66-67). Det er også vigtigt at forstå, hvordan diskurs fungerer ifølge Fairclough. Diskurs har tre funktioner: en identitets-funktion, en relationel funktion og en ideationel funktion. Diskurs er altså med til at konstruere sociale identiteter, sociale relationer samt videns- og betydningssystemer. (Jørgensen & Phillips 1999: 79).

En konkret kritisk diskursanalyse indebærer to diskursive dimensioner: en *kommunikativ begivenhed* (et tilfælde af sprogbrug, f.eks. avisartikel) og den *diskursorden* (samlingen af alle de diskurstyper – diskurser og genrer - der bruges indenfor en social institution eller et socialt felt), den kommunikative begivenhed finder sted indenfor (Jørgensen & Phillips 2002: 67). Forholdet mellem diskursordenen og den kommunikative begivenhed er dialektisk. På den ene side kontrollerer diskursordenen, hvilke diskurser og genrer, der kan bruges indenfor et bestemt socialt domæne. Dette skyldes, at diskursordenen konstituerer de ressourcer (diskurser og genrer), der er tilgængelige. På den anden side determinerer diskursordenen ikke ensidigt kommunikative begivenheder. Tværtimod er det muligt for en kommunikativ begivenhed at ændre diskursordenen gennem kreativ sprogbrug. Man kan således benytte diskurser og genrer på nye måder eller importere diskurser og genrer fra andre diskursordener – og dermed ændre diskursordenen (Jørgensen & Phillips 2002: 71-72).

Enhver kommunikativ begivenhed indeholder tre dimensioner, idet den på én gang er: en *tekst*, en *diskursiv praksis* og en *social praksis*. Derfor bør enhver diskursanalyse også indeholde tre niveauer: en analyse af tekstens lingvistiske træk (tekst), en analyse af processerne omkring produktionen og konsumtionen af teksten (diskursiv praksis) og en analyse af den bredere sociale

praksis, som den kommunikative begivenhed er en del af (social praksis) (Jørgensen & Phillips 2002: 68). Analysen på tekstniveauet indebærer blandt andet analyse af ordvalg og grammatik. Det er ikke her jeg vil lægge vægten i min analyse af ”Professionsetik” (DS 2011), selvom jeg vil fremdrage nogle få elementer herfra. Analysen af teksten som diskursiv praksis indebærer blandt andet en undersøgelse af, hvordan forfattere trækker på eksisterende diskurser og genrer til at skabe en tekst, og hvordan modtagere af teksten på samme vis benytter tilgængelige diskurser og genrer i konsumtionen og fortolkningen af teksten (Jørgensen & Phillips 2002: 69).

Interdiskursivitet finder sted når forskellige diskurser og genrer artikuleres sammen i en kommunikativ begivenhed. En forfatter kan reproducere den gældende diskursorden ved at kombinere diskurser på *konventionel* vis. Herved bidrager han eller hun også til den dominerende sociale ordens fortsatte stabilitet. Omvendt kan hun også udfordre den gældende diskursorden ved at kombinere diskurser på nye og *kreative* måder. Gennem nye artikuleringer af diskurser ændres grænserne både indenfor den enkelte diskursorden og imellem forskellige diskursordener – og herved kan diskursiv forandring medføre socio-kulturel forandring. (Jørgensen & Phillips 2002: 73). Interdiskursivitet er en form for *intertekstualitet* – et begreb, der refererer til måden, hvorpå alle kommunikative begivenheder trækker på tidligere begivenheder.

I analysen af teksten som social praksis er det nødvendigt at inddrage anden social og kulturel teori som supplement til diskursanalysen. Dette skyldes, at den bredere sociale praksis indebærer både diskursive og *ikke-diskursive* elementer (Jørgensen & Phillips 2002: 66-67). I dette projekt benytter jeg derfor en række teoretikere, som har udviklet hver deres bud på, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er eller bør være (og hvad der er i modstrid med dette ideal), til blandt at undersøge, hvordan etikerkklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde – og i sidste ende til at analysere de mulige sociale konsekvenser af DS' diskurser om menneskerettigheder og socialt arbejde i ”Professionsetik”.

5.3. Forforståelse og projektets formål

Givet socialkonstruktivismens grundpræmis om at al viden - inklusive videnskabeligt produceret viden - er kontingent, er det oplagt at stille spørgsmålstejn ved, hvad den viden, socialkonstruktivistisk forskning selv producerer, kan bruges til? Hvis al viden er kontingent, hvad er så forskellen mellem videnskabeligt produceret viden og dagligdags viden? Marianne W. Jørgensen og Louise Phillips citerer da også visse kritikere for at mene, at socialkonstruktivistisk forskning, af den grund, er ubrugelig:

”It is scientifically unusable because it cannot determine what is true: every result is just one among many other possible stories about reality. And it is politically unusable because it cannot determine what is good and bad. When a social constructivist identifies social conditions that should be changed, this is just an expression of her own contingent view (...)”(Jørgensen & Phillips 2002: 175-176).

Ikke overraskende er Jørgensen og Phillips uenige i den konklusion. De hævder i stedet, at diskursanalyse (en form for socialkonstruktivistisk forskning) faktisk er særligt velegnet til kritisk forskning. De argumenterer desuden for, at socialkonstruktivistisk videnskab *kan* bidrage med brugbar ”viden”, at noget videnskabelig viden i en vis forstand kan være bedre eller dårligere end noget andet, og at videnskabelig viden kan udfylde en bestemt funktion i samfundsdebatten, som adskiller sig fra dagligdags viden.

Jørgensen og Phillips' argument starter med, at de deler diskussionen om videnskabelig viden op i to niveauer: et principielt niveau og et konkret, ”grounded” niveau (Jørgensen & Phillips 2002: 204). På et *principielt* niveau er den viden, der produceres gennem videnskabelig forskning – ligesom al anden viden - kulturelt og historisk specifik og dermed kontingent. På et principielt niveau er videnskabelig viden derfor ikke ”bedre” end dagligdags viden. I erkendelse heraf skal forskere være åbne overfor andre(s) repræsentationer af virkeligheden, diskutere med dem, og eksempelvis undlade at afvise dem som udtryk for ”falsk bevidsthed”. Imidlertid foregår hverken livet eller forskning, som Jørgensen og Phillips pointerer, på et principielt niveau. Tværtimod artikuleres alle ytringer i specifikke kontekster, der opstiller snævre grænser for, hvad der forstås som meningsfuldt/meningsløst og sandt/falsk . På dette *konkrete* niveau bliver man nødvendigvis nødt til at fremføre bestemte repræsentationer af virkeligheden på bekostning af andre (Jørgensen & Phillips 2002: 205). Og på dette konkrete niveau adskiller videnskabelig viden sig fra dagligdags viden:

”What differentiates scientific knowledge from most other forms of knowledge is the attempt to adhere to one or another set of explicit rules. And within a given set of rules – that is, at the concrete, grounded level – all scientific descriptions of reality are not equally good” (Jørgensen & Phillips 2002: 206)

Jørgensen og Phillips foreslår nu, at man kombinerer de to niveauer ved hjælp af begrebet kritik og på den baggrund ser videnskabelig kritik som ”en positioneret åbning for diskussion” (Jørgensen & Phillips 2002: 205):

”In our view, critical research should take responsibility for providing a particular scientific description of reality on the basis of a particular epistemic interest; that is, critical research should explicitly position itself and distance itself from alternative representations of reality on the ground that it strives to do something specific for specific reasons. At the same time, critical research should make clear that the particular representation of reality it provides is just one among other possible representations, thus inviting further discussion” (Jørgensen & Phillips 2002: 205).

Mit mål med dette projekt er netop at bidrage med en ”positioneret åbning for diskussion” om hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, hvordan etikerklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis, om hvorvidt DS' etikerklæring lever op til det.

Jørgensen og Phillips siger om positionering, at:

”Being positioned, then, is something which the researcher, to a certain extent, just is, and the lack of transparency this entails has to be accepted. But positioning is also something that the researcher does. (...) [W]e believe that it is also important to treat positioning as an active effort in which the researcher strategically positions herself in a particular location in order to see the world from the perspective of particular aims and a particular theoretical framework (...). And we believe that it is important to give an account of the position in which one is standing and the technologies with which one is seeing the world (...)” (Jørgensen & Phillips 2002: 209-210).

For at bidrage med en positioneret åbning af en diskussion er det altså nødvendigt eksplicit at redegøre for den position, man agerer ud fra, i det omfang det er muligt. Dette indebærer blandt andet en redegørelse for teoretisk udgangspunkt og valg af metode. Den del af positioneringen har jeg udført i forbindelse med præsentation af videnskabsteori og metodevalg. Men det indebærer mere. Dette projekt omhandler blandt andet den internationale bestræbelse på at redefinere socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession – i modsætning til andre definitioner af socialt arbejde som eksempelvis en behovsprofession. I kampen om socialt arbejdes identitet positionerer

jeg mig blandt dem, der ser socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession. Derfor ønsker jeg også, at den internationale indsats for at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne skal slå igennem på det nationale plan i Danmark. Samtidig tilskriver jeg mig i store træk en diskursiv opfattelse af menneskerettighederne og en transformativ opfattelse af socialt arbejde.

Del III: Undersøgelsesafsnit

IIIa. International indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder

Baseret på Lynne Healys historiske gennemgang af sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettigheder (Healy 2008), har jeg valgt at arbejde ud fra en præmis om, at den internationale bestræbelse på at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettighederne finder sted på to fronter: henholdsvis indenfor professionelle organisationer og indenfor akademisk forskning. Healy siger nemlig om IFSW's policy paper om menneskerettigheder fra 1988, som udråbte socialt arbejde til at være en menneskerettighedsprofession, at "*Publication of this document launched a series of initiatives by IFSW and, to a lesser but still significant extent, the IASSW*" (Healy 2008: 736). Senere siger hun endvidere, at "*More recently, professional involvement in human rights action and scholarship has intensified, and has resulted in the publication of a number of books on human rights and social work (Ife, 2001; Reichert, 2003, 2007; Wronka, 2008)*" (Healy 2008: 743).

I min undersøgelse af spørgsmålet om, hvori den internationale indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder består, vil jeg derfor se på henholdsvis IFSW's udgivelser og akademiske udgivelser om emnet. Undervejs vil jeg undersøge, hvad de forskellige bidrag siger om sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne. På den måde vil jeg benytte den internationale forskning og IFSW's udgivelser til at undersøge spørgsmålet om hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er. Samtidig vil jeg undervejs overveje, hvordan en etikerkærling kan indarbejde disse indsigter om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde og ultimativt benytte dem til at bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialarbejdspraksis.

6. Internationale professionelle organisationer: IFSW og IASSW

Hvem er IFSW og IASSW?

Det er primært den internationale sammenslutning af socialarbejdere (IFSW), i samarbejde med den internationale sammenslutning af socialarbejdsundervisere (IASSW), der har taget initiativ til og fortsat er primus motor for bestræbelsen på at styrke sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde. IFSW blev grundlagt i 1956 som afløseren for the International Permanent Secretariat of Social Workers, der blev oprettet i 1928 ved den første internationale konference om socialt arbejde. Organisationen har i dag 116 landemedlemmer fra hele verden – herunder Danmark, repræsenteret ved Dansk Socialrådgiverforening (DS). IFSW beskriver sig selv som: ”a global organisation striving for social justice, human rights and social development through the promotion of social work, best practice models and the facilitation of international cooperation” (<http://ifsw.org/what-we-do/>). Desuden støtter IFSW, efter eget udsagn, sine medlemmer ved at give socialarbejdsprofessionen en ”global stemme” (<http://ifsw.org/what-we-do/>) - en stemme, som IFSW altså blandt andet bruger til at (re)definere socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession.

IASSW blev ligeledes oprettet ved den første internationale konference om socialt arbejde i 1928, og har også medlemmer fra hele verden. Organisationen repræsenterer skoler og videregående uddannelser i socialt arbejde samt undervisere. IASSW arbejder blandt andet for at styrke og udvikle uddannelse i socialt arbejde over hele verden, fremme international udveksling, skabe fora til udveksling af forskning i socialt arbejde – og for at fremme menneskerettigheder og social udvikling gennem politikudvikling og advocacy-aktiviteter. Ligesom IFSW har IASSW rådgiverstatus hos FN og deltager som en NGO i FN-aktiviteter i Geneve, Wien og New York. IASSW repræsenterer således, efter eget udsagn, socialarbejdsuddannelse internationalt (<http://www.iassw-aiets.org/about-iassw>).

6.2. IFSW's udgivelser om socialt arbejde og menneskerettighederne

I det følgende vil jeg præsentere en række IFSW-udgivelser om socialt arbejde og menneskerettighederne. Jeg vil ikke inddrage alt, hvad IFSW nogensinde har udgivet om emnet. Jeg fremhæver i stedet de udgivelser, som jeg mener har bidraget væsentligt til at forme debatten, og som jeg mener indeholder vigtige pointer om hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, og som derfor kan bidrage til diskussionen af, hvordan en etikerkklæring kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis.

IFSW erklærer socialt arbejde en menneskerettighedsprofession (1988)

I 1988 udgav IFSW et policy paper om menneskerettighederne, hvis indledning erklærede, at:

”social work has from its conception, been a human rights profession, having as its basic tenet the intrinsic value of every human being and as one of its main aims the promotion of equitable social structures, which can offer people security and development while upholding their dignity”
(IFSW 1988).

Udgivelsen af dette dokument førte til en række menneskerettighedsinitiativer af IFSW og til dels af IASSW (Healy 2008: 736). Alle nyere udgivelser, inklusive definitionen af socialt arbejde (IFSW 2000) og IFSW's etikerkklæring (IFSW 2004), trækker desuden herpå:

”The values and principles expressed in the IFSW policy statement on human rights – adopted in 1988 and revised in 1996 - and the UN manual have been underscored in all recent documents issued by IFSW and IASSW” (Healy 2008: 743).

Med sin ret bombastiske udmelding har denne udgivelse altså sat gang i hele bevægelsen for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettighederne.

FN, IFSW og IASSW udgiver manual om menneskerettigheder og socialarbejde (1994)

I 1994 udgav FN's Center for Menneskerettigheder, i samarbejde med IASSW og IFSW *Human Rights and Social Work* (UN 1994) - en manual, der skulle hjælpe socialarbejdere samt socialarbejdsundervisere og -studerende til at integrere et menneskerettighedsperspektiv i deres undervisning og praksis (UN 1994). Hele den første del af manualen, ”Social work and human rights” kan ses som et argument for, at socialt arbejde og menneskerettigheder hænger naturligt sammen, og at socialt arbejde derfor bør adoptere et *eksplicit* menneskerettighedsperspektiv. Selvom manualen erklærer sig enig i IFSW's udmelding om, at socialt arbejde er (og altid har været) en menneskerettighedsprofession (IFSW 1988), lægger den samtidig vægt på, at det kræver en aktiv indsats (og viden) at frigøre socialt arbejdes menneskerettighedspotentiale:

”While it could be said that 'social work has, from its conception, been a human rights profession, having as its basic tenet the intrinsic value of every human being and as one of its main aims the promotion of equitable social structures, which can offer people security and development while upholding their dignity', IFSW and IASSW believe that greater knowledge and understanding of human rights will improve the actions and interventions of social work professionals for the benefit of those who require their services” (UN 1994: 3).

Det kræver altså en *aktiv indsats* af socialarbejdere at gøre sig sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde klart, og at få praksis til at afspejle den. Resten af manualen kan ses som en hjælp til at gøre netop det. For det første skal socialarbejdere både beskytte og fremme menneskerettighederne i deres arbejde. Således hedder det, at IFSW og IASSW

”consider it imperative that those involved in the field of social work education and practice have a clear and unreserved commitment to the promotion and protection of human rights and to the satisfaction of fundamental social aspirations” (UN 1994: 3).

I *protection*-delen ligger en forpligtelse for socialarbejdere til at forsvare rettigheder, som borgere allerede har. I *promotion*-delen ligger samtidig en forpligtelse til at aktivt at hjælpe borgere med at opnå eller få opfyldt en række *yderligere* rettigheder. Heri ligger et transformativt element. *Promotion*- og *protection* forpligtelsen kan desuden ses et udtryk for en medtænkning af både positive og negative rettigheder.

For det andet skal socialarbejdere medtænke menneskerettighederne på alle niveauer:

”Social workers work with their clients on a variety of levels: the micro level of individual and family; the meso level of community; and the macro level of society – nationally and internationally. Concern for human rights must be manifested by social workers at all levels and at all times” (UN 1994: 3).

Heri ligger også, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde bør finde sted på alle niveauer – fra mikroniveauet til makroniveauet, som indebærer et internationalt aspekt.

For det tredje skal socialarbejdere medtænke konteksten i deres sociale arbejde. Ifølge manualen finder socialt arbejde altid sted indenfor en ramme af fem kontekster, som alle bør medtænkes: geografisk, politisk, socio-økonomisk, kulturel og spirituel (UN 1994: 5). Geografisk kontekst refererer til et afgrænset område, der kan være en nation eller en region – eller en organisation. Politisk kontekst refererer til det politiske system i et land. Socio-økonomisk kontekst refererer til fordelingen af ressourcer. Manualen fremhæver i den forbindelse, at *”The social cohesion of any group or nation depends, to a large extent, on an equitable sharing of available resources”* (UN 1994: 5). Dette afspejler et fokus på materiel lighed, som kendetegner en socialistisk politisk filosofi – som knytter sig til en transformativ tilgang til socialt arbejde (Payne 2006: 13). At medtænke kulturel kontekst indebærer at respektere individer, familier, grupper, lokalsamfund og nationers praksisser, tro, forhåbninger og kultur. Endelig indebærer medtænkning af spirituel kontekst, at

”It is central to social work/human practice that attention is paid to the spirit, the values, the philosophies, the ethics, and the hopes and ideals of those with whom social workers work and, at the same time, to social workers' own values” (UN 1994: 5).

Dette understreger også vigtigheden af at brugeren får mulighed for at udtrykke sine værdier i samspil med socialarbejderen og være med til at forme indsatsen, så den stemmer overens med brugerens værdier – ikke kun socialarbejderens egne værdier eller de værdier, der knytter sig til den institution, socialarbejderen repræsenterer.

Opsamlende siger FN-manualen altså, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde for det første indebærer både tilbageholdenhed (respekt) og aktiv handlen (protect, fulfill) for at fremme borgernes menneskerettigheder. For det andet indebærer menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indsats på alle niveauer, fra mikroniveauet til og med det internationale makroniveau. For det tredje forudsætter menneskerettighedsbaseret socialt arbejde en analyse af de fem kontekster

arbejdet finder sted i (UN 1994: 5). Heri ligger blandt andet et krav om kulturel sensitivitet og lydhørhed overfor brugerens værdier.

IFSW og IASSW's definition af socialt arbejde (2000 og 2014)

I 2000 vedtog IFSW og IASW en international definition af socialt arbejde, der eksplicit fremhæver menneskerettighederne og social retfærdighed som grundlæggende værdier for socialt arbejde:

”The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights are fundamental to social work” (IFSW 2000).

Det er denne definition, der ligger til grund for en række forskeres bud på sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde (Reichert 2003, Ife 2012, Husted 2009 m.fl.) - heriblandt de teoretikere, jeg trækker på i dette projekt. Det er derfor også den definition, jeg selv tager udgangspunkt i i undersøgelsen, selvom IFSW og IASSW i 2014 har vedtaget en ny global definition af socialt arbejde (se problemfeltet i Del I). Definitionen er blevet udvidet og præciseret, men intet i den nye definition strider tilsyneladende imod den gamle. Således indeholder den nye definition stadig et dobbelt fokus på både individuel og social forandring, og menneskerettighederne har, sammen med social retfærdighed, bevaret deres centrale plads.

2000-definitionen indebærer elementer fra både den terapeutiske, den transformative og social orden-diskursen. Payne siger i en kortfattet analyse af definitionen:

”There are three elements of social work identified: social change (transformational objectives), individual problem solving (social order perspectives) and empowering and liberating people and enhancing their well-being (therapeutic objectives). The implication of this definition is that these elements are inseparable from each other: a social worker must be involved in all three elements (...) and be committed to both individual human rights and social justice” (Payne 2006: 28).

Ved at fremhæve menneskerettighedsprincipper som fundamentale for socialt arbejde er IFSW med til bogstavelig talt at definere socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession.

IFSW og IASSW udgiver etikerkklæring for socialt arbejde (2004)

I 2004 udgav IFSW sin seneste internationale etikerkklæring for socialt arbejde, "Statement of Ethical Principles" (IFSW 2004). Den internationale etikerkklæring er tænkt som en ramme for nationale etikerkklæringer, hvori IFSW's nationale medlemsorganisationer skal uddybe de generelle retningslinjer, der findes i IFSW-erklæringen.

Erklæringen understreger, at etisk refleksion er en grundlæggende del af socialt arbejde. Etisk refleksion er nødvendig, blandt andet fordi socialt arbejde i sagens natur indebærer paradokser og dilemmaer, der blandt andet opstår på grund af socialarbejderens dobbeltrolle som hjælper og kontrollør.

Erklæringen slår derefter fast, at den bygger på IFSW's internationale definition af socialt arbejde (IFSW 2000) og en række menneskerettighedsdokumenter. Erklæringen fremhæver "Human rights and human dignity" samt "Social justice" som de to grundlæggende værdier, socialt arbejde bygger på. Den første værdi beskrives således:

"Social work is based on respect for the inherent worth and dignity of all people, and the rights that follow from this. Social workers should uphold and defend each person's physical, psychological, emotional and spiritual integrity and well-being" (IFSW 2004).

Det betyder, at socialarbejdere skal 1) respektere borgerens ret til "self-determination", 2) fremme borgerens ret til deltagelse, 3) behandle hver enkel person som en "helhed" (altså anerkende hele personen og alle vedkommendes aspekter) og 4) identificere og udvikle borgerens styrker.

Værdien social retfærdighed betyder, at "*Social workers have a responsibility to promote social justice, in relation to society generally, and in relation to the people with whom they work*" (IFSW 2004). Det indebærer, at socialarbejdere skal 1) udfordre negativ diskrimination, 2) anerkende diversitet, 3) fordele ressourcer retfærdigt (efter behov), 4) udfordre uretfærdige politikker og praksisser og 5) arbejde solidarisk (udfordre sociale forhold, der bidrager til eksklusion, marginalisering og stempning).

Erklæringen slutter med 12 overordnede retningslinjer for "professional conduct", som det er medlemsorganisationerne i de enkelte landes ansvar at uddybe i en national kontekst.

Opsamlende siger IFSWE-erklæringen at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde udføres i overensstemmelse med de to grundlæggende værdier, menneskelig værdighed/menneskerettigheder og social retfærdighed. Det betyder for det første, at socialarbejdere skal vægte borgerens

selvbestemmelse, fremme borgerens deltagelse, behandle borgeren ud fra et helhedsperspektiv og ud fra et styrkeperspektiv. For det andet betyder det, at socialarbejdere skal udfordre diskrimination, anerkende diversitet, fordele ressourcer retfærdigt (efter behov), udfordre uretfærdige politikker og praksisser og arbejde i solidaritet for at ændre sociale forhold, der bidrager til eksklusion, marginalisering og stemping.

Med hensyn til hvordan en etikerkklæring kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialarbejdspraksis, kræver det, at en sådan erklæring afspejler værdierne menneskelig værdighed/menneskerettigheder og social retfærdighed. For det andet kan man udlede af IFSW's eget valg om, at den internationale etikerkklæring skal udgøre rammen for en lokal uddybning af retningslinjerne, at en etikerkklæring bør afspejle den specifikke kontekst, den indgår i – og at det kræver en lokal uddybning af dens forskrifter for hver region og eventuelt arbejdsplads.

IFSWE udgiver ”Standards in Social Work Practice meeting Human Rights” (2010)

Hvem er IFSWE?

IFSW er delt ind i fem geografiske regioner: Afrika, Asien og Stillehavsområdet, Europa Latinamerika og Caribien, samt Nordamerika. Danmark (og dermed DS) hører naturligvis til den europæiske region: IFSW, Europe (IFSWE). IFSWE har 40 medlemsorganisationer i 35 lande over hele Europa, og repræsenterer dermed omkring 165.600 europæiske socialarbejdere (IFSWE 2010: 8). IFSWE samarbejder med en række andre organisationer i Europa, blandt andet gennem European Network for Social Action (ENSACT). ENSACT blev dannet i 2007 med det formål at

”promote the human rights based approach of social work, social work education and social policies, in line with the objectives of the global social agenda but with a view to producing practical solutions at the local and regional level” (ENSACT 2014: 1).

Ifølge ENSACT har den økonomiske krise øget uligheden og medført større social eksklusion. Samtidig har de fleste europæiske lande reageret med nedskæringer på det sociale område, der sætter både udøvere og brugere af socialt arbejde under pres. Disse og andre faktorer nødvendiggør et øget samarbejde mellem tjenesteudbydere, socialarbejdere, undervisere, politikere, brugere af socialt arbejde og lokalsamfund. ENSACT's mission er da at *”collectively promote these issues: a more inclusive society, a stronger role for service users, a closer cooperation between professionals” (ENSACT 2014: 1).* Sammenslutningen består udover IFSWE blandt andre af

PowerUS, som er ”an international network consisting of British, Norwegian and Swedish university representants and service user representatives, with the purpose to develop service user participation in the education of social workers” (PowerUS' facebookside).

Standards in Social Work Practice meeting Human Rights (IFSWE 2010)

I 2007 tog IFSW Europe (IFSWE) initiativ til et projekt, der skulle skabe overblik over eksisterende værktøjer, begrebsrammer og definitioner omkring emnet ”standarder for socialt arbejde”. Projektet, der fandt sted i årene 2007-2009, mundede i 2010 ud i en rapport, der præsenterer et fælles ”framework” eller ”ramme” for socialt arbejde i Europa – en ramme, som skal bidrage til den (evigt) igangværende udvikling af standarder for socialt arbejde i Europa (IFSWE 2010: 30). Det stod fra starten klart, at arbejdet med standarder skulle foregå ud fra et menneskerettighedsperspektiv:

”Within the historical context of Social Work and the Social Work role, definition, values and principles as well as within the International Social Work Context, the [IFSWE] Delegates Meeting of 2007 stated that the topic of Standards in Social Work practice needed to take place in the context of the role of Social Work in the promotion and realisation of Human Rights” (IFSWE 2010: 7).

Den endelige rapport, ”Standards in Social Work Practice meeting Human Rights” (IFSWE 2010) præsenterer som nævnt en fælles ramme for standardsætning for socialt arbejde i Europa:

”This document is intended to consolidate the basic parameters within which Social Work in Europe operates into a common framework for Social Work in Europe. This framework is considered a key step in contributing towards the ongoing development of Standards for Social Work Practice in Europe” (IFSWE 2010: 30).

Dette framework skal ifølge rapporten ”inform service users about what they should expect of Social Work” (IFSWE 2010: 31). To ting er interessante her. For det første er præmissen tilsyneladende, at standardsætning for socialt arbejde er en uendelig proces. Man kan med andre ord

ikke udvikle et evigt gyldigt sæt af standarder, men må konstant videreudvikle dem. Dette stemmer godt overens med Ifes påpegelse af, at dokumenter, inklusive etikerkåringer og menneskerettighedsdokumenter, nødvendigvis bliver forældet med tiden (Ife 2012). For det andet har man valgt at skabe et fælles ”framework” eller en fælles ”ramme”, indenfor hvilken de enkelte lande eller IFSWE's enkelte medlemsorganisationer (eller endda mere lokalt: de enkelte arbejdspladser) kan udvikle deres egne standarder, frem for at udvikle en række fælles standarder, der gælder for alle. Dette er tilsyneladende udtryk for en erkendelse af den store betydning kontekst spiller i socialt arbejde (UN 1994: 5).

Den fælles ramme udgøres i høj grad af allerede eksisterende dokumenter fra IFSW og IASSW. Således siges det om de tre dokumenter, ”Global Standards for Social Work Education and Training” (IASSW 2004), ”Statement of Ethical Principles” (IFSW 2004) og ”International Definition of Social Work” (IFSW 2000): *”The adoption, application and observance of the principles and guidelines in these documents are the basis of common standards for the Social Work Profession in each country”* (IFSWE 2010: 31). IFSWE supplerer imidlertid disse dokumenter med en anerkendelse af omgivelsernes betydning for socialt arbejde:

”Although the Standards are largely based on the qualification and education of the profession, the nature of the Social Work profession makes it particularly sensitive to the larger political, economic and organisational realities” (IFSWE 2010: 31).

På den baggrund indeholder rapporten ikke kun en oversigt over den enkelte socialarbejders forpligtelser (IFSWE 2010: 49), men også en liste med forpligtelser, der pålægges arbejdsgivere for socialarbejdere (IFSWE 2010: 50). Af oversigten over arbejdsgiveres forpligtelser fremgår det blandt andet, at: *”It is the responsibility of the employer to create the right working conditions and structures that support the Social Worker to deliver safe, effective and accountable practice”* (IFSWE 2010: 50), ligesom det også er arbejdsgiverens ansvar at have

”systems in place to enable Social Workers to report inadequate resources or operational difficulties which might impede the delivery of safe and effective working with service users and address these issues to the relevant authorities” (IFSWE 2010: 51).

Rapporten siger desuden, at *"All Social Workers and service users should have the possibility to refer to a body with the legally recognised remit of safeguarding of professional ethics and providing redress"* (IFSWE 2010: 37). Dette indebærer altså en mekanisme, der kan sikre, at brugere kan holde socialarbejdere ansvarlige for at leve op til etikkoden, mens socialarbejdere kan holde deres arbejdsgiveres arbejdsgivere ansvarlige. Med andre ord en mekanisme, der sikrer *"accountability downwards"* (Ife 2012: X)

IFSWE-rapporten fremhæver i øvrigt, at socialt arbejde *"Addresses the barriers, inequities and injustices that exist in society"* og *"Works in partnership with service users"* (IFSWE 2010: 33).

Opsamlende kan man sige, at publikationen af IFSWE-rapporten viser, at der i hvert fald på europæisk regionalt niveau er en bestræbelse på at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde, parallelt med den globale indsats. IFSWE-rapporten bidrager desuden både til at besvare spørgsmålet om hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, og spørgsmålet om, hvordan en etikerkklæring kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. Rapporten bekræfter den beskrivelse af menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, der allerede findes. Men derudover tilføjer den et par vigtige pointer. Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er ifølge rapporten et samarbejde mellem socialarbejder og bruger, som har til formål blandt andet at ændre de træk ved samfundet, som er med til at ekskludere og skabe ulighed (IFSWE 2010: 33). Baseret på rapporten, kan man udlede, at en etikerkklæring kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde ved at supplere socialarbejdernes forpligtelser med et sæt af forpligtelser for socialarbejdernes arbejdsgivere, der skal sikre, at socialarbejderne arbejder indenfor rammer, der muliggør udførelsen af socialt arbejde. For det andet bør en etikerkklæring udgøre et overordnet framework, som kan uddybes lokalt – eventuelt i et samarbejde mellem socialarbejder og bruger, så brugerens værdier og holdninger er med. For det tredje skal en etikerkklæring udvikles konstant, idet *"standardsetting"* er en uendelig proces. Endelig skal en etikerkklæring ideelt set indgå i et system, der indebærer en mekanisme, der lader brugere holde socialarbejdere til ansvar og socialarbejdere holde arbejdsgivere til ansvar for at leve op til erklæringens bestemmelser. Med andre ord en mekanisme, der sikrer *"accountability downwards"* på to fronter og indebærer håndhævelse heraf.

7. International forskning

Udover IFSW og IASSW er der en række forskere indenfor socialt arbejde, der arbejder for at synliggøre sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde, og teoretiserer over menneskerettighedernes betydning for socialt arbejdes praksis. Det er ikke muligt her at nævne alle de teoretikere, der nogensinde har ytret noget om menneskerettigheder og socialt arbejde. Jeg har imidlertid udvalgt en gruppe af teoretikere, hvis navne går igen i litteraturen. Som det vil fremgå har

mange af disse forskere en tilknytning til IASSW, og min skarpe opdeling i international forskning og internationale professionelle organisationer kan derfor siges at sløre et væsentligt overlap imellem de to fronter. Imidlertid forsøger jeg at gøre dette overlap tydeligt i den indledende præsentation af hver af teoretikerne.

7.1. Lynne Healy

Amerikanske Lynne Healy er leder af Center for International Social Work Studies ved University of Connecticut. Hun er desuden formand for IASSW's menneskerettigheds-udvalg (Human Rights Committee) og repræsenterer IASSW i flere NGO-udvalg ved FN (<http://ssw.uconn.edu/faculty-listing/lynne-healy-ph-d>). I 2008 udgav hun artiklen ”Exploring the history of social work as a human rights profession” (Healy 2008), hvori hun blandt andet vurderer validiteten af IFSW's påstand om, at

”Social work has, from its conception, been a human rights profession, having as its basic tenet the intrinsic value of every human being and as one of its main aims the promotion of equitable social structures, which can offer people security and development while upholding their dignity.”

(IFSW 1988)

Hun konkluderer, at der er et slående sammenfald mellem menneskerettighederne og de værdier, der lægges vægt på i officielle erklæringer om socialt arbejde (Healy 2008: 737) – og, i forlængelse heraf, at *”at the abstract level of mission and values, social work is indeed a human rights profession”* (Healy 2008: 738). På det konkrete, praktiske niveau har sammenhængen ikke altid været lige så tydelig. Healy konstaterer, at omfanget og karakteren af socialt arbejdes bidrag til menneskerettighederne har vekslet betydeligt igennem historien. Hun identificerer i den forbindelse tre overordnede perioder i historien om socialt arbejde og menneskerettighederne. I den første periode, i starten af det 20. århundrede, var grundlæggerne af socialt arbejde som profession stærkt involverede som ledere i den tids aktuelle menneskerettighedsbevægelser (Healy 2008: 738). Heriblandt Jane Adams, der blandt andet kæmpede for fattiges adgang til boliger og immigranternes rettigheder. Flere socialarbejdere benyttede endda udtrykket ”menneskerettigheder” i deres advocacy-efforts længe inden menneskerettighederne officielt blev defineret i Verdenserklæringen (UDHR) i 1948 (Healy 2008: 738-739). I den næste periode, mellem 1945 og 1980, var der, trods

enkeltstående tilfælde af engagement (eksempelvis i forbindelse med anti-apartheid-bevægelsen i Sydafrika), begrænset officielt internationalt lederskab på menneskeretsområdet indenfor socialt arbejde (Healy 2008: 744). Dette ændrede sig imidlertid i 1988 med IFSW's officielle udnævnelse af socialt arbejde til en menneskerettighedsprofession. Herefter har især IFSW og IASSW, blandt andet i samarbejde med FN, adopteret en eksplicit menneskerettigheds-agenda og skabt en række tiltag, der har til formål at styrke sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde (Healy 2008: 743).

På trods heraf bliver socialt arbejde stadig ikke eksternt anerkendt som en del af den internationale menneskerettigheds-bevægelse (Healy 2008: 735). Healy giver en række mulige forklaringer, inklusive: 1) socialt arbejdes fokus på sociale og økonomiske rettigheder, frem for civile og politiske rettigheder, som er genstand for mere offentlig opmærksomhed, 2) fokus på sårbare og socialt ekskluderede grupper, 3) præference for individuel sagsbehandling, frem for makroproblemstillinger, 4) striks overholdelse af tavshedspligten står i vejen for, at individuelle sager kan bruges i den højere sags tjeneste, 5) fokus på behov, frem for rettigheder og 6) mangel på vedvarende globalt lederskab indenfor menneskerettigheder fra de organisationer, der repræsenterer socialt arbejde (Healy 2008: 745). Hver af disse forklaringer peger, ifølge Healy, i retning af mulige måder hvorpå socialt arbejde kan styrke sin menneskerettighedsprofil (Healy 2008: 745).

Og socialt arbejde har, ifølge Healy, meget at byde på i den internationale kamp for menneskerettighederne – og vice versa. Således kan menneskerettighederne give socialarbejdsprofessionen en ”*clear direction for a presence at the global level*”, ligesom de kan bygge bro mellem lokale og nationale problemstillinger og globale [concerns] (Healy 2008: 745). Omvendt har socialt arbejde en række styrker, som betyder, at professionen kan bidrage betydeligt til den globale menneskerettighedsbevægelse. For det første har socialarbejdere en særlig forståelse for menneskerettighedernes udelelighed, fordi de i deres daglige praksis er vidne til, at civile rettigheder, i fravær af tilstrækkelig mad, bolig og sundhedspleje, har begrænset effekt på menneskelig trivsel. For det andet betyder socialt arbejdes dobbelte [commitment] til både kulturel diversitet og respekt for individuelle rettigheder, at professionen potentielt kan bidrage med særlig visdom til den kontroversielle debat om universalisme versus kulturel relativisme indenfor menneskerettighedsfeltet. Endelig fremhæver Healy socialt arbejdes handlingsorientering som professionens måske største bidrag til menneskerettighederne (Healy 2008: 745-746). Socialarbejdere *handler* for at sikre menneskerettigheder for individer og grupper. På mange måder hænger socialt arbejde og menneskerettigheder altså allerede sammen: ”*What is missing, perhaps, is*

a consciousness of the activities of social work as human rights practice and of ways to build on individual case solutions to influence policy change” (Healy 2008: 746).

Opsamlende bekræfter Healy, at der er en klar sammenhæng mellem socialt arbejde og menneskerettigheder, men hun fremhæver samtidig, at der er brug for en aktiv indsats for at styrke den sammenhæng udadtil. I den forbindelse argumenterer hun for, at socialt arbejde, der er eksplicit menneskerettighedsbaseret kræver, at socialarbejdere knytter individuelle sager sammen med bredere samfundsmæssige problemstillinger, og bruger individuelle sager som baggrund for arbejde for større politisk forandring. Dette indebærer et skift fra en individuel problemopfattelse og - løsningsmodel og afspejler en transformativ tilgang til socialt arbejde.

7.2. Joseph Wronka

Amerikanske Joseph Wronka er professor i socialt arbejde ved Springfield College i Massachusetts. Derudover er han permanent repræsentant til FN i Geneve for IASSW. Udover at udgive bøger og artikler om menneskerettigheder og socialt arbejde, har Wronka en hjemmeside hvor han løbende skriver om emnet (www.humanrightsculture.org/). I *Human Rights and Social Justice: Social Action and Service for the Helping and Health Professions* (Wronka 2008) præsenterer Wronka sit bud på, hvordan hjælpe- og sundhedsprofessionerne kan integrere menneskerettighedsprincipper og stræben efter social retfærdighed i deres arbejde.

I *Human Rights and Social Justice: Social Action and Service for the Helping and Health Professions* (2008) bidrager Wronka med en række pointer til debatten om sammenhængen mellem menneskerettighederne og socialt arbejde. Han argumenterer for det første for, at menneskerettighedsperspektivet kan hjælpe socialarbejdere til at være opmærksomme på at undgå at krænke brugernes rettigheder (negative rettigheder), hvilket svarer til respect-delen (Eide):

”One social action strategy to prevent abuse of power is to have professional ethics codes that are reasonably consistent with human rights principles. This is not a panacea for potential exploitation, but such principles could educate people about the collective wisdom of the international community expressed in human rights documents (...)” (Wronka 2008: Loc 3610-3620).

Det sidste afspejler Wronkas eksplicitte anerkendelse af, at forholdet mellem socialt arbejde og menneskerettigheder ikke er ensidigt. I modsætning til eksempelvis Healy, anerkender han, at socialt arbejde både historisk set og aktuelt indeholder potentialet til at krænke brugeres menneskerettigheder. Han fremhæver socialarbejdere og sundhedspersonales rolle i Nazi-Tyskland som et historisk eksempel herpå:

”There is much truth in the assertion that power corrupts. Well-educated Nazi doctors in collusion with well-educated nurses, social workers, and psychologists, caught up in the injustices of the time, abused the rights and privileges of their occupation by taking part in evaluations that led to mass executions. (...) We need to take on the mantle of humility (...) in the realization that the helping and health professionals are not immune to the human condition” (Wronka 2008: 3584).

For det andet argumenterer Wronka for, at menneskerettighedsperspektivet (sammen med social retfærdighedsperspektivet) henleder socialt arbejdes opmærksomhed på nødvendigheden af at tackle ikke bare sociale problemer, men også deres underliggende (strukturelle) årsager:

”[H]uman rights principles can serve as guides for socially just interventions to change an unjust social order, but also, if necessary to provide a framework for dealing with its symptoms” (Wronka 2008: 2543). Hvis socialt arbejde kun fokuserer på symptomerne og ignorerer årsagerne, vil problemerne blive ved med at opstå:

”[A]ttending to the needs of the homeless, by setting up soup kitchens, homeless shelters, and employment referral services (the mezzo and micro) is important; however, as long as the global cultural and economic structures are still in place, the homeless will keep coming” (Wronka 2008: 2738).

Wronka mener altså, at socialt arbejde bør arbejde med både sociale problemer og deres årsager, og at det kræver indsats på flere niveauer. Faktisk mener han, at socialt arbejde bør inddrage hele fem niveauer: mikro-, meso- og makroniveauet, samt to ekstra niveauer (meta-makro og meta-mikro), som fortsat er under udvikling:

”The helping and health professions ought to then tackle issues such as alcoholism, mental illness, AIDS, or obesity by a five-pronged, often overlapping approach. In brief, the meta-macro level speaks of global interventions, the macro level addresses whole populations at the national level, the mezzo level addresses at-risk populations, the micro level deals with people requiring clinical and direct practice interventions, and the meta-micro level addresses the healing power of everyday life” (Wronka 2008: Loc 2550).

Wronka identificerer to fordele (blandt andre) ved at benytte et menneskerettighedsperspektiv i socialt arbejde - blandt andet i forbindelse med etikerkklæringer. For det første kan menneskeretsdiskursen bidrage til at motivere socialarbejderne til at tage etikvejledningen alvorligt:

”Professionals must abide by such principles in their practice, but knowing that their ethics codes are consistent with internationally recognized human rights may make them more powerful and convincing” (Wronka 2008: Loc 3620-3631).

På den måde kan menneskerettighedsperspektivet være med til at styrke etikerkklæringens interne funktion (Husted 2009:). For det andet mener Wronka, at menneskerettighedsbegrebet (på trods af menneskerettighedsdokumenternes relativt utilgængelige sprog) er nemt for ”almindelige mennesker” at forstå og relatere til:

”Ultimately, however, human rights and social justice are simple concepts to grasp; their basic thrust is common human decency” (Wronka 2008: Loc 695) Og *”When people speak of human rights, the world listens. The struggle for human rights is a people's movement (...)”* (Wronka 2008: 3404).

Det betyder altså, at både udøvere og brugere af socialt arbejde kan deltage i en basal diskussion om menneskerettigheder, uden at skulle sætte sig ind i en masse indviklede begreber eller lovstof. På den måde vil jeg mene, at menneskerettighederne også kan bidrage til at styrke socialt arbejdes eksterne funktion. Wronka lægger i det hele taget stor vægt på vigtigheden af inkluderende diskussion i socialt arbejde og i det bredere samfund:

”The need to incorporate the voices of the oppressed in the policy debates, as well as treatment plans (...) is an ethical and human rights issue that might prevent health personnel from taking on the mantle of the expert (...) giving orders to patients” (Wronka 2008: 3642).

Opsamlende siger Wronka, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde fokuserer på *både* åbenlyse sociale problemer (eksempelvis hjemløshed) og på de underliggende årsager, de er symptomer på (eksempelvis en uretfærdig social orden) (Wronka 2008: 2543).

Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde finder desuden sted på alle niveauer – fra meta-mikroniveau til meta-makroniveau (Wronka 2008: 2550). Endelig indebærer menneskerettighedsbaseret socialt arbejde en løbende, ligeværdig diskussion mellem socialarbejder og bruger om, hvad det sociale arbejde skal indebære. En menneskerettighedsbaseret etikerklæring kan hjælpe til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. Dette sker for det første gennem erklæringens interne funktion, hvor socialarbejdere, grundet menneskerettighedernes gennemslagskraft, vil være mere motiverede for at følge etiske forskrifter, der samtidig knytter socialarbejderne til den større bevægelse for menneskerettigheder. For det andet kan menneskerettighedssprog være med til at styrke etikerklæringens eksterne funktion, idet brugere og andre nemt kan relatere til dette sprog og benytte det til at skabe opmærksomhed omkring eventuelle overtrædelser af en erklæringens forskrifter. På den måde, kan menneskerettighedssprog i etikerklæring være med til at facilitere *”accountability downwards”* (Ife 2012: 313).

7.3. Elisabeth Reichert

Elisabeth Reichert er født i Tyskland, hvorfra hun har en kandidatgrad i socialt arbejde, men underviser nu ved Southern Illinois University of Carbondale's School of Social Work i USA. Hun har blandt andet været aktiv i Illinois Education Association's Committee to Enhance Minority, Human and Civil Rights (<http://www.dr-elisabeth-reichert.com/>). Reichert har blandt andet udgivet bøgerne *Social Work and Human Rights – A Foundation for Policy and Practice* (Reichert 2003) og *Challenges in Human Rights – A Social Work Perspective* (Reichert 2007).

I *Social Work and Human Rights – A Foundation for Policy and Practice* argumenterer hun for, at alt socialt arbejde, i kraft af professionens dobbelte fokus på både individuel og social forandring, i sagens natur handler om at fremme menneskerettighederne:

”The profession focuses on both the individual (or group) and her or his environment with the acknowledgment that environment plays a key role in the fulfillment of an individual's needs (...).

Not only do social workers attempt to assist individuals, but they also attempt to bring about change on a broader, more global level (Goldstein 1992).” (Reichert 2003: 227-228).

Med andre ord handler socialt arbejde i sagens natur blandt andet om at arbejde for ændringer på samfundsniveau for at fremme menneskelig trivsel – og derfor hører socialt arbejde og menneskerettigheder naturligt sammen. Ifølge Reichert har det internationale socialarbejdsfællesskab for længst erkendt og eksplicit bekræftet sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettigheder, blandt andet gennem IFSW's erklæringer. Sammenhængen er imidlertid ikke tilstrækkeligt klar for amerikanske socialarbejdere. Der ligger derfor en opgave i at gøre den sammenhæng tydelig for den enkelte socialarbejder og give vedkommende værktøjer til at integrere menneskerettighedsperspektivet i sin daglige praksis. Ifølge Reichert kan den amerikanske sammenslutning af socialarbejdere (NASW)'s etikerklæring ses som en illustration af den manglende eksplicite sammenkædning af menneskerettighederne og socialt arbejde. Store dele af erklæringen trækker nemlig indirekte på sproget fra vigtige menneskerettighedsdokumenter, men alligevel nævner den aldrig eksplicit ordet ”menneskerettigheder” (Reichert 2003: 233).

Reichert foreslår to relativt konkrete metoder til hvordan man kan inkorporere menneskerettighederne i socialt arbejde. For det første foreslår hun en metode, der indebærer en oversættelse af værdierne i NASW's etikerklæring til etiske principper (Reichert 2003: 236). For det andet foreslår hun, at socialarbejdere benytter de allerede eksisterende interventioner indenfor socialt arbejde, der afspejler professionens dobbelte fokus på både individuel og social forandring. Hun opremser en række eksempler, men fremhæver samtidig, at der findes flere:

”The social work profession has established various interventions for social workers in promoting the dual focus of the profession: assisting individuals and attempting to bring about global change. These interventions include challenging oppression; empowerment; and strengths perspective” (Reichert 2003: 228).

Herudover nævner hun ”ethnic-sensitive practice”, ”feminist practice” og ”cultural competence” (Reichert 2003: 231-232). For det første nævner hun altså ”challenging oppression” - at udfordre undertrykkelse. Idet hun hævder, at socialt arbejde altid har repræsenteret de undertrykte og marginaliserede, definerer hun undertrykkelse således:

”Oppression relates to an unjust use of authority or power over an individual or group. Different forms of oppression exist, including oppression based on race, ethnicity, class, gender, age, and sexual orientation. (...) Oppression, like racism or sexism, frequently manifests itself both in individual and institutional acts” (Reichert 2003: 228).

Hun fortsætter:

”Social workers have the responsibility to challenge individual and social relations that create and maintain oppression (Pinderhughes 1989). Social workers aim to reduce oppressive power structures, which requires both micro- and macro-level skills” (Reichert 2003: 229).

Undertrykkelse kan altså både udøves af individer og institutioner, og er indlejret i strukturer. For at modarbejde undertrykkelse må socialarbejdere derfor arbejde på både mikro- og makroniveau. Det er i øvrigt interessant, at Reichert benytter udtrykket ”global change” (Reichert 2003: 228) i forbindelse med socialt arbejdets dobbelte fokus. Dette afspejler et globalt perspektiv, og antyder at socialarbejderen udfordring af undertrykkelse skal inkludere en indsats på det globale niveau.

For det andet nævner Reichert ”empowerment”. For Reichert har empowerment to gensidigt afhængige dimensioner: *personlig* og *social* empowerment. Personlig empowerment handler om *”self-determination whereby clients give direction to the helping process, take charge and control of their personal lives, get their ”head straight,” learn new ways to think about their situation, and adopt new behaviors (...)”* (Reichert 2003: 229). Social empowerment tilføjer en social dimension, idet det anerkender: *”An individual with resources and an opportunity to play an important role in his or her own environment can more easily shape outcomes”* (Reichert 2003: 229-230). Ved at medtænke borgerens omgivelser, i forbindelse med social empowerment, undgår Reichert det snævert individualistiske fokus, empowerment-begrebet i nogles brug kan have.

For det tredje nævner hun ”strengths perspective” eller styrkeperspektiv. Styrkeperspektiv indebærer, at socialarbejdere skal fokusere på brugernes styrker, blandt andet for at undgå at fastholde dem i en offerrolle. Socialarbejderne skal støtte brugerne i at trække på deres styrker i svære situationer. Som Reichert siger: *”Without the strengths perspective, social workers may fall*

into the trap of viewing an individual or group as being pathological and may focus on "what is wrong" with that individual or group" (Reichert 2003: 230).

For det fjerde nævner hun *"ethnic-sensitive practice"*, som indebærer, at socialarbejdere skal være opmærksom på racisme i det bredere samfund, og hvilken rolle racisme spiller i nogle borgeres dagligliv. Som Reichert siger: *"Ethnic-sensitive practice emphasizes the significance of race and ethnicity as a mediator of people's day-to-day objective experience and of their subjective sense of self"* (Reichert 2003: 231).

For det femte nævner hun *"feminist practice"*, som naturligvis indebærer, at socialarbejdere skal medtænke kønsmæssige aspekter ved et socialt problem og det mulige løsning. Endelig nævner hun *"cultural competence"*, som indebærer *"the recognition of different prejudices – ethnocentrism, sexism, classism, heterosexism, and racism – and then understanding that society as a whole possesses and indeed acts on many of those prejudices"* (Reichert 2003: 231). Samtidig pålægger denne tilgang socialarbejdere at arbejde for i videst muligt omfang at kende til og forstå - og respektere – brugeres kultur.

Jeg vil mene, at man samlet set blandt andet kan se alle disse pointer som en tilføjelse til FN-manualens fem kontekster for socialt arbejde (UN 1994: 5). Udover at analysere den politiske, socio-økonomiske mv. kontekst for en bestemt social arbejdsindsats, må socialarbejdere også medtænke eksempelvis en kønsmæssig og racemæssig dimension. Reicherts pointer påpeger nødvendigheden af at analysere og konfrontere det fordomme og diskrimination i det bredere samfund – men også indenfor det sociale arbejde selv.

Opsamlende siger Reichert, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde sammenkæder støtte til individer med et fokus på større samfundsmæssig forandring. Dette indebærer, at man i identifikationen og løsningen af sociale problemer skal medtænke den samfundsmæssige kontekst, der kan indebære undertrykkelse på baggrund af køn, race, etnicitet, klasse mv. Dette indebærer blandt andet *"ethnic-sensitive practice"* og *"feminist practice"*. Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indebærer både empowerment af den enkelte borger og udfordring af undertrykkelse. Menneskerettighedsbaseret praksis skal indebære respekt og forståelse for borgerens kulturelle baggrund og en anerkendelse af, at bredere samfundsmæssig undertrykkelse indebærer personlig undertrykkelse af den enkelte. Samtidig skal socialarbejderen dog undgå at tildele/fastholde borgeren i en offerrolle eller overse borgerens styrker, der kan inddrages i det sociale arbejde. Styrkeperspektiv er derfor en vigtig del af menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

7.4. Jim Ife

Australske Jim Ife er professor ved Centre for Human Rights Education ved Curtin University i Perth, ved Centre for Citizenship and Human Rights ved Deakin University og ved Victoria University i Melbourne. Han er affilieret med IASSW.

Ife adskiller sig fra både Healy og Reichert ved, for det første, at forholde sig skeptisk overfor socialt arbejde, der ikke eksplicit er menneskerettighedsbaseret (i hans specifikke forståelse af konceptet) – hvilket vil sige den altovervejende majoritet af det sociale arbejde, der udføres i dag. Mainstream socialt arbejde krænker nemlig, ifølge Ife, borgernes menneskerettigheder ved eksempelvis at fratage dem retten til selv at definere deres behov.

”there are other formulations of social work that do not give such prominence to rights. One is needs-based social work, which emphasises the assessment of 'needs' and then the process of having those needs 'met'. (...) Writers such as Illich (Illich et al. 1977) have criticised professionals, including social workers, for becoming society's professional need-definers, thereby disempowering their clients, who are no longer permitted to define their own needs but who instead have their needs defined for them” (Ife 2012: 37).

For Ife er socialt arbejde, der ikke er menneskerettighedsbaseret, således med til at krænke menneskerettigheder og reproducere uligheder. For Ife er opgaven derfor at starte en diskussion om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, der kan inspirere socialarbejdere og borgere til - sammen - at skabe en ny form (eller snarere, nye former) for socialt arbejde, der kan bidrage til at rette op på socialt arbejdes fejltagelser og genskabe socialt arbejde som en ”human rights profession”.

For det andet arbejder Ife ud fra en anden forståelse af menneskerettighederne end både Healy og Reichert, som begge tilsyneladende trækker på en juridisk forståelse af menneskerettighederne og derfor definerer menneskerettighederne som indholdet af UDHR og menneskerettighedskonventionerne. Ife benytter imidlertid en diskursiv definition af menneskerettighederne. Ife ser derfor UDHR som ét bud på en liste over menneskerettigheder – et bud, som til stadighed bliver (og bør blive) udfordret af alternative bud i en uendelig proces. Med andre ord ser han ikke UDHR som endepunktet for en debat om, hvad menneskerettigheder er, men snarere (i bedste fald) som omdrejningspunktet for en kontinuerlig debat herom.

Ifes skepsis overfor UDHR afspejler hans skepsis overfor dokumenter generelt. Et dokument som UDHR vil nødvendigvis afspejle den tid og kultur (og øvrig kontekst), det er udformet i – og det vil derfor uvægerligt med tiden blive forældet. Derudover er UDHR (og for den sags skyld NASW's code of ethics) udtryk for en konsensus, som en afgrænset elite er nået frem til gennem en lukket proces. Et sådan dokument kan derfor godt være udgangspunkt for en debat om menneskerettigheder, men bør aldrig ses som endepunktet for en sådan debat:

”And as human rights are discursive, no single written statement will ever quite suffice. Written statements, such as the Universal Declaration of Human Rights, are nevertheless important because they represent an attempt at consensus and are well known as powerful statements of human rights. It is the working out of the meaning of human rights in any particular context, however, that is important, especially in terms of the contextualisation of rights as statements of needs (...). This is an active process, involving social worker, clients, colleagues, policy-makers and members of the wider community (...)” (Ife 2012: 175).

Ifes forbehold overfor UDHR bunder i hans skepsis overfor officielle dokumenter generelt og kan derfor også overføres til NASW's code of ethics, det andet grundlæggende dokument for Reicherts tilgang til menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Derudover har Ife imidlertid en række reservationer specifikt i forhold til codes of ethics. Den vigtigste er, at

”A discourse of ethics is essentially individualist. It is about individuals making ethical choices in specific situations. In this sense it fits readily with dominant neo-liberal ideology (...). A human rights discourse, on the other hand, is more readily directed to collective issues, as rights can attach to groups, whereas ethical decision-making remains framed in terms of individual choice. A human rights discourse also shifts attention from the worker to the person or group with whom the social worker is working” (Ife 2012: 165).

Mens Healy fremhæver anden generations-rettigheder som værende klart mest relevant for socialt arbejde (kilde), argumenterer Ife for, at alle tre generationer er vigtige for menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

”The three generations, roughly corresponding to the three ideals of the French Revolution – liberty, equality and fraternity – provide a useful framework for thinking about the place of social work practice within the human rights agenda. Social work can be seen as applying across all three generations” (Ife 2012: 55).

Hans tilgang til menneskerettighedsbaseret socialt arbejde tager således udgangspunkt i tre generations-frameworket, hvor hver generation korresponderer med et område af socialt arbejdes praksis. Dette kan stilles op således:

- 1) First-generation practice: advocacy
- 2) Second-generation practice: direct practice, organisational practice, policy development. Research and action
- 3) Third-generation practice: community development (Ife 2012).

Ife siger om første generations-praksis, at

”First-generation human rights are an important area of social work practice, especially in relation to advocacy models. (...) A number of social workers play an important role in working for the protection of civil and political rights through work with advocacy groups, work with refugees, prison reform, attempting to secure adequate legal representation for people (...) and other such areas” (Ife 2012: 55).

Han knytter imidlertid to forbehold til advocacy. For det første er advocacy oprindeligt en form for juridisk praksis, der ikke nødvendigvis kan overføres til socialt arbejde. Dette skyldes, at socialarbejdere, i modsætning til advokater, ikke ensidigt kan repræsentere én side, men forventes at skabe balance mellem forskellige interesser: *”Social workers (...) are often expected to undertake some form of 'assessment', which involves judgment, rather than simply representing one side of the story” (Ife 2012: 58).* For det andet er advocacy potentielt ”disempowering”: *”If advocacy is not to be conservatising, it needs to be practised within an empowerment framework that seeks to show*

how an advocacy approach (...), is actually geared towards the skilling of the client. The active involvement of the client in this process is therefore crucial (...)" (Ife 2012: 58-59).

Ife siger andetsteds, at

"The practice of law, with its acceptance of the body of law and its concentration on interpreting the law, in particular through its use of precedents, is inherently conservative, and advocacy models of social work practice are similar in that they imply a basic acceptance of the existing system and the need for advocacy to ensure that people and groups receive their entitlements. A structural perspective, however, links human rights practice with attempts not only to make the system work better but also to change the system to one more consistent with human rights principles" (Ife: 2012: 76).

En del konventionelt socialt arbejde, eksempelvis indenfor den sociale forvaltning, falder tilsyneladende ind under anden generations-praksis, idet det indebærer at sikre borgere økonomiske og sociale ydelser. Imidlertid kræver menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indenfor dette felt, ifølge Ife, mere af socialarbejderen end at vedkommende udfylder sin funktion indenfor det gældende system:

"these human rights require a more committed response from governments. They are positive rights, which need to be met rather than merely protected, and this involves a level of public expenditure in areas such as health, education, housing, employment and income security that governments find difficult to maintain, given the power of neo-liberal economic orthodoxy and the corresponding power of global markets. The adequate realisation of second-generation human rights, then, cannot be achieved only by social workers working in the social services with the declining resources of decaying welfare state structures. If social work is a human rights profession, concerned with second-generation rights, this requires social workers to be active politically in seeking to effect policy change so that adequate levels of social provision can be made available to people who need it. (...)Social policy analysis and advocacy are clearly of fundamental importance" (Ife 2012: 60-61).

Tredje generations-praksis omhandler kollektive rettigheder, der kun giver mening i konteksten af en gruppe, så som en nation eller et ”community”. Ife siger herom, at

”The Western undervaluing of third-generation rights is paralleled in Western social work, which has largely concentrated on social work practice provided to individuals or families, or ‘case-work’. (...) However, if people are truly to live up to their full human potential, which social work commonly claims as its goal, the communal as well as the individual must be taken into account” (Ife 2012: 62-63).

Indenfor socialt arbejde er ”community work” eller ”community development” den praksis, der korresponderer til tredje generations-rettigheder. Ife ser socialt arbejde som et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger, der involverer *”a process of helping people to articulate their rights and to have those rights realised and protected”* (Ife 2012: 118). Dette indebærer blandt andet udviklingen af en

”shared morality that is discursively constructed, involving the social worker and others with whom she/he interacts. For social workers, morality whether expressed through ethical codes or in some other way, is interactive, and cannot be a matter for lonely existential decisions” (Ife 2012: 174).

Opsamlende siger Jim Ife, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde udgør et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger (og eventuelt det bredere lokalsamfund, brugeren er en del af), hvori problemidentifikation og overvejelser om løsningsmuligheder sker i en proces, hvor brugeren og socialarbejderen sammen diskuterer sig frem til en forståelse af brugerens ”contextualised needs”, som kan oversættes til rettigheder, som socialarbejder og bruger sammen kan agitere for. Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde skal afspejle alle tre generationer af rettigheder. Dette betyder, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde for det første indebærer empowerment-baseret advocacy indenfor det gældende system (første generationspraksis). Denne indsats er forenelig med en social order-tilgang til socialt arbejde (Payne 2006: X). For det andet indebærer det en indsats for grundlæggende at ændre det eksisterende system, så det afspejler menneskerettighederne (anden generationspraksis). Dette indebærer et klart transformativt sigte

med socialt arbejde. Andengenerationspraksis indebærer blandt andet ”direct practice”, ”organisational practice”, ”policy development”, ”research” og ”social action” (Ife 2012: X). Endelig indebærer menneskerettighedsbaseret socialt arbejde tredje generationspraksis, som fokuserer på den bredere sammenhæng, den individuelle borger indgår i. Dette indebærer lokalsamfundsarbejde eller community work.

Ud fra Ifes pointer kan man sige, at en etikerklæring, der faciliterer menneskerettighedsbaseret socialt arbejde bør lægge op til et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og borger – og ideelt set også skabe rum for at involvere lokalsamfundet og den bredere offentlighed i diskussionen om socialt arbejdes indsats. Etikerklæringen skal kunne fungere som et udgangspunkt for diskussion mellem socialarbejder og borger om hvordan praksis skal fungere, snarere end som en forudgiven ramme for praksis. I Ifes konstruktion giver skelnen mellem etikerklæringens interne og eksterne funktion mindre mening, fordi etikerklæringen simpelthen udgør udgangspunktet for en løbende diskussion om praksis – som er åben for input fra lokalsamfund og den bredere offentlighed.

IIIb. Dansk indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder?

Ligesom undersøgelsen af den internationale indsats, vil jeg i undersøgelsen af en mulig dansk indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder tage udgangspunkt i de to fronter: akademisk forskning og professionelle organisationer – her med fokus på IFSW's danske medlemsorganisation, Dansk Socialrådgiverforening (DS). Jeg vil starte med at undersøge, om der findes dansk forskning, der sammenkæder socialt arbejde og menneskerettighederne. Dette skyldes, at jeg også i den danske forskning vil lede efter svar på spørgsmålene om, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, og hvordan etikerklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. Jeg vil trække på svarene fra både IFSW's udgivelser, den internationale forskning og den danske forskning i undersøgelsen af om DS' etikerklæring kan siges at afspejle et menneskerettighedsperspektiv og potentielt bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde i Danmark – og dermed om DS er med til at styrke sammenhængen mellem menneskerettighederne og socialt arbejde i Danmark.

8. Dansk forskning

I Danmark er der udkommet tre antologier om menneskerettigheder og socialt arbejde: *Menneskerettigheder i socialt arbejde* (Goldschmidt et al. 1997), *Sociale menneskerettigheder* (Koch & Thelle 2004) og *Menneskerettigheder i socialt arbejde* (Rasmussen 2013). De tre antologier er imidlertid udkommet over en tyve års periode med omkring ti år imellem hver. Det tyder umiddelbart på, at der ikke er tale om nogen samlet akademisk indsats. På den anden side er der et væsentligt overlap i bidragsyderne til de forskellige bøger. Det betyder altså, at der findes en gruppe af forfattere, der beskæftiger sig med emnet i Danmark – og som DS derfor potentielt kan trække på i sit arbejde med at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne. Den nyeste udgave af *Menneskerettigheder i socialt arbejde* (fra 2013) indeholder således eksempelvis bidrag fra både Anette Faye Jakobsen og Ditte Bentzon Goldschmidt, der var redaktører på *Menneskerettigheder i socialt arbejde* fra 1997, og fra Ida Elisabeth Koch, der var redaktør på *Sociale menneskerettigheder* (Koch & Thelle 2004).

8.1. Menneskerettigheder i socialt arbejde (Goldschmidt et al. 1997)

Menneskerettigheder i socialt arbejde blev til på baggrund af et samarbejde mellem de sociale højskoler og Det Danske Center for Menneskerettigheder, og den er ”skrevet af folk, der både har viden om menneskerettigheder og erfaring fra og tilknytning til det sociale område” (Goldschmidt et al. 1997: 11). Bogen er, efter eget udsagn, udtryk for et stigende fokus på menneskerettighederne indenfor socialt arbejde i Danmark (Goldschmidt et al. 1997: 11). Anette Faye Jakobsen fremhæver blandt andet IFSW og DS' (daværende) etikerklæringer som tegn herpå:

”Såvel den internationale sammenslutning af socialrådgivere, International Federation of Social Workers, som Dansk Socialrådgiverforening har udformet etiske regler, som lægger stor vægt på respekten for borgernes rettigheder” (Goldschmidt et al. 1997: 11).

Bogen bidrager med grundlæggende information om Danmarks menneskeretlige forpligtelser og med diskussion af, hvordan de skal udmøntes i den daglige praksis i socialforvaltningen. Samtidig fremhæver den, at det ikke ”altid [er] så lige til at lade menneskerettighederne få indpas i det sociale arbejde” (Goldschmidt et al. 1997: 11). Dette kræver nemlig både en grundlæggende viden om hvad menneskerettighederne er og hvilke forpligtelser, de indebærer samt viljen til at holde fast i menneskerettighedsprincipperne, når andre hensyn melder sig i form af begrænsede kommunale budgetter og praktisk organisering af arbejdet i forvaltningen. Samtidig kan traditioner, rutiner og

eventuel bekvemmelighed blokere for hensynet til borgerens rettigheder (Goldschmidt et al. 1997: 11-12). Forfatterens håb er for det første, at bogen kan bidrage til mere information om menneskerettigheder blandt praktikere i det sociale arbejde, blandt undervisere og blandt politiske beslutningstagere på både det kommunale og nationale niveau. For det andet håber de, at ”*den løbende diskussion, om hvordan menneskerettighederne kan styrkes og udfoldes til gavn for hver enkelt borger, bliver stimuleret*” (Goldschmidt et al. 1997: 15-16).

Som det måske allerede fremgår, bygger bogen på en traditionel forståelse af både menneskerettigheder og socialt arbejde. Menneskerettighederne forstås som juridiske rettigheder (”legal rights”), som pålægger *staten* en række forpligtelser gennem eksempelvis Den Europæiske Menneskeretskonvention (som omtales i bogens kapitel 2) og FN's Børnekonvention (som omtales i kapitel 4). Det sociale arbejde, der omtales i bogen, finder typisk sted i den sociale forvaltning og falder ind under kategorien ”mainstream” socialt arbejde i Ifes optik (Ife 2012).

Alle bogens kapitler har naturligvis relevans for mit projekt, men det er især kapitel 8, ”Menneskerettigheder i den sociale forvaltning” (Egelund 1997), der har direkte betydning. Heri diskuterer Tine Egelund nemlig både hvilke faktorer, der kan blokere for socialt arbejdes rolle som ”forsvarer for menneskerettighederne”, og hvilken rolle etik spiller i problematikken. Jeg vil derfor gå i dybden med Egelunds bidrag i det følgende.

Tine Egelund: Menneskerettigheder i den sociale forvaltning

Tine Egelund tager udgangspunkt i socialt arbejde med børn samt socialt arbejde med børn og familier. Jeg vil imidlertid mene, at flere af hendes pointer er relevante for socialt arbejde generelt. Hun starter med at nævne nogle betingelser, der begrænser socialt arbejdes mulighed for at ”handle som forsvarer for menneskerettighederne” (Egelund: 141). Den vigtigste er, at socialt arbejde skelner mellem sociale problemer og politiske problemstillinger – og kun opfatter de første som sit arbejdsområde. Det betyder, at socialt arbejde ikke ”*retter sig mod alle de forhold, som kunne have indflydelse på, om børns rettigheder kan tilgodeses*” (Egelund: 142):

”Fremme af børns rettigheder på det samfundsmæssige og institutionelle område er primært en politisk opgave, som socialt arbejde har begrænsede muligheder for at påvirke. Socialt arbejde beskæftiger sig i høj grad med sociale problemer” (Goldschmidt et al. 1997: 142-143).

Sociale problemer er, efter Egelunds opfattelse:

”tilstande, der af opinionsdannere og beslutningstagere anses for samfundsmæssigt uønskværdige og afvigende, og de er derfor også ofte moralske problemer. (...) De har som regel det fællestræk, at de primært opfattes som den enkeltes brud på en alment accepteret normal adfærd. Desuden opfattes de som tilgængelige for individuel bearbejdning, kontrol eller sanktion (...)” (Goldschmidt et al. 1997: 142-143).

En redefinition af socialt arbejde som en menneskerettighedsprofession ville altså kræve et opgør med den snævre individfokuserede definition af sociale problemer – som man kan sige afspejler en social orden-forståelse af socialt arbejde (Payne 2006: 14) - og et opgør med modsætningen mellem politiske problemstillinger og sociale problemer.

I sin diskussion af socialt arbejdes etik og menneskerettighederne tager Egelund udgangspunkt i IFSW's internationale etikerklæring fra 1990, som opstiller ni etiske principper. Det ene af disse principper er ”demokrati og menneskerettigheder” (4), men også flere af de andre principper – herunder ikke-diskriminering (3), beskyttelse af klientens integritet (5) og afvisning af brutalitet (8) understreger, ifølge Egelund, *”nogle særlige træk ved menneskerettighederne, der har særlig relevans for socialt arbejde”* (Egelund: 148). Menneskerettighederne spiller altså en stor rolle i IFSW's internationale etikerklæring – og i den danske etikerklæring, som på dette tidspunkt ligger meget tæt opad den internationale vejledning (Goldschmidt et al. 1997: 71). Alligevel mener Egelund, at diskussionen om professionel etik på en række måder er uforenelig med et menneskerettighedsperspektiv. For det første fokuserer socialt arbejdes etiske principper, ifølge Egelund, på *menneske-til-menneske* relationer, mens menneskerettighederne fokuserer på *stat-til-menneske* relationen:

”Socialt arbejdes etiske principper er set gennem den særlige linse, gennem hvilken socialt arbejde må betragte verden. Det er en linse, der primært zoomer ind på menneske-til-menneske kontakt og de overgreb, der kan opstå i denne relation. Menneskerettighedernes kerne og største udfordring er imidlertid en stat-til-menneske relation” (Egelund: 149).

Egelund opererer her med en meget traditionel, juridisk definition af menneskerettighederne, der anser staten som den eneste potentielle krænker og forsvarer af menneskerettighederne. Samtidig benytter hun (igennem hele kapitlet) en traditionel forståelse af socialt arbejde, som stemmer mens overens med det Payne kalder en social order-opfattelse (Payne 2006: 14) – eller det, Ife omtaler som mainstream socialt arbejde (Ife 2012). Benytter man imidlertid, som jeg, en diskursiv forståelse af menneskerettighederne, omfatter de *både* stat-til-menneske og menneske-til-menneske relationen, og modsætningen forsvinder. Benytter man endvidere, som jeg, en transformativ forståelse af socialt arbejde kan stat-til-menneske relationen ses som en del af samfundets strukturelle opbygning, som socialt arbejde kan medvirke til at ændre.

For det andet er diskursen om professionel etik indenfor socialt arbejde, ifølge Egelund, præget af en anden forståelse af etik end den, der ligger i menneskerettighederne. Den professionelle etik indenfor socialt arbejde er således en *diskussionsbaseret etik*, mens menneskerettighederne er udtryk for en *pligt-etik*. Egelund siger om den professionsetiske diskussion:

”Den danske diskussion om professionel etik har som sit udgangspunkt, at etiske regler ikke må opfattes som direktiver, der pligtmæssigt skal følges, men som principper hvis praktiske omsætning man må diskutere sig frem til. Kun gensidige og lige udvekslinger i en intern professionel sammenhæng kan blive værdiskabende og forpligtende nok til at sætte sig spor i en mere etisk praksis. Etisk praksis skal analyseres og forhandles kollegerne imellem” (Egelund 1997: 149).

Egelund siger om menneskerettighederne:

(...) Principielt er menneskerettighederne i denne forstand pligt-etiske forskrifter (...) for, hvad stater skal og ikke må. IFSW's erklæring (samt den danske vejledning (...)) lægger op til et etisk

diskussionsfelt, hvor meninger brydes, og hjælp til etiske handlinger er dominerende, og kontrol med uetiske handlinger er næsten ikke-eksisterende” (Egelund 1997: 149-150).

Igen bygger Egelunds argument på en traditionel, juridisk forståelse af menneskerettighederne. En diskursiv forståelse af menneskerettighederne fremhæver netop vigtigheden af diskussion, idet menneskerettighederne (og de tilhørende forpligtelser) bliver konstrueret i diskussion. I det perspektiv involverer menneskerettighedsbaseret etik i sagens natur diskussion. Man kan sige, at socialarbejdere i det perspektiv godt nok har pligt til at respektere og fremme borgernes menneskerettigheder, men at betydningen af den forpligtelse kun kan blive uddybet/konstrueret gennem diskussion. Ud fra en diskursiv forståelse af menneskerettighederne er det altså ikke i sig selv et problem, at professionsetikkens fokus er på diskussion. Det er imidlertid problematisk, at diskussionen ikke inkluderer alle interessenter, herunder brugere og det bredere samfund – diskussionen kan altså ikke begrænses til ”en intern professionel sammenhæng”, hvor diskussionen kun omfatter professionelle kolleger. Egelund fremhæver også den problematik, idet hun spørger ”*Hvorfor har den professionelle etiske diskussion taget en drejning som foreskriver, at kun professionelle kan udvikle hinanden?*” (Egelund 1997: 150). Hun fortsætter:

”Jeg anser etiske diskussioner blandt professionelle i socialt arbejde som absolut nødvendige. Fagfolk bør desuden deltage som én part i de langt bredere folkelige diskussioner, socialt arbejde har brug for. Jeg så gerne de professionelle engageret i kritiske etiske diskussioner, intensiveret i omfang og dybde, i udvekslinger med og i lydhørhed over for mennesker, der er henvist til forsorgen (...)” (Goldschmidt et al. 1997: 150)

En af Egelunds centrale pointer er, at man skal passe på med at gå ud fra, at socialarbejdsprofessionen nødvendigvis er godgørende og altruistisk. Hun nævner, at den teoretiske tænkning om professioner har gennemløbet to hovedvarianter: en ”naiv” variant og en ”kynisk” variant. Den ”naive” variant dominerede den tidlige professionsteori og byggede på en grundlæggende forestilling om, at professioner arbejder ud fra et ”*uegennyttigt serviceideal, der fremmer både menneskets og samfundets behov for regulering, stabilitet og fælles værdiskabelse*” (Egelund 1997: 147). Derfor så denne teoriretning heller ingen modsætninger mellem samfundets, professionernes og brugernes interesser (Egelund 1997: 147). Imidlertid er det nu en mere ”kynisk” teoriretning, der dominerer. Ifølge denne variant, agerer professioner ud fra egen nytte og prøver at

”indhegne opgaver, som kun de selv må udføre”, for på den måde at opnå størst mulig prestige, magt, indkomst, status osv. (Egelund 1997: 147). De to varianter indebærer to radikalt forskellige fortolkninger af professionel etik. I den ”naive” fortolkning indgår professionel etik som et af kendetegnene ved en profession, og professionel etik er derfor en nødvendig del af succeshistorien om professionaliseringen. Men:

”Den ”kyniske” tolkning problematiserer dette og ser serviceidealer, udtrykt i etiske formuleringer, som en del af de professionelles legitimeringsgrundlag, altså som endnu et argument for, at netop de kan spise deres rigelige del af kagen. Nogle forskere ser endog etiske formuleringer som en yderligere mystificering, der tjener til at skabe større afstand til klienter” (Egelund 1997: 147).

Det er værd at have med i overvejelserne omkring etikerklærings rolle i en styrkelse af sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettigheder. I den kyniske fortolkning kan bestræbelsen på at knytte socialt arbejde til menneskeretsdiskursen ses som en yderligere taktik til at legitimere socialarbejdsprofessionen til gavn for professionen selv, frem for dens brugere. Egelunds bidrag er en påmindelse om at være på vagt for den mulighed – og i forlængelse heraf være bevidst om, hvorvidt menneskerettighederne blot bruges som buzzwords i etikerklæringer.

Opsamlende kan man udlede af Egelunds bidrag, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde for det første forudsætter et opgør med socialt arbejdes traditionelle skelnen mellem politiske problemstillinger, som er politikernes domæne, og sociale problemer, som er socialt arbejdes domæne. Implicit heri ligger et opgør med socialt arbejdes traditionelle individfokus i både problemopfattelse og mulige løsninger, som kendetegner social orden-tilgangen til socialt arbejde (Payne 2006: 14). En inddragelse af ”politiske problemstillinger” indebærer samtidig en bevægelse i retning af den transformativ tilgang til socialt arbejde (Payne 2006: 13). I forlængelse heraf forudsætter menneskerettighedsbaseret socialt arbejde endvidere et opgør med socialt arbejdes ensidige fokus på menneske-menneske relationer, idet det kræver, at dette fokus suppleres med et fokus på menneske-stat relationen.

Egelund er tilsyneladende umiddelbart skeptisk overfor etikerklærings mulighed for at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Man kan imidlertid udlede, at en sådan etikerklæring ville blive nødt til at supplere den diskussionsbaserede etik med en regelbaseret etik.

Man kan sige, at det er det IFSWE gør i *Standards in Social Work Practice meeting Human Rights* (IFSWE 2010) ved at påpege nødvendigheden af at oprette en klageinstans, som socialarbejdere og brugere kan klage til, hvis arbejdsgivere eller socialarbejdere ikke lever op til erklæringens forskrifter (IFSWE 2010: 37). Samtidig skal etikerkæringen også lægge op til, at diskussionen om etik inkluderer både brugere og det bredere samfund, frem for at foregå internt mellem fagfolk.

8.2. Sociale menneskerettigheder (Koch & Thelle 2004)

Sociale Menneskerettigheder er en antologi om sociale menneskerettigheder, skrevet af forfattere fra en række forskellige samfundsvidenskabelige discipliner. Dens tilgang er derfor, efter eget udsagn, ikke den snævert retlige, og den kommer bredt omkring mange forskellige aspekter af menneskerettighedsbegrebet. Bogens formål er for det første at udbrede kendskabet til de sociale og økonomiske menneskerettigheder, i erkendelse af, at ”*Ved begrebet menneskerettigheder vil mange danskere associere til de civile og politiske rettigheder og til dem alene*” (Koch & Thelle 2003: 11). For det andet søger bogen desuden at vise, at de sociale og økonomiske rettigheder har relevans – også i Danmark:

”*Det er en almindelig antagelse, at økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder primært har relevans for de fattige lande, og at det danske social- og sundhedsvæsen har en sådan karakter og udbygningsgrad, at menneskerettighederne som målestok er ganske uinteressante. Formålet med denne bog er at underkaste denne antagelse en nærmere granskning og i øvrigt at øge kendskabet til og bevidstheden om denne anden side af menneskerettighedsbegrebet*” (Koch & Thelle 2003: 11).

Bogen tager udgangspunkt i danske forhold og diskuterer udvalgte gruppers situation i relation til beskyttelse af sociale rettigheder (Koch & Thelle 2003: 20). I den forbindelse tager bogen en række temaer op, som Ida Elisabeth Koch og Hatla Thelle opsummerer i bogens forord. For det første behandler den temaet ”*Rettigheder eller programerklæringer – menneskerettighedernes udelelighed*” (Koch & Thelle 2003: 12). Dette tema vedrører den udbredte opfattelse af sociale og økonomiske rettigheder som programerklæringer rettet mod stater, snarere end som individuelle rettigheder, den enkelte borger kan påberåbe sig. Denne opfattelse bunder i, at disse rettigheder – i modsætning til civile og politiske rettigheder - opfattes som ressourcekrævende, og at det er en almindelig antagelse, at ”*det må være forbeholdt politikerne og ikke de retsanvendende organer at*

tage stilling til ressourcetildelingen” (Koch & Thelle 2003: 13). Koch og Thelle problematiserer fremstillingen af sociale og økonomiske rettigheder som programerklæringer, fordi den undergraver menneskerettighedernes udelelighed:

”Antagelsen om, at økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder ikke er rettigheder, men alene programerklæringer, har som konsekvens, at de isoleres fra de øvrige menneskerettigheder. En sådan adskillelse harmonerer dårligt med forestillingen om, at menneskerettighederne er udelelige, indbyrdes forbundne og indbyrdes afhængige” (Koch & Thelle 2003: 13).

For det andet behandler bogen temaerne *”Forholdet mellem ret og pligt”* (Koch & Thelle 2003: 15) samt *”Værdigt og uværdigt trængende”* (Koch & Thelle 2003: 15), hvorom Koch og Thelle siger:

”Sondringen mellem værdigt og uværdigt trængende er for længst udgået af dansk sociallovgivnings vokabularium. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at alle behovssituationer vurderes på samme måde. Nogle behovssituationer er mere accepterede end andre, og nogle vurderes ligefrem negativt” (Koch & Thelle 2003: 15).

Jørgen Jepsen beskriver eksempelvis i kapitel 9 om *”Misbrugerens sociale menneskerettigheder”*, hvordan brug (og endda misbrug) af alkohol er alment accepteret, i modsætning til narkotika, der pr. definition betragtes som misbrug. Stof(mis)brugere er stempet og udstødt af samfundet, og det afspejler sig til en vis grad i behandlingstilbuddene. Samtidig omhandler reguleringen af misbrug kontrol og forebyggelse end behandling (Koch & Thelle 2003: 16). Jepsens observationer minder om pointerne i visse kapitler i *Menneskerettigheder i socialt arbejde* (Rasmussen (red.) 2013), der stiller spørgsmålstegn ved samfundets problemdefinitioner og påpeger nødvendigheden af at se visse problemer i en social kontekst – som udtryk for et problem med samfundets indretning, snarere end den enkeltes individuelle afvigelse (se afsnit Ic).

Bogen behandler desuden temaet *”Retten til tvang”* (Hatla & Thelle 2004: 17), som blandt andet omhandler dilemmaer i forbindelse med, at demente mennesker kan have behov for at andre træffer

beslutninger for dem om opholdssted og behandling, selvom dette betyder en tilsidesættelse af deres ret selvbestemmelse (Hatla & Thelle 2004: 17). Endvidere omhandler bogen teamet ”*Modsatrettede hensyn*”, som blandt andet omhandler dilemmaer i forbindelse med spændinger mellem indvandreres ret til beskyttelse mod diskrimination og deres ret til integration på arbejdsmarkedet og i uddannelsessystemet (Hatla & Thelle 2004: 18). Endelig diskuterer bogen temaet ”*Globalisering og sociale rettigheder*” og hævder, at sociale problemer i stigende grad har globale årsager og derfor forudsætter globale løsninger.

Opsamlende understreger bogen, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indebærer en bestræbelse på at sikre opfyldelsen af borgernes sociale menneskerettigheder. Samtidig viser bogen imidlertid med sine mange eksempler på dilemmaer, at der ikke findes et simpelt svar på, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er. Det kræver omfattende analyse, refleksion og diskussion, og etikerkåringer må derfor lægge op til refleksion over og diskussion af dilemmaer og modstridende rettigheder for at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

8.3. Menneskerettigheder i socialt arbejde (Rasmussen 2013)

Menneskerettigheder i socialt arbejde er en antologi om menneskerettigheder for studerende og fagpersoner indenfor velfærdsprofessionerne. Bogen er skrevet af en uddannelsesmæssigt og professionelt tværfaglig gruppe, og afspejler derfor forskellige tilgange til og tolkninger af menneskerettighederne. Forfatterne har imidlertid tre fælles mål:

”Det ene er at skærpe opmærksomheden om de etiske dilemmaer, der løbende opstår og må handles på i socialt arbejde i bredeste forstand. Det andet er at advokere og fremme respekt for den enkelte borgers rettigheder, uanset vedkommendes sociale situation og position. Det tredje er at medvirke til at drage grænser for den magt, der er iboende det sociale og andre systemer, som har magt til ikke blot at yde hjælp på grundlag af borgerens behov, men også til at gribe ind i dennes private liv og adfærd for at imødegå risikoen for magtmisbrug og krænkelse af den enkelte borgers grundlæggende rettigheder i det sociale system” (Rasmussen 2013: 12-13).

Bogens formål er at give en grundlæggende indføring i menneskeretlig tænkning generelt og i specifikke grupperes menneskerettigheder, samt om menneskeretsprincipper i sagsbehandling og praktisk socialt arbejde (Rasmussen 2013: 7). Den tager udgangspunkt i dansk ret og Danmarks

internationale forpligtelser i forhold til socialt arbejde (Rasmussen 2013: 8). Forfatterne forskellige baggrunde og perspektiver til trods opererer den altså med en traditionel forståelse af menneskerettigheder som juridiske rettigheder (Ife 2012: X), som pålægger nationer forpligtelser (Donnelly).

Kapitlerne 4 til 7 omhandler temaer, der har relevans for brede grupper af mennesker (Rasmussen 2013: 9), herunder børns rettigheder (kapitel 5), ældres rettigheder (kapitel 6) samt flygtninge og indvandreres rettigheder (kapitel 7). Kapitlerne 9 til 12 omhandler socialt udsatte menneskers rettigheder (Rasmussen 2013: 11), herunder psykiatribrugeres rettigheder (kapitel 9), stofmisbrugeres rettigheder (kapitel 10), hjemløses rettigheder (kapitel 11) og prostitueredes rettigheder (kapitel 12). Flere af kapitlerne i den sidste kategori fremhæver, ligesom kapitel 8 om handicappedes rettigheder, vigtigheden af at medtænke den samfundsmæssige kontekst i forståelsen af disse borgers situation. I kapitel 8 beskriver Birgitte Kofod Olsen således eksempelvis hvordan FN's Handicapkonvention repræsenterer et paradigmeskift i forståelsen af handicapbegrebet fra traditionelt at have været medicinsk defineret til at være samfundsrelateret:

”Derved flyttes fokus fra den enkelte persons handicap som årsag til, at han/hun ikke kan deltage i samfundslivet til samfundets indretning, hvor handicappet opstår i mødet mellem personens funktionsnedsættelse og samfundsskabte barrierer, som kan forhindre personer med handicap i at deltage i samfundslivet og udøve deres rettigheder” (Rasmussen 2013: 10).

Dette og andre indlæg kan ses som et opgør med den traditionelle individuelle problemforståelse i socialt arbejde og det dertilhørende fokus på at tilpasse den enkelte, afvigende borger det øvrige samfund, som især er tydeligt indenfor social orden-forståelsen af socialt arbejde (Payne 2006: 14). I stedet er fokus på nødvendigheden af at ændre samfundet, så det ikke marginaliserer bestemte grupper af mennesker – i overensstemmelse med en transformativ forståelse af socialt arbejde (Payne 2006: 13).

9. Dansk professionel organisation: Dansk Socialrådgiverforening (DS)

Danmark er som nævnt repræsenteret i IFSW af Dansk Socialrådgiverforening (DS). DS er fagforening for de danske socialrådgivere. Organisationen blev grundlagt i 1938 og har i dag

omkring 15.000 medlemmer (<http://www.socialraadgiverne.dk/Default.aspx?ID=7829>). DS beskriver sig selv således:

“DS er medlemmernes organisation og varetager socialrådgivernes interesser inden for bl.a. løn- og ansættelsesvilkår, karriere og kompetence, arbejdsmiljø samt uddannelsespolitisk. Desuden arbejder DS for, at socialrådgivernes faglige kompetencer og erfaring inddrages, når der skal lovgives på det sociale område” (<http://www.socialraadgiverne.dk/Default.aspx?ID=7829>).

Ved at arbejde for, at socialarbejdere inddrages i forbindelse med lovgivning på det sociale område, kan man sige, at DS er med til at nedbryde den skarpe opdeling mellem politiske problemstillinger som politikernes domæne og sociale problemer som socialt arbejdes domæne, som Egelund nævner som en forhindring for, at socialt arbejde kan handle som forsvarer for menneskerettighederne (Goldschmidt et al. 1997: 142).

Healy nævner, at flere professionelle organisationer indenfor socialt arbejde har udgivet policy statements om menneskerettighederne (Healy 2008: 744). DS er ikke en af de organisationer. IFSW's bestræbelser på at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettigheder hviler i høj grad på udgivelsen af en international etikerkklæring, som bygger på grundværdierne menneskelig værdighed/menneskerettigheder og social retfærdighed (IFSW 2004). Den internationale etikerkklæring indeholder generelle retningslinjer, som skal uddybes i en national kontekst af IFSW's nationale medlemsorganisationer – i Danmarks tilfælde af DS. DS' eventuelle indsats for at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde må altså findes i deres danske etikerkklæring for socialt arbejde. Jeg vil derfor fokusere på DS' etikerkklæring i det følgende.

9.2. DS etikerkklæring, “Professionsetik” (DS 2011)

Som det fremgår af afsnit X findes der en række danske forskere, som har skrevet om socialt arbejde og menneskerettighederne. Det er imidlertid ikke nogen af dem, DS har valgt som deres primære inspirationskilde til etikerkklæringen. På side 2 af etikerkklæringen fremgår det, at *”Professionsetik er udarbejdet af Dansk Socialrådgiverforenings resolutionsudvalg på baggrund af oplæg fra lektor, mag.art. Jørgen Husted, Institut for Filosofi ved Aarhus Universitet”* (DS 2011: 2). Samme side indeholder en liste over kilder, hvor Husted's bog *Etik og værdier i socialt arbejde* er nævnt som nummer tre – efter FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder og IFSW's internationale etikerkklæring. Det virker derfor sandsynligt, at DS' etikerkklæring er inspireret af *Etik og værdier i socialt arbejde*. Men hvad betyder det for menneskerettighedernes rolle i erklæringen? For at besvare det spørgsmål vil jeg i det følgende udføre en kort præsentation og analyse af *Etik og*

værdier i socialt arbejde (Husted 2009) med fokus på, hvorvidt bogen styrker eller svækker bestræbelsen på at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne.

Jørgen Husted's *Etik og værdier i socialt arbejde* (2009)

I 2009 udgav den danske filosofilektor og tidligere medlem af Etisk Råd, Jørgen Husted, bogen *Etik og værdier i socialt arbejde*. Bogen var resultatet af et samarbejde mellem Husted og en række forskellige udøvere af socialt arbejde:

”Bogen udspringer af et årelangt samarbejde med praktikere. Jeg har i en årrække været medlem af Etisk Udvalg, Socialpædagogernes Landsforbund. Vi har ført mange diskussioner om forbundets værdigrundlag og arbejdet med et meget stort antal cases indsendt af praktikere landet over (...). Jeg har deltaget i møder og arbejdsgrupper i Etisk Råd, Dansk Socialrådgiverforening (...). Endelig har jeg deltaget i studiekredse og konferencer om professions-etisk grundlag i BUPL-regi. (...)” (Husted 2009: 9).

I *Etik og værdier i socialt arbejde* præsenterer Husted, med udgangspunkt i IFSW's etikerkklæring (IFSW 2004), en etisk teori for socialt arbejde, der inkluderer socialt arbejdes professionelle

mål samt dets professionsetiske grundværdier og principper. Han udvikler endvidere, ved hjælp af 'Det etiske hjul' og den 'Professionsetiske Beslutningsmodel' (PEM), en metode for praktikere til løsning af etiske dilemmaer i socialt arbejde. Det virker sandsynligt, at ”Professionsetik” i væsentlig grad bygger på *Etik og værdier i socialt arbejde*, og at flere af den 11 sider lange erklærings ytringer er uddybet i bogens 280 sider. Med Faircloughs termer er her altså tale om betydelig intertekstualitet – og måske endda en intertekstuel kæde, idet ”Professionsetik” inkorporerer elementer fra *Etik og værdier i socialt arbejde*, som selv inkorporerer elementer fra IFSW's etikerkklæring (Jørgensen & Phillips 2002: 73-74). Her skal dog nævnes det forbehold, at ”Professionsetik” udelukkende omhandler det sociale arbejde, der udføres af socialrådgivere. Her er altså tale om socialt arbejde i en specifik kontekst. I modsætning hertil omhandler *Etik og værdier i socialt arbejde* (og IFSW's etikerkklæring) socialt arbejde generelt.

I det følgende vil jeg fremhæve en række elementer fra *Etik og værdier i socialt arbejde*, som jeg mener henholdsvis styrker og svækker bestræbelsen på at integrere menneskerettigheder i socialt arbejde. Jeg vil starte med den første kategori.

Husted styrker sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde

For det første tager Husted, som nævnt, udgangspunkt i IFSW-erklæringen, som tildeler menneskerettigheder en central plads i socialt arbejde ved at fremhæve menneskelig værdighed og menneskerettigheder som den ene af to grundværdier i socialt arbejdes praksis. I overensstemmelse hermed fremhæver også Husted således menneskerettighedernes relevans for socialt arbejde.

For det andet erkender Husted, i modsætning til eksempelvis Healy, at socialt arbejde potentielt kan krænke brugernes menneskerettigheder: ”Når socialarbejdet således opfatter sig selv som et værn for værdighed, er det et problem, hvis det selv kan siges at udgøre en mulig trussel mod den samme værdighed” (Husted 2009: 107). Han går endda videre og leverer en interessant analyse af, hvad der har bidraget til, at socialt arbejde historisk set har gjort netop det. Ligesom IFSW fremhæver han socialarbejderens dobbelte rolle som både hjælper og aktør for social kontrol som en kilde til dilemmaer, og i sidste ende potentielt til krænkelse af brugernes rettigheder og værdighed. Han fører imidlertid diskussionen videre ved at uddybe, hvordan social kontrol hænger sammen med 'normalisering' og tidens herskende menneskesyn:

”Som omtalt handler social kontrol i høj grad om at konfrontere 'afvigere' eller diverse minoriteter med 'de normales' eller det store flertals værdier, normer, levemåder, syn på opdragelse, familieliv mv. Desuden er social kontrol udtryk for tidens herskende menneskesyn, f.eks. af religiøs eller ideologisk art” (Husted 2009: 107).

Han argumenterer for, at socialt arbejde i tidligere perioder var præget af formynderi og manglende respekt for enkeltindivider (Husted 2009: 109), og at dette i høj grad bundede i det menneskesyn, socialt arbejdes praksis byggede på. Dette var, ifølge Husted, tilfældet med det kristne menneskesyn, der lå til grund for den overvejende moralistiske eller moraliserende praksis i de første årtier af det 20. århundrede, hvor man betragtede sociale problemer som resultatet af moralske brist hos den enkelte (Husted 2009: 107). Det samme gjaldt det videnskabeligt orienterede menneskesyn, der, i den følgende periode, ledte til en terapeutisk, ”adfærdskorrigerende – eller

manipulerende praksis” og en udbredt tro på socialteknologi og videnskabeligt designede sociale reformer. Her blev forbrydere og lignende betragtet som produkter af samfundsmæssige dysfunktioner (Husted 2009: 108). Det er en interessant analyse, der minder os om at være opmærksomme på, hvilket menneskesyn, der ligger bag forskellige praksisser, og på om det stemmer overens med en grundlæggende respekt for menneskets værdighed – og de menneskerettigheder, der skal værne om den værdighed. Husted benytter da også lejligheden til at advare imod farerne ved det nyliberalistiske eller neoliberalistiske menneskesyn, der i dag ligger bag bevægelsen for ”*gennemgribende omstillinger af velfærdssamfundet*” med henvisning til idealet om ”*det selvansvarlige, selvberende og selvhjulpne individ – der (...) har eget ansvar for (og ofte er skyld i) sine sociale problemer, sygdomme mv.*” (Husted 2009: 109).

For det tredje påpeger Husted relevante mangler i IFSW-erklæringen. Han bemærker eksempelvis, at respekt for privatlivets fred ikke eksplicit er nævnt, på trods af dens store vigtighed netop indenfor socialt arbejde (Husted 2009: 232). Jeg vil ikke gå i dybden med dette punkt, men blot nævne, at Husted her bidrager til en vigtig løbende kritisk diskussion (og ideelt set en resulterende revision) af IFSW-erklæringen. En sådan diskussion er vigtig for, at IFSW-erklæringen – som jo udgør den internationale ramme for de nationale etikerkklæringer for socialt arbejde – følger med tiden og afspejler så mange stemmer som muligt. På den måde kan man til en vis grad imødekomme nogle af de svagheder, som etikerkklæringer og andre officielle dokumenter, ifølge Ife, har. Her refererer jeg for det første til det forhold, at de er produkter af en bestemt tidsmæssig og kulturel kontekst og derfor risikerer at blive forældede (Ife 2012: 175), og for det andet, at de er udtryk for en konsensus, som en lille elite er nået frem til, og som påvirker en stor gruppe mennesker, der ingen indflydelse har haft herpå (Ife 2012: 169).

Husted svækker sammenhængen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde

Som nævnt er der imidlertid også elementer i *Etik og værdier i socialt arbejde*, som jeg mener svækker bestræbelsen på at styrke forbindelsen mellem menneskerettigheder og socialt arbejde.

Husted reproducerer misvisende diskurser om menneskerettigheder

For det første reproducerer Husted en række misvisende diskurser om menneskerettigheder. Således benytter han ukritisk den traditionelle opdeling af menneskerettighederne i *positive* og *negative* rettigheder:

”Vi skal skelne mellem rettigheder, der giver andre pligt til at undlade at gøre bestemte ting mod en – med andre ord rettighed som frihed til at gøre det pågældende uden andres indblanding (jævnfør ytringsfrihed) – og rettigheder, der giver andre pligt til aktivt at gøre bestemte ting for en. Den første type kaldes negative rettigheder (idet den modsvarende pligt er pligten til ikke at gøre visse ting), den anden positive rettigheder” (Husted 2009: 99).

Som nævnt i **afsnit X** er den skarpe opdeling i menneskerettighederne som henholdsvis positive eller negative med til at sløre det faktum, at alle menneskerettigheder kræver både aktiv handlen og tilbageholdenhed fra (blandt andet) staten. Som Donnelly påpeger afhænger en rettigheds karakter som relativt positiv eller negativ i høj grad af den historiske kontekst. Således var retten til ikke at blive tortureret (som er et klassisk eksempel på en rettighed, der karakteriseres som negativ) en særdeles positiv rettighed i Argentina i 1970'erne (Donnelly 2003: 30).

Husted benytter desuden – ligeledes ukritisk – diskursen om de tre generationer af menneskerettigheder. Denne diskursive inddeling (eller opsplitning) af menneskerettighederne er, ifølge Donnelly, med til at sløre det faktum, at menneskerettighederne udgør et udeleligt hele, som man ikke kan nøjes med at udvælge dele af. Menneskerettighedernes udelelighed er eksplicit udtrykt blandt andet i Wien-erklæringen (UN 1993). På denne måde kan man sige, at tre generationers-diskursen i sig selv er problematisk. Imidlertid vil jeg argumentere for, at måden, Husted bruger den på, er *særligt* problematisk. For det første er Hustedes fremstilling af de forskellige generationers oprindelse usædvanligt misvisende. Han introducerer første- og anden generations-rettighederne således:

”Første generations menneskerettigheder blev vedtaget af FN's generalforsamling i 1948, lige efter 2. Verdenskrigs forfærdelige forbrydelser begået af diktaturstater. Det drejer sig om de borgerlige og politiske rettigheder (...). Anden generations menneskerettigheder er økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder” (Husted 2009: 102).

Ud fra denne fremstilling skulle man tro, at de to generationer af rettigheder er opstået på to forskellige tidspunkter og helt uafhængigt af hinanden indenfor FN-systemet. Men på trods af deres forskellige idehistoriske baggrunde (hvor første generations-rettighederne faktisk har historiske rødder, der går længere tilbage end anden generations-rettighederne (jf. afsnit X), er begge typer rettigheder faktisk med i FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder (UDHR) (FN 1948), som Husted kun omtaler i forbindelse med første generations-rettighederne. Wronka identificerer faktisk de specifikke artikler i UDHR, der omhandler hver af de tre generationer af rettigheder (Wronka 2008: Loc 782-854).

For det andet kæder Husted fejlagtigt de forskellige generationer sammen med henholdsvis negative og positive rettigheder. Således sætter han lighedstegn mellem første generations-rettigheder og negative rettigheder: *”Det er stærke, ubetingede og umistelige rettigheder, der pålægger staten pligter til at undlade diverse former for indgreb og indblanding, dvs. negative rettigheder (såkaldte friheder)”* (Husted 2009: 102). Ligeledes sætter han lighedstegn mellem anden generations-rettigheder og positive rettigheder: *”Det er positive rettigheder, der giver staten en aktiv rolle med at sikre borgerne sociale goder (velfærdsgoder) (...)”* (Husted 2009: 103). Som allerede nævnt er denne opdeling i positive og negative rettigheder misvisende.

Endelig fremhæver Husted én generation af rettigheder frem for de andre – igen i uoverensstemmelse med princippet om menneskerettighedernes udelelighed. Husted nedtoner nemlig anden- og tredje generations-rettighederne i forhold til første generation, idet han stiller spørgsmålstegn ved, om de overhovedet kan ses som rettigheder:

”Skønt både anden og tredje generations rettigheder klart nok er tænkt som stærke og positive rettigheder, må det for en dels vedkommende som allerede nævnt spørges, om de ikke snarere skal opfattes som berettigede krav end som egentlige rettigheder. I så fald skal de forstås som moralske krav baseret på fundamentale behov og moralske grundværdier, som de underskrivende stater anerkender og forpligter sig til så vidt muligt at imødekomme under de givne økonomiske, sociale, udviklingsmæssige, naturbestemte mv. omstændigheder” (Husted 2009: 103-104).

Begrebet ”berettigede krav” stammer fra Hustedes egen diskussion af stærke og svage rettigheder, hvor stærke rettigheder refererer til de rettigheder, der medfører tilsvarende pligter for andre om at opfylde rettighederne, mens svage rettigheder ikke medfører sådanne pligter (Husted 2009: 98). Husted argumenterer for, at svage rettigheder bedre kan betegnes som berettigede eller gyldige krav end egentlige rettigheder og forklarer forskellen således: ”*Til forskel fra begrebet rettighed peger begrebet berettiget krav på forestillinger om visse almenmenneskelige og fundamentale behov, som ethvert menneske har rimeligt krav på at få opfyldt, hvis det overhovedet lader sig gøre*” (Husted 2009: 99).

Som nævnt reproducerer Husted disse misvisende diskurser. Det er med andre ikke nogle diskurser, han selv har fundet på, og han bruger dem helt sikkert ikke for bevidst at vildlede læseren eller underminere menneskerettighedsbegrebet. Ikke desto mindre mener jeg, at hans brug af vildledende diskurser kan bidrage til at svække bestræbelsen på at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde. Som tidligere nævnt argumenterer IFSW og IASSW for, at socialarbejderes klare forståelse af menneskerettighederne har praktisk betydning for socialt arbejde: ”*IFSW and IASSW believe that greater knowledge and understanding of human rights will improve the actions and interventions of social work professionals for the benefit of those who require their services*” (UN/IFSW 1994: 3). Hvis man, som jeg, godtager den præmis, må det også omvendt betyde, at manglende viden og forståelse risikerer at have den modsatte effekt. Ved at reproducere misvisende diskurser, der i sagens natur står i vejen for en klar forståelse af menneskerettigheder, risikerer Husted derfor (uforvarende) at skade bestræbelsen på at styrke socialt arbejde ud fra et menneskerettigheds-perspektiv.

Husted nedtoner socialt arbejdes rolle i social forandring

Hustedes misvisende fremstilling af menneskerettighederne er imidlertid ikke det eneste problem med *Etik og værdier i socialt arbejde*. For det andet fokuserer Husted nemlig på den ene side af socialt arbejdes dobbelte opgave (forbedring for den individuelle bruger) og nedtoner den anden (social forbedring) så meget, at det i mine øjne er uforeneligt med en menneskerettighedsbaseret tilgang til socialt arbejde. Med udgangspunkt i IFSW-erklæringen identificerer Husted ellers menneskelig værdighed (menneskerettigheder) og social retfærdighed som socialt arbejdes grundlæggende principper – to principper, der kan siges at repræsentere de to sider af socialt arbejde. Så langt så godt. Men der er to problemer med Hustedes tilgang til social retfærdighed. For det første opererer han med en så snæver og uambitiøs definition af social retfærdighed, at den ikke

peger i retning af social forandring – og dermed ikke den sociale forbedring, der er en del af socialt arbejdes opgave og som ligger implicit i menneskerettighederne.

Idet han både afviser en definition af social retfærdighed, der bygger på resultatlighed (Husted 2009: 115) og én, der bygger på idealet om lige muligheder (Husted 2009: 116), plæderer han i stedet for en definition, der er baseret på idealet om *lige anerkendelse* eller *lige behandling*. Denne definition lægger vægt på, at 'alle er lige gode', frem for, at 'alle skal have lige meget', og handler om, at ”*mennesker lever sammen som ligemænd – at deres relationer bygger på gensidig respekt og anerkendelse, at de behandler hinanden, og at staten behandler den enkelte, med samme respekt og omsorg. Idealet kan formuleres som lighed i værdighed*” (Husted 2009: 118-119). Der er intet i dette ideal, der strider imod et menneskerettigheds-perspektiv. Men der mangler noget! Det er et sympatisk, men (på nogle måder) meget uambitiøst ideal, idet det i store træk allerede *formelt* er sådan det danske system fungerer. Samtidig er det et ideal, der kan realiseres indenfor det gældende system, idet det ikke indebærer grundlæggende samfundsændringer eller omfordeling af ressourcer. Således mangler der, med Paynes terminologi, et transformativt element (Payne 2006: 13).

Man kan nu med en vis ret spørge om det i sig selv er et problem, at denne udlægning af social retfærdighed ikke er transformativ? Ja, det mener jeg, ud fra et menneskerettigheds-perspektiv, at det er af to årsager. For det første er menneskerettighederne, som omtalt i afsnit X, i sigens natur transformative. De omhandler nemlig en konstant stræben efter et ideal, der aldrig vil blive hundrede procent realiseret, men som der alligevel er nær-universel konsensus om, at det er værd at stræbe efter. Derfor vil menneskerettighedsbaseret praksis nødvendigvis altid indebære en bestræbelse på forandring af samfundet. For det andet er der, som Husted selv bemærker, mennesker i Danmark, hvis sociale rettigheder åbenlyst ikke er opfyldt. Så længe dette er tilfældet er forandring, ifølge et menneskerettigheds-perspektiv, nødvendig – og en naturlig del af menneskerettighedsbaseret socialt arbejdes mission. Husted anerkender i øvrigt at social ulighed og nogle gruppers økonomiske nød er socialt skabt:

”*Alt i alt kan ikke så lidt af det, der fremstår som sociale uligheder, ved nærmere øjesyn vise sig tillige at være socialt betingede uligheder, måske ligefrem socialt skabte uligheder. I så fald kan passende social forandring fremme lighed ved at modvirke, at bestemte egenskaber gøres til sociale handicap. Set i dette perspektiv vil indsatsen for lighed være ensbetydende med indsatsen imod diverse typer hindringer eller handicap – og dermed de sociale forhold og kræfter, der ligger bag*”
(Husted 2009: 114).

Han anerkender ydermere, at individuel økonomisk nød i Danmark ikke nødvendigvis skyldes, at der ikke er velstand nok i landet til at opfylde alles sociale rettigheder:

”Nu behøver mangel på ressourcer ikke være den eneste forhindring for at imødekomme disse menneskers sociale rettigheder. Ofte skyldes problemet prioritering. Et samfund med tilstrækkelige eller rigelige midler til at opfylde behovene kan vælge at bruge midlerne til andre formål (f.eks. materielt overforbrug, oprustning, fastholdelse af diverse privilegier, størst mulig økonomisk vækst), således at resultatet bliver mangel på midler til indsatsen” (Husted 2009: 129-130).

Her kommer vi til det andet problem med Hustedes tilgang til social retfærdighed. Han anerkender, at den manglende opfyldelse af nogle menneskers sociale rettigheder til dels skyldes politisk prioritering af ressourcer. Han anerkender endvidere, at *”Prioritering på alle tre niveauer har betydning for mulighederne for at fremme sociale menneskerettigheder”* (Husted 2009: 130). De tre niveauer, Husted omtaler, er mikro-, meso- og makroniveauet, hvor det første vedrører samfundets overordnede politiske prioritering af midler og mål, det næste handler om, at de forskellige midler prioriteres til at realisere mål og værdier (eksempelvis prioriteringer indenfor socialområdet så som forebyggelse versus 'behandling'), og det sidste indebærer prioriteringer af behov, mål og midler i forhold til hjælpeindsatsen for social bistand, f.eks. blandt sindslidende, svage ældre, udsatte børn og unge eller misbrugere (Husted 2009: 130). Ud fra et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde følger det nødvendigvis af faktummet, *”Prioritering på alle tre niveauer har betydning for mulighederne for at fremme sociale menneskerettigheder”* (Husted 2009: 130), at socialarbejdere bør søge at påvirke prioriteringen på alle tre niveauer. I modsætning hertil argumenterer Husted for, at socialarbejdere kun bør blande sig i prioriteringen på meso- og især mikroniveauet:

”Fremme af social retfærdighed forklares typisk som en indsats på 'makroniveauet' med henblik på en mere ligelig fordeling af samfundets goder. En realistisk indsats for socialarbejdsprofessionen ligger på mellemniveauet i forhold til grupper eller på 'mikroniveauet' i forhold til individer” (Husted 2009: 264-265).

Ud fra et menneskerettigheds-perspektiv er dette en uambitiøs og i sidste ende utilstrækkelig opfattelse af socialarbejders opgave i forhold til social retfærdighed. Selvom det giver sig selv, at socialarbejdere har størst umiddelbar indflydelse på det laveste og næreste niveau, udelukker dette ikke, at de kan søge at påvirke alle niveauerne. Hustedes snævre perspektiv på socialarbejderens rolle står i skarp kontrast til eksempelvis Ifes vision om, at socialarbejdere skal indtænke den større kontekst i deres praksis – ikke bare i form af samfundsniveauet, men, i lyset af globaliseringen, på det globale niveau:

”Thus, the location for social action and policy advocacy needs to shift from the national to both the local and the global, and it is the capacity to link these two that will determine the future success of social work. The forces that affect social workers' clients are now strongly global (...). It is therefore essential to understand the global dimensions of apparently local problems” (Ife 2012: 119-120).

Ifes diskussion af globalisering tilføjer endnu et niveau til Hustedes påpegnings af, at den manglende opfyldelse af visse gruppers sociale rettigheder i Danmark delvis skyldes politisk prioritering på makroniveau. Ife påpeger nemlig, at sådan prioritering kan være resultatet af global påvirkning:

”Most if not all national governments are subject to the dictates of global markets. They are unable to follow policies that might 'displease the markets' because the result would be an instant flight of capital, a currency crisis and economic collapse (...). National governments therefore have relatively little room to manoeuvre in the development of new or alternative policies; they have lost the ability to make independent decisions about the shape and direction of their nations' economic and social futures (...)” (Ife 2012: 30).

I den danske samfundsdebat er det da bestemt heller ikke usædvanligt, at nedskæringer på det sociale område retfærdiggøres med henvisning til Danmarks konkurrenceevne. Set i dette lys fremstår Hustedes snævre fokus på social retfærdighed på mikro- og mesoniveauet endnu mere utilstrækkeligt. På samme måde argumenterer Wronka som nævnt for, at socialt arbejde bør fokusere på hele fem niveauer – inklusive det globale meta-makroniveau – fordi mange sociale problemer er symptomer på en uretfærdig global social orden,

som til stadighed vil producere nye fattige og hjemløse brugere af socialt arbejde, hvis den ikke ændres fundamentalt (Wronka 2008: 2738).

Husted fokuserer på udøveren, i stedet for brugeren af socialt arbejde

For det tredje mener jeg, at Husted falder i den fælde, Ife advarer imod i forbindelse med etiske kodekser: Han fokuserer på udøveren af socialt arbejde, frem for brugeren. Ife formulerer sine reservationer overfor etik således:

”A discourse of ethics is essentially individualist. It is about individuals making ethical choices in specific situations. In this sense, it fits readily with dominant neo-liberal ideology (...). A human rights discourse on the other hand, is more readily directed to collective issues, as rights can attach to groups, whereas ethical decision-making remains framed in terms of individual choice. A human rights discourse also shifts attention from the worker to the person or group with whom the social worker is working with” (Ife 2012: 165).

Husted fremhæver netop den enkelte socialarbejders individuelle etiske beslutningsproces og argumenterer for, at *”Evnen til at forsvare sine valg og handlinger med etiske grunde kendetegner den gode socialarbejder”* (Husted 2009: 9). Efter at have præsenteret en etisk teori for socialt arbejde, leverer han da også en metode, der skal gøre den enkelte socialarbejder i stand til selv at træffe beslutninger i tilfælde af etiske dilemmaer: 'Den professionsetiske beslutningsmodel' (PEM). I sin præsentation af modellen nævner Husted adskillige gange praktikerens, men ingen steder borgeren:

”Vores model er beregnet på at hjælpe praktikerens til at træffe en velovervejet beslutning på et holdbart grundlag. Den skal så vidt muligt sikre, at praktikerens ved at tage de rette hensyn til de rette parter får overblik over grundene for og imod valgmulighederne og træffer sin beslutning efter afvejning af dem, dvs. alt taget i betragtning. Processen giver ingen garanti for, at praktikerens når frem til den etisk rigtige beslutning (hvad det så vil sige). Målet er at sætte praktikerens i stand til at forsvare sin beslutning med etiske grunde” (Husted 2009: 184).

Selvom der er en række positive sider ved Hustedes model, er der ingen tvivl om, at PEM lever op til Ifes karakteristik af den etiske tilgang til socialt arbejde: ”A social work dilemma, framed in 'ethical' terms, sees the social worker as the actor with decision-making discretion; there is no clear role for the client in the social worker's ethical decision” (Ife 2012: 166).

Idet borgeren tilsyneladende ikke spiller nogen direkte rolle i processen med at afveje én værdi eller ét etisk princip i forhold til en/et anden/t, bliver det socialarbejderens relative vægtning af forskellige værdier, der bliver afgørende – frem for brugerens. Dette er i klar strid med den udbredte opfattelse af arbejdsdelingen mellem borger og socialarbejder, som, ifølge Husted selv, er vokset ud af kritikken af socialt arbejdes traditionelle paternalisme:

”Gennem de sidste årtier har den hårde paternalisme været udsat for megen kritik, og en ny opfattelse er vokset frem. Den afviser, at bestemmelsesretten ligger enten det ene eller det andet af de to steder, og påpeger, at det faktisk handler om, at to eksperter mødes. Mens den professionelle er ekspert i indgrebets karakter, konsekvenser og alternativer, er brugeren eller patienten ekspert, hvad angår egne værdier, mål og prioriteringer” (Husted 2009: 135).

Uden dialog med borgeren virker det umuligt for socialarbejderen at gætte sig til, hvilke værdier borgeren har og hvordan vedkommende vægter dem i forhold til hinanden. I det omfang socialarbejderen inddrager andre i den etiske beslutningsproces er det tilsyneladende kun kolleger og/eller overordnede. Det er i hvert fald det, der sker i Hustedes tænkte eksempler på brugen af den etiske metode i praksis (Husted 2009: 192-205). Dette er problematisk af to årsager. For det første er det vel lige så svært for to socialarbejdere som det er for én at gætte sig til en borgers relative vægtning af modstridende værdier. For det andet er inddragelsen af overordnede i tvivlsspørgsmål udtryk for det, Ife omtaler som ”ansvarlighed opad” (accountability upwards) (Ife 2012: 313).

Husted definerer socialt arbejde som en etisk profession – frem for en menneskerettigheds-profession

For det fjerde forsøger Husted tilsyneladende at italesætte eller redefinere socialt arbejde som en etikprofession. Selvom han helt sikkert ikke gør det med det formål at konkurrere med den samtidige bestræbelse blandt andre aktører på at definere socialt arbejde som en

menneskerettigheds-profession, kommer etikdiskursen ikke desto mindre netop til at konkurrere med menneskerets-diskursen – og dermed til at modarbejde bestræbelsen på at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettigheder.

Som tidligere nævnt diskuterer Husted socialt arbejdes skiftende menneskesyn og deraf følgende praksis igennem historien. Senere påpeger han, at de skiftende menneskesyn og resulterende praksisser desuden hænger sammen med udviklingen i socialt arbejdes selvforståelse (Husted 2009: 256). Således identificerer Husted tre forskellige selvforståelser, der historisk har karakteriseret socialt arbejde: den *moralistiske* selvforståelse (hvor målet er 'genopdragelse'), den *terapeutiske* selvforståelse (hvor målet er 'normalisering') og den *socialteknologiske* (hvor målet er tilpasning eller assimilering) (Husted 2009: 257). Samtidigt foreslår han, at socialt arbejde bør adoptere en ny selvforståelse, der bygger på forestillingen om, at ”*Den professionelle 'specialitet' er at igangsætte og støtte menneskelig vækst og udvikling – hos individer, og i grupper og større sociale enheder – med det formål at forbedre den enkeltes mulighed for et liv, der er værd at leve*” (Husted 2009: 257). Han fortsætter:

”*Hvis dette er og bør være kernen i selvforståelsen, siger det sig selv, at 'etisk bevidsthed er en grundlæggende del af socialarbejdernes professionelle praksis'. (...) Ved så kraftigt at fremhæve det etiske forsvarlige som et afgørende kvalitetsaspekt ved de professionelle ydelser peger den røde tråd i retning af en fjerde professionel identitet: den etiske selvforståelse*” (Husted 2009: 257-258).

Etik og menneskerettigheder er bestemt ikke hinandens modsætninger, og intet i Hustedes etik-baserede bud på socialt arbejdes 'specialitet' strider imod et menneskerettigheds-perspektiv. Faktisk benytter han menneskerettighedsdiskurser som en del af den overordnede etikdiskurs. Men der mangler noget! For det første mangler socialt arbejdes etik-baserede 'specialitet' den del af socialt arbejdes dobbelte opgave, der handler om *social* forbedring. Den fokuserer i stedet ret ensidigt på individuel forbedring. På denne måde afspejler den Hustedes generelle tendens til at fokusere for kraftigt på netop individuel forbedring på bekostning af den sociale forbedring. For det andet mangler etikken, som tidligere nævnt, et fokus på brugeren af socialt arbejde, frem for udøverens individuelle etiske overvejelse. For det tredje mangler etik-diskursen den politiske gennemslagskraft, menneskerettigheds-diskursen har – og som socialarbejdere og brugere kan trække på i forbindelse med advocacy:

”The importance of recognizing that the social work profession is closely tied to human rights lies in the additional strength that this connection provides the profession. By tying particular injustices or circumstances to human rights, social workers can better advocate for clients (...). Promoting human rights attracts more attention than simply saying that social workers are fulfilling their ethical obligations” (Reichert 2003: 109).

For det fjerde mangler etikdiskursen, i forlængelse af sin manglende gennemslagskraft, den motiverende effekt, menneskerettighedsdiskursen, ifølge Wronka, har på socialarbejderne til at efterleve etiske retningslinjer (Wronka 2008: Loc 3620-3631). For det femte kan man argumentere for, at etik-diskursen er mindre tilgængelig for brugere af socialt arbejde end menneskerettigheds-diskursen. Som Hustedes fyldige præsentation af etik i *Etik og værdier i socialt arbejde* illustrerer, er etik en kompleks filosofisk størrelse. Husted præsenterer således begreberne pligtetik, nytteetik og dydsetik, samt en lang række andre begreber, der sandsynligvis indgår i de færreste borgers referencerammer, før han når frem til sit bud på en etik for socialt arbejde. Selvom de færreste borgere ligeledes kender de enkelte menneskerettighedskonventioner, vil jeg vove at påstå, at de fleste kender begrebet 'menneskerettigheder' og har en basal forståelse heraf. Wronka argumenterer i hvert fald for, at menneskerettighederne, på trods af menneskerettighedsdokumenternes formelle sprog, er relativt nemme for ”almindelige mennesker” at forholde sig til: *”Ultimately, however, human rights and social justice are simple concepts to grasp; their basic thrust is common human decency”* (Wronka 2008: Loc 695).

På baggrund af denne diskussion vil jeg hævde, at *Etik og værdier i socialt arbejde*, på trods af sine positive elementer, samlet set potentielt svækker bestræbelsen på at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde. Opsummerende kan man sige, at der overordnet er to problemer med bogen. For det første flytter den etiske tilgang til socialt arbejde, som Husted plæderer for, fokus fra brugeren til udøveren. Dette er i åbenlys modstrid med en menneskerettighedsbaseret tilgang, som nødvendigvis tager udgangspunkt i borgeren. Denne tendens er ikke alene synlig i bogens indhold, men også i den produktionsproces, der ligger bag udgivelsen – eller den diskursive praksis for at bruge Faircloughs termer. Husted beskriver således selv, hvordan en række forskellige organisationer og personer, der repræsenterer forskellige områder af socialt arbejde, har været stærkt repræsenterede i forarbejdet til bogen. Tilsyneladende har ingen brugere eller brugerorganisationer været involveret. For det andet mangler den etiske

tilgang et transformativt sigte på samfundsniveau, der blandt andet afspejles i den meget snævre og uambitiøse definition af social retfærdighed og socialarbejderes rolle i kampen for netop social

retfærdighed. Dette er igen i modstrid med en menneskerettighedsbaseret tilgang til socialt arbejde, som anser social forandring som en central del af socialarbejderes mission.

Opsamlende stemmer Hustedes opfattelse af socialt arbejde delvist overens med et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, fordi den blandt andet bygger på de grundlæggende værdier fra IFSW's internationale etikerklæring: menneskelig værdighed/menneskerettigheder og social retfærdighed (IFSW 2004). Imidlertid er det en udvandet udgave af værdien social retfærdighed, som afspejler en social orden-tilgang til socialt arbejde (Payne 2006: 14), frem for en transformativ tilgang (Payne 2006: 13). Hustedes opfattelse af socialt arbejde adskiller sig fra et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde ved at udelade en indsats for social retfærdighed på makroniveauet, og i stedet holde sig til mikro- og mesoniveauet. Dette afspejler en nedtoning af socialt arbejdes rolle i social forandring, som bunder i en ensidigt individuel forståelse af sociale problemer og deres løsninger, som ikke stemmer overens med menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

En etikerklæring baseret på Hustedes tilgang ville potentielt kunne bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde for det første fordi den ville bygge på IFSW's internationale etikerklæring og dermed delvist på de to grundværdier menneskelig værdighed/menneskerettigheder og social retfærdighed. Imidlertid ville det være en udvandet udgave af social retfærdighed, der mangler transformativt potentiale. For det andet ville en sådan erklæring facilitere kritisk refleksion over det menneskesyn, der ligger til grund for det sociale arbejde. For det tredje ville den afspejle en anerkendelse af socialt arbejdes potentiale for at krænke borgernes rettigheder – eksempelvis gennem manglende respekt for privatlivets fred. For det fjerde ville en sådan erklæring nemlig eksplicit nævne respekt for privatlivets fred, som IFSW-erkæringen forsømmer at gøre. Men en erklæring baseret på Hustedes tilgang ville samtidig forsømme at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, for det første fordi den ikke ville afspejle en klar forståelse og tilstrækkeligt vidensgrundlag om menneskerettighederne – specifikt deres udelelighed. For det andet ville erklæringen fokusere på socialarbejderne, frem for brugerne af socialt arbejde – og i forlængelse heraf facilitere individuel etisk refleksion inde i hver enkel socialarbejders hoved, frem for dialogbaseret samarbejde mellem socialarbejder og bruger. For det tredje ville erklæringen dermed bidrage til at socialt arbejde ville blive udført i overensstemmelse

med den enkelte socialarbejders værdier og prioriteringer, frem for brugerens. For det fjerde ville en sådan erklæring søge at definere socialt arbejde som en etikprofession frem for en menneskerettighedsprofession.

Som nævnt i indledningen til dette kapitel er *Etik og værdier i socialt arbejde* en meget central inspirationskilde for ”Professionsetik”, og det virker derfor sandsynligt, at flere af elementerne herfra vil gå igen i erklæringen. Jeg vil derfor bruge mine fund fra diskussionen af Etik og værdier i socialt arbejde som baggrund for en kritisk diskursanalyse af ”Professionsetik”. Med henblik på at finde elementer i erklæringen, der henholdsvis svækker og styrker bestræbelsen på at sammenkæde menneskerettigheder og socialt arbejde, vil jeg derfor blandt andet lede efter diskurser heri, der bundet i henholdsvis de negative og positive elementer, jeg har identificeret i *Etik og værdier i socialt arbejde*.

9. Analyse af ”Professionsetik” (DS 2011)

I 2011 udgav Dansk Socialrådgiverforening sin nyeste - og dermed aktuelle – etikerkklæring, ”Professionsetik” (DS 2010). Udgivelsen er 11 sider lang og er bygget op omkring fire grundlæggende værdier: individets værdighed, social retfærdighed, professionel integritet og medmenneskeligt ansvar. Den starter med et forord, hvori DS' næstformand, Ulrik Frederiksen, opfordrer socialrådgivere til at ”tage sig tid til etik” (DS 2011: 3). Herefter følger et afsnit om erklæringens opbygning og formål, samt en kort definition af, hvad et etisk dilemma er, og hvordan man kan løse det. Dernæst følger fire kapitler, som hver omhandler en af de nævnte grundværdier, samt de afledte principper og praksisstandarder, der følger heraf. Endelig afsluttes erklæringen med tre gode råd, ved hjælp af hvilke man ”kan finde frem til den mest meningsfulde beslutning, når man står i et etisk dilemma” (DS 2011: 11).

Diskursiv praksis: produktion og konsumtion af ”Professionsetik”

Af titelbladet fremgår det, at ”*Professionsetik er udarbejdet af Dansk Socialrådgiverforenings resolutionsudvalg på baggrund af oplæg fra lektor, mag.art. Jørgen Husted, Institut for Filosofi ved Aarhus Universitet*” (DS 2011: 2). Herefter følger en liste over resolutionsudvalgets medlemmer, som inkluderer DS' næstformand og en repræsentant hver fra DS' hovedbestyrelse, DS' Ethiske Råd, Ledersektionen, Faggruppen Børn, unge og familier, Sammenslutningen af Socialrådgiverstuderende og DS' sekretariat (DS 2011: 2). Endelig findes en liste over kilder, som

blandt andet inkluderer IFSW's internationale etikerklæring (IFSW 2004), FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder (UN 1948) og Jørgen Husted's *Etik og værdier i socialt arbejde* (Husted 2009).

Titelbladet røber en del om produktionen af ”Professionsetik”, som hører ind under det, Fairclough kalder diskursiv praksis. For det første det hvilke andre tekster erklæringen trækker på (intertekstualitet). Jørgen Husted's *Etik og værdier i socialt arbejde* er som sagt nævnt som kilde, og dens indflydelse er tydelig allerede i udvælgelsen og kategoriseringen af de fire grundlæggende værdier for socialt arbejde. For det første benytter Husted nemlig begreberne grundværdier, afledte principper og praksisstandarder i sin præsentation af IFSW's etikerklæring – de samme begreber, som han bruger i bogen (Husted 2009: 22-25). For det andet er de fire professionelle grundværdier i ”Professionsetik” de samme værdier, som Husted identificerer som socialt arbejdes grundværdier i *Etik og værdier i socialt arbejde* på baggrund af blandt andet IFSW's etikerklæring:

”Den etiske principerklæring fastslår værdierne af individuel værdighed og social retfærdighed som grundværdier i socialarbejde. Det er kun den halve sandhed. Socialarbejde er en hjælpeprofession blandt andre. De to nævnte grundværdier er specielle for socialt arbejde, og dertil kommer de generelle for hjælpeprofessioner. Disse generelle værdier er medmenneskelig hjælp til nødlidende samt professionel integritet” (Husted 2009: 70).

I ”Professionsetik” er medmenneskelig *hjælp* godt nok blevet oversat til medmenneskeligt *ansvar*, men overordnet set er det de samme fire værdier, der går igen i både *Etik og værdier i socialt arbejde* og ”Professionsetik”. Selvom Etik og værdier er nævnt i kildeoversigten, vil jeg alligevel karakterisere dette som latent intertekstualitet, idet erklæringen benytter specifikke elementer fra bogen uden at nævne, hvor de stammer fra.

For det andet røber titelbladet, hvem der har været involveret i udarbejdelsen af ”Professionsetik”. Det er tilsyneladende kun Husted og resolutionsudvalget. Da ingen af medlemmerne i resolutionsudvalget er brugere eller pårørende, er det kun *udøvere* af socialt arbejde, der sammen med Husted, har haft indflydelse på erklæringen. Det indtryk bliver bekræftet i forordet, hvor DS' Ulrik Frederiksen siger, at *”Under arbejdet med at formulere socialrådgivernes*

professionsetik har jeg talt med en række medlemmer og erfaret, at der er stor interesse for at diskutere etik” (DS 2011: 3). Også her er det kun DS' medlemmer, der nævnes som en del af diskussionen – og dermed altså kun *udøvere* af socialt arbejde.

”Professionsetik”s afsendere er altså udøvere af socialt arbejde – og det er målgruppen for erklæringen tilsyneladende også. ”Professionsetik” henvender sig tilsyneladende udelukkende til socialrådgivere – og altså ikke til brugeren eller det bredere samfund, sådan som DS' tidligere etikerkklæring eksempelvis gør (DS 1995). Det fremgår klart af forordet, der konsekvent omtaler erklæringens betydning for ”den enkelte socialrådgiver” og henvender sig direkte til vedkommende med ordet ”du”:

”Dansk Socialrådgiverforening vil med Professionsetikken sætte fokus på de centrale værdier i det sociale arbejde og give den enkelte socialrådgiver mulighed for at tage diskussionen på arbejdspladsen om det arbejde, man udfører. (...) Du får kun professionsetikken ind under huden ved at diskutere den med kolleger ud fra den kontekst, du arbejder i til hverdag” (DS 2011: 3).

Samtidig omtales professionsprofessionen med ordet ”vi”, når det drejer sig om relationen til andre aktører. Eksempelvis relationen til brugerne af socialt arbejde: *”Diskussionen om etik skal tages fordi vi som profession er med til at træffe beslutninger i andre menneskers liv”* (DS 2011: 3) og til politikerne, der bestemmer rammerne for det sociale arbejde: *”Og jeg tror, at det er en vigtig diskussion i en tid, hvor socialrådgivernes faglighed er under pres. Når økonomiske hensyn dikterer dagsordenen, er det vigtigt, at vi har en etik at læne os op ad”* (DS 2011: 3).

Fokus er altså både på den enkelte udøver af socialt arbejde, ”den enkelte socialrådgiver”, og på socialrådgiverprofessionen som helhed – men ikke på brugeren. Etikdiskussionen er altså tilsyneladende en, der finder sted blandt professionelle socialarbejdere indenfor professionen. Dette afspejles blandt andet i det faktum, at både afsender (med undtagelse af Jørgen Husted) og modtager af ”Professionsetik” er udøvere af socialt arbejde. Det eneste udefrakommende perspektiv kommer fra Husted, som er ekspert i etik som filosofisk begreb. Dette bekræfter, at Egelunds spørgsmål fra 1997 stadig er relevant: *”Hvorfor har den professionelle etiske diskussion taget en retning som foreskriver, at kun professionelle kan udvikle hinanden?”* (Goldschmidt et al. 1997).

Forord: ”Tag dig tid til etik”

Forordet argumenterer for, at den enkelte socialrådgiver skal tage sig tid til etisk refleksion og diskussion med kolleger. Forordet benytter konsekvent frasen ”den enkelte socialrådgiver”. Dette afspejler et individuelt fokus – og et fokus på *udøveren* af socialt arbejde frem for brugeren, som Ife netop kritiserer etikdiskursen for (Ife 2012: 165). Forordet lægger desuden hele ansvaret for etisk forsvarlig praksis over på den enkelte socialrådgiver, blandt andet ved at opfordre den enkelte socialrådgiver til at ”tage sig tid til etik”. Som IFSWE fremhæver oplever mange socialarbejdere ”*Stress and Burnout*” samt ”*Lack of Workload and caseload management*” (IFSWE 2010: 48). På den baggrund virker det naivt at bede socialarbejdere om at ”tage sig tid” til etik. Det kræver snarere, at socialarbejdernes arbejdsgivere *giver* tid til etik.

Introduktion: Præsentation af etisk dilemma samt erklæringens formål og opbygning

DS definerer etisk dilemma som ”*en situation, hvor man har et problem med flere etisk korrekte løsninger – dvs. et dilemma mellem to ligeværdige etiske værdier, hvorfor det er muligt at argumentere ud fra begge værdier i løsningen af problemet*” (DS 2011: 4).

DS byder også på en metode til at løse etiske dilemmaer:

”*Når man har defineret sit etiske dilemma, kan man arbejde sig baglæns gennem de praksisstandarder og afledte værdier, som beskrives i denne professionsetik, indtil det bliver klart hvilke grundværdier, der skaber konflikten i det etiske problem. Dermed når man frem til et grundlag for at argumentere for sin beslutning, uanset hvilket valg, man ender med at træffe*” (DS 2011: 4).

Fokus er klart på den enkelte socialarbejders individuelle etiske refleksion i overensstemmelse med Ifes karakteristik af etikdiskursen.

Etikerklæringens formål er, at:

– ”fastslå, at en etisk bevidsthed er en grundlæggende del af socialrådgivernes professionelle praksis

– præcisere de etiske retningslinjer, som er en forudsætning for god socialrådgivning

– styrke socialrådgiverprofessionens identitet og den enkelte socialrådgivers status som professionsudøver

– sikre kvaliteten af socialrådgiverens professionelle ydelser” (DS 2011: 4).

Menneskerettighederne er ikke nævnt, men etik er nævnt i to af de fire formål. Dette kan ses som et tegn på, at erklæringen – i tråd med *Etik og værdier i socialt arbejde* (Husted 2009) – opfatter socialt arbejde primært som en etikprofession, frem for en menneskerettighedsprofession. Borgeren er heller ikke nævnt i nogen af formålene, mens ordet ”socialrådgiver” eller ”socialrådgivning” er nævnt i hvert eneste formål. Dette afspejler Ifes pointe om, at etikdiskursen flytter fokus fra brugeren af socialt arbejde til udøveren af socialt arbejde (Ife 2012).

Fokus er tilsyneladende i høj grad på socialrådgiverprofessionen og dens identitet.

[overgang]

”*Dansk Socialrådgiverforenings professionsetik bygger på vejledning fra International Federation of Social Workers (IFSW), FN's konvention om menneskerettigheder og FN's Børnekonvention*” (DS 2011: 4).

DS nævner altså eksplicit menneskerettighederne og specifikke menneskerettighedsdokumenter. Det sker imidlertid ikke på en måde, der afspejler viden om og forståelse af menneskerettighederne. Senere i erklæringen hedder det, at ”*Socialrådgiveren respekterer det enkelte menneskes og gruppers basale rettigheder, integritet og værdighed, som de er formuleret i FN's menneskerettighedserklæring og i FN's Børnekonvention*” (DS 2011: 7).

DS anerkender altså eksplicit, socialt arbejde og menneskerettighederne hænger sammen. På den anden side vidner det faktum, at ordene ”menneskerettighedskonvention” og ”menneskerettighedserklæring” bruges synonymt om manglende forståelse af basale menneskerettighedsbegreber. Som nævnt i projektets del I under problemfeltet er Verdenserklæringen om Menneskerettigheder (UDHR) (1948) netop en *erklæring* – og ikke en konvention – og derfor ikke juridisk bindende (selvom UDHR med tiden er blevet en del af international customary law og dermed de facto bindende). Dette er ikke en afgørende fejltagelse,

men den afslører alligevel at fokus i etikerklæringens udarbejdelse tilsyneladende har været et andet sted.

Selvom DS eksplicit henviser til IFSW-erklæringen minder de to erklæringer generelt ret lidt om hinanden. DS-erklæringen har dog overtaget to af sine fire grundværdier herfra. IFSW fremhæver to grundværdier: ”Human dignity and human rights” samt ”Social justice”. Begge værdier er også med i DS-erklæringen, men den første er lavet om til ”Individets værdighed”. Dermed er den eksplicitte reference til menneskerettighederne udgået, og det, der er tilbage er den filosofiske værdi bag. Dette kan ses som en svækkelse af det menneskeretlige fokus i forhold til IFSW-erklæringen.

Værdi 1: Individets værdighed

I IFSW's etikerklæring (IFSW 2004) udgør menneskelig værdighed og menneskerettigheder det ene grundlæggende princip for socialt arbejde. I DS' etikerklæring er det samme princip tilsyneladende kommet med under navnet ”Individets værdighed”. Ordet ”menneskerettigheder” er altså udgået. Men det er ikke ligegyldigt om man taler om værdier eller rettigheder. Som Donnelly pointerer: *”Human rights are not just abstract values such as liberty, equality, and security. They are rights, particular social practices to realize those values”* (Donnelly 2003: 11).

Udeladelsen af ordet ”menneskerettigheder” afspejler sandsynligvis en nedtoning af rettighedselementet og en fremhævelse af etikdiskursen. Ordet menneskerettigheder nævnes imidlertid eksplicit under værdiens afledte principper, og overlappet med menneskerettighederne er også stadig tydeligt, blandt andet i beskrivelsen af Værdi 1:

”Hvert enkelt menneske rummer værdi – uafhængigt af individuelle evner, bidrag til samfundslivet og adfærd. Og alle mennesker er lige værdifulde og værdige som individer” (DS 2011: 6).

Menneskets iboende værdi og værdighed er netop baggrunden for menneskerettighederne, som det blandt andet fastslås i FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder, hvis artikel 1 erklærer, at: *”All human beings are born free and equal in dignity and rights”* (UN 1948).

I de afledte principper går ordet ”respekt” igen flere gange, som eksempelvis i princippet om, at ”*Socialrådgiveren så vidt muligt respekterer borgerens valg og planer, forudsat at de ikke skader andre*” (DS 2011: 7). Dette afspejler for det første en anerkendelse af socialt arbejdes potentiale for at krænke borgernes rettigheder og for det andet et fokus på negative rettigheder. Respekt for privatlivets fred er i øvrigt eksplicit nævnt – i modsætning til i IFSW-erklæringen, som Husted påpeger i *Etik og værdier i socialt arbejde* (Husted 2009).

Selvom værdien handler om individet, anerkender den også vigtigheden af det kollektive aspekt. Et af de afledte principper af værdien er nemlig, at ”*Socialrådgiveren arbejder på at styrke den enkelte borgers mulighed for at indgå i relation og samarbejde med andre mennesker, grupper og fællesskaber*” (DS 2011: 7). Ligesom en af de afledte praksisstandarder af værdien er, at socialrådgiveren ”*overvejer, om hjælp til grupper er den bedste løsning for at kunne fremme den enkelte borgers mulighed for at løse sine problemer*” (DS 2011: 7). Dette afspejler et opgør med socialt arbejdes traditionelle individfokus og en bevægelse i retning af community work, som ifølge blandt andre Ife er en essentiel del af menneskerettighedsbaseret socialt arbejde (Ife 2012).

Værdien indeholder også elementer af samarbejde mellem borger og socialarbejder, som stemmer overens med idealet om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Således siger en afledt praksisstandard, at socialrådgiveren ”*ser kritisk på sin egen rolle i samarbejde med borgeren*” (DS 2011: 7). Det er et meget positivt tegn, men det ville være bedre samarbejdet også gjaldt andre aspekter af det sociale arbejde. Men det er i hvert fald i overensstemmelse med ”accountability downwards”-logikken.

Værdi 2: Social retfærdighed

Social retfærdighed er den anden grundlæggende værdi, IFSW-erklæringen identificerer for socialt arbejde. Den værdi er overført direkte til DS-erklæringen, hvor den beskrives således:

”*Socialrådgiveren har i kraft af sin profession et særligt ansvar for at fremme social retfærdighed, både i relation til samfundet som helhed og i forhold til den enkelte borger*” (DS 2011: 8).

De afledte principper af denne værdi udtrykker primært ikke-diskrimination:

”1.Socialrådgiveren modvirker forskelsbehandling af mennesker på grund af den enkeltes evner, alder, køn, ægteskabelig, social og økonomisk status, politisk overbevisning, hudfarve, racemæssige eller andre fysiske karakteristika, seksuel orientering eller religiøs overbevisning” (DS 2011: 8)

”Socialrådgiveren ikke forklarer adfærd og hændelser alene ud fra disse faktorer” (DS 2011: 8).

Ikke alene skal socialarbejdere altså undgå selv at diskriminere. De skal også aktivt arbejde for at modvirke diskrimination udført af andre. På denne måde er socialarbejdere altså forpligtet til ikke alene at respektere borgernes ret til ikke-diskrimination, men også forpligtet til aktivt at arbejde for at beskytte og fremme eller opfylde den rettighed. Disse principper kan også ses som udtryk for det, Reichert omtaler som ”ethnic-sensitive practice” og ”feminist practice” (Reichert 2003: 231).

Et andet princip afledt af værdien social retfærdighed er, at *”6. Socialrådgiveren arbejder for at ændre sociale forhold, som er med til at udstøde, stemple eller undertrykke borgere” (DS 2011: 8)* Dette indebærer åbenlyst det, Reichert omtaler som *”Challenging discrimination”* (Reichert 2003: 228).

I dette afsnit anerkendes det på den ene side, at ydre omstændigheder kan være afgørende, ikke kun socialarbejderens indsats. Men det er stadig den enkelte socialarbejder, der står med hele ansvaret:

”Socialrådgiveren gør arbejdsgivere, politikere, myndigheder og offentligheden opmærksom på, når ressourcer er utilstrækkelige, og når ressourcefordeling, lovgivning og social praksis virker undertrykkende” (DS 2011: 8).

De to grundværdier ”Individets værdighed” og ”Social retfærdighed” indebærer altså en række principper, der stemmer overens med menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

Værdi 3: Professionel integritet

Den tredje grundværdi er professionel integritet, som beskrives således:

”Kvaliteten af socialrådgiverens arbejde afhænger af den enkeltes professionelle integritet, som indebærer evnen til at handle selvstændigt, ærligt og i overensstemmelse med sine etiske principper” (DS 2011: 9)

Ud fra et menneskerettighedsperspektiv vil man naturligvis ikke argumentere imod, at socialarbejderes professionelle integritet er vigtig eller at den er afgørende for kvaliteten af det sociale arbejde. Men det er ikke den eneste afgørende faktor, som fremstillingen her ellers kan give indtryk af. Denne formulering er med til at styrke indtrykket af, at ansvaret for det sociale arbejde lægges over på den enkelte socialarbejder. Dette kan være med til at sløre, at en række andre faktorer – herunder i høj grad de forhold den enkelte socialarbejder arbejder under – er med til at forme det sociale arbejde. Dette er udtryk for erklæringens generelle tendens til en meget individualistisk forståelse af socialt arbejde.

Dette individualistiske fokus er også afspejlet i beskrivelsen af professionel integritet som indebærende *”evnen til at handle selvstændigt, ærligt og i overensstemmelse med sine etiske principper”*. Ærlighed refererer til samarbejdet med borgeren, men de to øvrige elementer knytter sig til socialarbejderen som en enlig reflekterende og handlende aktør. Ud fra et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, hvor fokus er på samarbejde og løbende dialog mellem borger og socialarbejder, virker det lige så vigtigt, at socialarbejderen ikke handler *for* selvstændigt, uden at rådføre sig med borgeren. Formuleringen om at handle i overensstemmelse med sine etiske principper er især problematisk i denne sammenhæng, idet socialarbejderen (og borgeren) snarere burde handle i overensstemmelse med den *”shared morality”* (Ife) eller de (menneskerettigheds-)værdier og forpligtelser, de i fællesskab er nået frem til, at deres samarbejde skal bygge på.

Imidlertid indeholder dette afsnit også en række elementer, der stemmer godt overens med et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Et af de afledte principper af værdien er eksempelvis, at: *”4. Socialrådgiveren anerkender forpligtelsen til at stå til ansvar for sine valg overfor borgere, kolleger, arbejdsgivere og samarbejdspartnere og indser, at parternes forskellige*

interesser kan komme i konflikt” (DS 2011: 9). Her er altså tale om ”*accountability*” både opad (til arbejdsgivere), ”*sidelæns*” (til kolleger) og nedad til brugere, i overensstemmelse med Ife (Ife 2012: 313).

For det andet afspejler et par af de øvrige afledte principper et fokus på dialog og vidensdeling socialarbejder og bruger imellem:

”5. Socialrådgiveren fremmer retssikkerheden for borgere og sikrer brugerindflydelse ved dialog med borgerne” (DS 2011: 9).

”6. Socialrådgiveren deler sin særlige viden om behandling, lovgivning, rådgivning, sagsbehandling og forvaltning med borgeren” (DS 2011: 9)

Selvom de to principper vægter dialog og vidensdeling med brugeren, virker det imidlertid som en ensidet udveksling. I princip 6 er der eksempelvis ingen anerkendelse af brugerens særlige viden, der kan bidrage til en større fælles problemforståelse eller løsning. Der er ikke meget, der afspejler en opfattelse socialt arbejde som et ligeværdigt samarbejde, sådan som både ISFWE og Ife fremhæver. I øvrigt er det kun de tre nævnte principper (ud af otte), som eksplicit nævner borgeren. De øvrige principper fokuserer ensidigt på socialarbejderen.

Værdien professionel integritet udmønter sig i en række praksisstandarder, der blandt andet foreskriver, at socialarbejdere:

”- sætter en etisk debat i gang med kolleger og ledere på arbejdspladsen, engagerer sig i den og påtager sig et ansvar for at træffe beslutninger på et etisk velinformeret grundlag.

- ikke medvirker ved umenneskelig eller nedværdigende behandling af borgeren” (DS 2011: 9).

Igen fremhæves socialarbejderens individuelle etiske beslutningstagen, ligesom etisk diskussion begrænses til intern diskussion med kolleger og ledere. Dette er i høj grad i uoverensstemmelse med Ifes pointer om nødvendigheden af at udvikle en ”*shared morality*” socialarbejder og bruger

imellem, ligesom det strider imod idealet om socialt arbejde som et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger, hvor begge er involveret i diskussion og beslutningsprocesser. Det er desuden udtryk for, at Egelunds pointe om, at etisk diskussion tilsyneladende kun opfattes som frugtbar indenfor et fagligt fællesskab stadig er relevant (Egelund 1997).

Den eneste praksisstandard, som nævner borgeren, handler om ikke at medvirke ved umenneskelig eller nedværdigende behandling af borgeren og fremstår som ekstremt uambitiøs. Den afspejler et ensidigt fokus på negative rettigheder og socialarbejderens forpligtelse til at respektere disse. Formuleringen er i øvrigt udtryk for latent intertekstualitet, idet ordvalget om umenneskelig og nedværdigende behandling stammer fra UDHR's artikel 5, der erklærer: *”No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment”* (UN 1948). I en yderligere understregning af, hvor lav en barre denne praksisstandard sætter for socialarbejdere genfindes denne formulering desuden i FN's Torturkonvention.

Værdi 4: Medmenneskeligt ansvar

Den sidste værdi, medmenneskeligt ansvar, beskrives således:

”Socialrådgiveren har i kraft af sin professionelle kompetence og sin kontakt med udsatte og sårbare grupper et særligt ansvar for at vise omsorg og forebygge, modvirke og afhjælpe, at borgeren lider social nød” (DS 2011: 10).

Værdien medmenneskeligt ansvar fremhæver primært vigtigheden af, at der er god kontakt mellem socialarbejder og borger – og slår fast, at socialarbejderen har et særligt ansvar for at sikre den kontakt, blandt andet ved at være opmærksom på sin sprogbrug og åben og ærlig overfor borgeren.

De afledte principper af denne værdi inkluderer således blandt andet, at *”3. Socialrådgiveren er opmærksom på det sprog, der anvendes, fordi sproget er med til at skabe den sociale virkelighed”* (DS 2011: 10). Dette princip stemmer overens med blandt andet Ifes fremhævelse af sprogets betydning og med det socialkonstruktivistiske udgangspunkt for dette projekt.

Medmenneskeligt ansvar udmønter sig i en række praksisstandarder, der blandt andet foreskriver, at socialarbejderen *”har fokus på borgerens ressourcer”* (DS 2011: 10). Dette

stemmer overens med Reicherts pointe om, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde blandt andet bør bygge på et styrkeperspektiv (Reichert 2003: 230).

Det store fokus på vigtigheden af en god kontakt mellem socialarbejder og borger stemmer godt overens med idealet om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde som et samarbejde mellem socialarbejder og bruger. Dette afsnit indeholder endvidere et par specifikke anvisninger til, hvordan socialarbejderen kan bidrage til at skabe en god kontakt, blandt andet gennem sprogbevidsthed og ved at *”lægge(...) alle oplysninger, også de faglige vurderinger, i en sag åbent frem for borgeren”* (DS 2011: 10). Imidlertid har dette afsnit den samme svaghed som afsnittene om de tre øvrige værdier: hele ansvaret for at skabe en god kontakt hviler på den enkelte socialarbejder. Afsnittet indeholder ikke nogen overvejelser omkring, hvordan eksempelvis arbejdsgivere kan hjælpe til at facilitere den gode kontakt.

Konklusion

”Professionsetik” afspejler på en række måder et menneskerettighedsperspektiv og kan på nogle måder siges at kunne bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. For det første indebærer erklæringens opfattelse af socialt arbejde et fokus på individuel værdighed og social retfærdighed – begge værdier overført fra IFSW's internationale etikerkærling (IFSW 2004). Begge disse værdier indebærer afledte principper og praksisstander, der er klart kompatible med et ideal om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Eksempelvis indebærer værdien individets værdighed blandt andet, at socialarbejderen skal arbejde aktivt for at fremme social forandring (afledt princip 3), mens hun sørger for at ikke overskride sin beføjelser i udøvelsen af sin magt (praksisstandard 1). Ligeledes indebærer værdien social retfærdighed, at socialarbejderen skal modvirke diskriminerende forskelsbehandling (afledt princip 1) og arbejde for at ændre sociale forhold, der er med til at undertrykke borgere (afledt princip 6). Også værdierne professionel integritet og medmenneskeligt ansvar indeholder afledte principper og praksisstandarder, som er kompatible med menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

På den anden side udgør menneskerettighedsbaseret socialt arbejde grundlæggende et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger, baseret på en fælles forståelse af de værdier og prioriteringer det sociale arbejde skal bygge på, opnået gennem løbende dialog. I kontrast hertil afhænger det etiske og værdimæssige grundlag for socialt arbejde i ”Professionsetik” af den enkelte socialarbejders ensomme etiske refleksion. For det andet forudsætter menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, at socialarbejderen kan regne med arbejde indenfor forhold, som det er muligt at udføre menneskerettighedsbaseret socialt arbejde indenfor, idet socialarbejderens arbejdsgiver er forpligtet til at garantere disse forpligtelser (IFSWE 2010).

Del IV. Diskussionsafsnit

Der er flere aspekter af dette projekt, som ville være oplagt at diskutere muligheden for at gøre anderledes. Det virker for det første umiddelbart paradoksalt at advokere for, at menneskerettighedsbaseret praksis udgør et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger (som minimum), baseret på løbende dialog – og så skrive et projekt uden input fra brugere af socialt arbejde eller andre. På den måde kan man nemt argumentere for, at projektets metode ikke afspejler et menneskerettighedsperspektiv. Man kan imidlertid også se dette projekt som forarbejdet til et muligt fremtidigt projekt, der ville involvere aktionsforskning. Således kunne man ud fra fundene i dette projekt udarbejde forskellige bud på overordnede, menneskerettighedsbaserede etikerklæringer, som socialarbejdere og brugere kunne bruge som udgangspunkt for selv at udvikle deres egen erklæring i fællesskab.

For det andet kan man diskutere om jeg har udvalgt og vægtet empirien rigtigt. På den ene side er en 11 sider lang etikerklæring som direkte empiri en meget lille mængde – muligvis for lille. Dette kunne have været imødegået ved at inddrage en større mængde af DS' udgivelser og eventuelt have undersøgt DS' rolle i samfundsdebatten. På den anden side benytter jeg en stor mængde indirekte empiri (IFSW-udgivelser og akademiske bøger). Jeg frygter, at bredden her er gået ud over dybden.

For det tredje er der mit valg om at fokusere på etikerklæringer som en mulig mekanisme til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Man kan diskutere om det er det mest oplagte eller effektive middel. Flere af de faktorer, der afgør, om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er muligt kan ikke direkte påvirkes af en etikerklæring – i hvert fald ikke alene. DS' etikerklæring kan således ikke bare lige sætte et klagesystem op og indføre forpligtelser for socialarbejdernes arbejdsgiverforpligtelser. På den anden side kan en etikerklæring godt facilitere eller modarbejde den udvikling. Således vil jeg mene, at DS' etikerklæring i dette tilfælde modarbejder denne udvikling ved (diskursivt) at lægge al ansvar over på den enkelte socialarbejder og ved at gøre etiske standarder umulige at vurdere, fordi etik foregår inde i hovedet på den enkelte socialarbejder og derfor er utilgængeligt for brugere og andres vurdering.

Del V: Konklusionsafsnit

I projektets indledning stillede jeg en række spørgsmål, som det nu er muligt at besvare. For det første spurgte jeg, hvad sammenhængen er mellem socialt arbejde og menneskerettigheder – eller med andre ord, hvad menneskerettighedsbaseret socialt er. Som Lynne Healy konstaterer, er der et stort teoretisk overlap imellem socialt arbejde og menneskerettighederne, både med hensyn til værdier og mission (Healy 2008: 738). Men den praktiske sammenhæng imellem de to er mindre ligetil. For det første har socialt arbejde, som blandt andre Joseph Wronka påpeger, historisk set medvirket til aktivt at krænke borgernes rettigheder (Wronka 2008: 3584). For det andet er socialt arbejde, som blandt andre Jim Ife påpeger, ikke automatisk med til at fremme borgernes menneskerettigheder. Det betyder, at det kræver en bevidst indsats at udføre socialt arbejde på en måde, der kan kaldes menneskerettighedsbaseret.

Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde kræver for det første både tilbageholdenhed (negative rettigheder) og aktiv handlen (positive rettigheder) af socialarbejdere. Gennem tilbageholdenhed kan socialarbejdere udvise respekt for borgernes rettigheder, mens de gennem aktiv handlen både kan beskytte borgernes eksisterende rettigheder og arbejde for at opfylde nye rettigheder.

Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde kræver for det andet en indsats på mikroniveauet og hele vejen op til og med det internationale makroniveau. Dette skyldes blandt andet, at årsagerne til en række sociale problemer findes på det internationale niveau – herunder det globale økonomiske system, som vægter økonomisk vækst over menneskelig trivsel (Wronka 2008). Og menneskerettighedsbaseret socialt arbejde kræver for det tredje, at socialarbejdere behandler ikke bare de sociale problemer, så som eksempelvis hjemløshed, men også de underliggende, strukturelle årsager til problemerne (Wronka 2008: 2783). Dette kræver blandt andet for det fjerde en analyse af kønsmæssig, racemæssig, og klassemæssig undertrykkelse – samt at socialarbejdere aktivt konfronterer undertrykkelse (Reichert 2003:). For det femte kræver det en nytænkning af sociale problemer, som samfundsskabte, frem for individuelle afvigelser. Dette indebærer en transformativ tilgang til socialt arbejde (Payne 2006: 13), der søger at ændre samfundet, så det ikke undertrykker individer, frem for at tilpasse individerne til det eksisterende samfund, som er udgangspunktet for social order-tilgangen til socialt arbejde (Payne 2006: 14). Ligesom menneskerettighedsbaseret socialt arbejde ikke automatisk ser sociale problemer som individuelle, ser det heller ikke deres løsninger som individuelle. I stedet er community work en vigtig del heraf.

Endelig udgør menneskerettighedsbaseret socialt arbejde et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger, hvor parterne i fællesskab identificerer problemer og løsningen og finder frem til en ”*shared morality*”, som deres samarbejde baseres på (Ife 2012:).

Når alt det er sagt, indebærer menneskerettighedsbaseret socialt arbejde en erkendelse af, at både menneskerettighederne og socialt arbejde er i konstant udvikling (og at kontekst i øvrigt er afgørende for socialt arbejde), og at man derfor aldrig vil kunne give et evigt gyldigt svar på, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er. Det er et spørgsmål, der bør diskuteres løbende – ikke blot blandt fagpersoner, men med deltagelse af brugere og det bredere samfund.

Det andet spørgsmål jeg stillede i indledningen var, hvordan etikerklæringer kan afspejle et menneskerettighedsperspektiv og bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde.

For at afspejle et menneskerettighedsperspektiv og facilitere menneskerettighedsbaseret praksis er det nemlig ikke tilstrækkeligt for en etikerklæring bare at nævne menneskerettighederne – selvom den eksplicite omtale af menneskerettighederne naturligvis er en forudsætning for at styrke sammenhængen mellem socialt arbejde og menneskerettighederne. For at afspejle et menneskerettighedsperspektiv skal en etikerklæring for det første hvile på et solidt vidensgrundlag om menneskerettighederne, herunder et vist kendskab til de dominerende diskurser og grundlæggende begreber indenfor feltet. Ife siger eksempelvis om tre generationsdiskursen, at: *”The three generations represent conventional 'human rights talk', and some understanding of them is essential if social workers are to be 'human rights literate'”* (Ife 2012: 44). Et andet eksempel på human rights literacy kunne eksempelvis være at kende forskellen på en konvention (hard law) og en erklæring (soft law).

En etikerklæring kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret socialt arbejde gennem både en intern og en ekstern funktion. Internt kan erklæringen bidrage til at vejlede socialarbejdere i at handle på en måde, hvor de både respekterer borgernes rettigheder og arbejder aktivt for at beskytte og fremme eller opfylde deres rettigheder. Dette kræver blandt andet, at erklæringen gør det klart, at menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er et ligeværdigt samarbejde mellem socialarbejder og bruger. Eksternt kan en etikerklæring facilitere menneskerettighedsbaseret social praksis ved at give brugere og det bredere samfund en standard, de kan holde socialarbejdere ansvarlige i forhold til.

Dette forudsætter, at erklæringen giver et klart billede af, hvad brugere kan forvente af socialarbejderne. Ved også at indeholde forpligtelser for socialarbejderen om at sikre socialarbejderne de nødvendige forhold at udføre menneskerettighedsbaseret socialt arbejde

indenfor, kan etikerkklæringer desuden sikre socialarbejderne (samt brugere, pårørende og det bredere samfund)

I erkendelse af kontekstens afgørende betydning for socialt arbejde og brugeres (og menneskers generelt) forskellige værdier, bør etikerkklæringer desuden udgøre et generelt framework, som lægger op til at udfyldes i et samarbejde mellem socialarbejder og bruger. Dette er inspireret af den tilgang, IFSWE benytter i skabelsen af et generelt internationalt standards-framework, som kan uddybes i national eller lokal kontekst (IFSWE).

Det tredje og sidste spørgsmål, jeg stillede i indledningen, var om der findes en bestræbelse på nationalt plan i Danmark på at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettighederne. Det gør der. Den danske indsats for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettighederne finder sted indenfor akademisk forskning og indenfor IFSW's danske medlemsorganisation, Dansk Socialrådgiverforening (DS). Der er udkommet tre antologier om socialt arbejde og menneskerettigheder i Danmark, som tilsammen er med til at understrege sammenhængen imellem de to. Det betyder også, at der findes en række danske forskere, som DS kan trække på for at sammenkæde socialt arbejde og menneskerettighederne eksempelvis i forbindelse med udarbejdelsen af en dansk etikerkklæring for socialt arbejde. DS har imidlertid valgt i stedet at lade sig inspirere af Jørgen Husted, som opfatter socialt arbejde som en etikprofession, snarere end en menneskerettighedsprofession (Husted 2009: 258).

“Professionsetik” afspejler delvist et menneskerettighedsperspektiv. Således bygger erklæringen på fire grundværdier for socialt arbejde, hvoraf de to (Individuel værdighed og social retfærdighed) stammer fra IFSW's internationale etikerkklæring og udtrykker menneskerettighedsværdier. Desuden nævner erklæringen eksplicit menneskerettighederne og FN's Menneskerettighedserklæring og Børnekonvention. Imidlertid er erklæringens fokus på den enkelte socialarbejders individuelle etiske beslutningsproces og selvstændige handlen. Dette stemmer overens med et etikperspektiv, men strider imod et menneskerettigheds perspektiv, der primært fokuserer på brugeren og som opfatter socialt arbejde som et ligeværdigt samarbejde mellem bruger og socialarbejder. Desuden afspejler erklæringen en mangel på grundlæggende viden om menneskerettighederne, idet den eksempelvis bruger den forkerte betegnelse (konvention) om FN's Menneskerettighedserklæring (DS 2011: 4).

“Professionsetik” forsømmer at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis, fordi erklæringen efterlader den enkelte socialarbejder uden input nedefra (brugere, pårørende etc.) og uden støtte oppefra (arbejdsgivere etc.). Således fokuserer erklæringen på den enkelte socialarbejders ensomme

etiske beslutningsproces, i stedet for at lægge vægt på samarbejdet mellem borger og socialarbejder. inklusive en fælles afklaring af værdier og en fælles beslutningsproces. Samtidig lægger den alt ansvaret på den enkelte socialarbejder, ved ikke at medtænke socialarbejderens arbejdsgivers ansvar for at sikre de nødvendige forhold for menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Endelig forsømmer erklæringen at udfylde sin eksterne funktion som værktøj til at facilitere “accountability upwards” (Ife 2012: 313), både mellem bruger og socialarbejder samt mellem socialarbejder og arbejdsgiver. Erklæringens målgruppen er nemlig kun socialarbejdere - ikke brugere eller det bredere samfund, og den indeholder ikke arbejdsgiveres forpligtelser til at sikre socialarbejderen de nødvendige forhold for at kunne udføre menneskerettighedsbaseret socialt arbejde. Ved at fokusere på den enkelte socialarbejders individuelle etiske beslutningstagen (som i sagens natur finder sted inde i socialarbejderens hoved) gør erklæringen det umuligt for brugere og andre at vurdere om socialarbejderen lever op til erklæringens forskrifter – i modsætning til eksempelvis om socialarbejderen har diskuteret med brugeren i forbindelse med problemidentifikation og løsningsmuligheder.

Del VI. Perspektiveringsafsnit

Med dette projekt melder jeg mig ind i den evige debat om, hvad socialt arbejde er, hvad det bør være, og hvad vi kan gøre for at flytte os fra det ene til det andet. Som Payne påpeger, er det en debat, der har raset siden socialt arbejdes begyndelse og som aldrig vil ende med konsensus (Payne 2006: 30). Som sagt er mit bidrag et forsøg på en positioneret åbning af en diskussion om, hvad menneskerettighedsbaseret socialt arbejde er, og om, hvordan etikerkklæringer kan bidrage til at facilitere menneskerettighedsbaseret praksis. Heri ligger en klar anerkendelse af, at dette ikke er et neutralt indlæg (i det omfang, de findes), men en advokering for en forståelse af socialt arbejde, der afspejler nogle bestemte værdier: idealet om menneskerettighedsbaseret socialt arbejde, der bunder i en transformativ forståelse af socialt arbejde, en grundholdning om, at samfundet skal tilpasse sig mennesker og ikke omvendt, samt en naiv overbevisning om, at det er muligt at indrette (verdens)samfundet ud fra et mål om menneskelig trivsel, frem for økonomisk gevinst.

Flere af de publikationer, jeg har inddraget i projektet, hævder at socialt arbejde er under pres som følge af offentlige nedskæringer på det sociale område, italesat som en nødvendig reaktion på den globale økonomiske krise (IFSWE 2010, DS 2011) og et dominerende neoliberalt menneskesyn, som driver en bevægelse for “*gennemgribende omstillinger af velfærdssamfundet*” baseret på idealet om “*det selvansvarlige, selvberøende og selvhjulpne individ – der (...) har eget ansvar for (og ofte er skyld i) sine problemer, sygdomme mv.*” (Husted 2009: 109).

Menneskerettighedsbaseret socialt arbejde kan ses som et modsvar til disse tendenser, der advokerer for samfundsforandring, fremfor individuel tilpasning, og anerkender det samfundsmæssige aspekt af sociale problemer. Et oplagt sted at sætte ind kunne være at udfordre den dominerende italesættelse og behandling af arbejdsløshed som et individuelt problem, der kræver en bearbejdning af de arbejdsløse individer. Ud fra et menneskerettighedsperspektiv er dette et åbenlyst eksempel på et problem, der bunder i globale økonomiske strukturer, som ligger vel udenfor det enkelte arbejdsløse menneskes mulighed indflydelsessfære.

Kilder

Centre for Human Rights (1994). *Human Rights and Social Work: A Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*, Professional Training Series No. 1, Geneva: United Nations.

Dansk Socialrådgiverforening (DS) (2011). 'Professionsetik'.

Dansk Socialrådgiverforening (DS) (1995). "Vejledning om etiske principper for socialrådgivere". Citeret i Goldschmidt, D., Jakobsen, A. & Jerving, T. (red.) (1997). *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. København K: Socialpædagogisk Bibliotek/Munksgaard: 71-74.

Donnelly, J. (2003). *Universal Human Rights in Theory & Practice*, 2nd edition. Ithaca: Cornell University Press.

Eide, Asbjørn, 1987, *The Right to Food as a Human Right*, United Nations Document E/CN.4/Sub.2/1987/23.

Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Goldschmidt, D., Jakobsen, A. & Jerving, T. (red.) (1997). *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. København K: Socialpædagogisk Bibliotek/Munksgaard.

Healy, L. (2008). *Exploring the history of social work as a human rights profession*. *International Social Work*, 51(6): 735-748.

Husted, J. (2009). *Etik og værdier i socialt arbejde*. København K: Hans Reitzels Forlag.

Ife, J. (2012). *Human Rights and Social Work – Towards rights-based practice*, 3rd edition. New York: Cambridge University Press.

International Federation of Social Workers og International Association of Schools of Social Work (IFSW/IASSW) (2014). 'Global Definition of Social Work'. Tilgængelig online på www.ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/ (Hentet d. 10. december 2014).

International Federation of Social Workers og International Association of Schools of Social Work (IFSW/IASSW) (2004). 'Ethics in Social Work, Statement of Principles'. Tilgængelig online på www.ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/ (Hentet d. 10. december 2014).

International Federation of Social Workers og International Association of Schools of Social Work (IFSW/IASSW) (2000). 'Global Definition of Social Work'.

International Federation of Social Workers (IFSW) (1988). 'Human Rights', in *International Policy Papers*. Geneva: IFSW.

Jørgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publications.

Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg C: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.

Koch, E. & Thelle, H. (red.) (2004). *Sociale menneskerettigheder*. København K: Akademisk Forlag.

Payne, M. (2006). *What is Professional Social Work? Revised 2nd edition*. Bristol: The Policy Press/BASW

Rasmussen, N. (red.) (2013). *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. København K: Nyt Juridisk Forlag.

Reichert, E. (red.) (2007). *Challenges in Human Rights – A Social Work Perspective*. New York: Columbia University Press.

Reichert, E. (2003). *Social Work and Human Rights – A Foundation for Policy and Practice*. New York: Columbia University Press.

United Nations (UN) (1948). *Universal Declaration of Human Rights*.

United Nations (UN) (1966a). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.

United Nations (UN) (1966b). *International Covenant on Civil and Political Rights*.

Wronka, J. (2008). *Human Rights and Social Justice: Social Action and Service for the Helping and Health Professions*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications. Kindle edition.

